

บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477-2488)

สารนิพนธ์

ของ

นางสาวอรอุมา สว่างรูป

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

เมษายน 2548

บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477-2488)

บทคัดย่อของ
ของ
นางสาวอรอุมา สว่างธูป

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
เมษายน 2548

อรอุมา สว่างรูป. (2548). บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477-2488). สารนิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วังเดือน นาราสัจจ.

สารนิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลระหว่าง พ.ศ. 2477-2488 จุดมุ่งหมายของการศึกษาเรื่องนี้เพื่อศึกษาสาเหตุของการแต่งตั้งและการเปลี่ยนแปลงคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รวมทั้งบทบาท การปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จากการศึกษาพบว่ามีบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งหมด 5 ท่าน การแต่งตั้งในช่วงแรกแต่งตั้งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบไปด้วยบุคคลทั้งหมด 3 ท่าน เมื่อถึง พ.ศ. 2487 จึงได้แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงท่านเดียว บทบาทและหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือการปฏิบัติหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะต้องทำการลงนามในเอกสารทางราชการแทนพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ในการศึกษาพบว่ามีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์บางท่านได้ใช้ตำแหน่งหน้าที่ไปปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกเหนือจากอำนาจในหน้าที่

ปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เกิดจากปัญหาความขัดแย้ง 3 ด้านคือ ความขัดแย้งระหว่างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับพระบรมวงศานุวงศ์ ความขัดแย้งระหว่างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับรัฐบาล และความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและความสัมพันธ์ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้นั้นกับพระบรมวงศานุวงศ์และรัฐบาล โดยผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งมีความแตกต่างกัน

ROLES OF KING ANANDHAMAHIDOL'S REGENTS. (1935-1945)

AN ABSTRACT

BY

MISS ONUMA SAWANGTOOP

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

April 2005

Onuma Sawangtoop. (2005). *Roles of King Anandhamahidol's Regents. (1935-1945).*

Master's Project, M.Ed. (History). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor : Assist. Prof. Dr. Wongduen Narasuj.

The master's project studies some important roles of the regents in the period of King Anandhamahidol 1935-1945 A.D. The purposes of this study are to study the causes of appointment and changes of the regents, as well as their roles and works, and also to analyze some problems and difficulties in duty of the regents. Concerning the study, all through the period, there were five regents. At first, three of them were appointed as council of regency but later in 1944 the only one was left in a council. According to the constitution, the role and duties of the regents are to take action in the name of the King. However, some of the regents applied the role beyond their own

d u t i e s .

As study , three problems occurred mainly during this period : some controversies between the regents and the royal family ; between the regents and the government ; as well as among the regents. These all depended on each of the regents' background and relationship among himself with the government, and the royal family. In addition, different roles of the three presidents of the council of regency were

c o m p a r e d i n t h i s s t u d y .

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วงเดือนนาราสัจจ์)

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ชาคริตชุมวัฒน์)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วงเดือนนาราสัจจ์)

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร. ชชาติชาย พณานานนท์)

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ณรงค์พ่วงพิศ)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีคณะสังคมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.กิตติมาสังข์เกษม)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะผู้เขียนได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงเดือน นาราวัจจ์ ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ ในการทำสารนิพนธ์ทุกขั้นตอน ตลอดจนสละเวลาในการช่วยตรวจทานแก้ไขสารนิพนธ์ ซึ่งผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พณยานนท์ รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ กรรมการสอบสารนิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร ท่านทั้งสามได้สละเวลาและให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้เขียน ในการจัดทำสารนิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างของครูที่ดีให้แก่ผู้เขียน และขอขอบคุณคุณเบญจวรรณ เจ้าหน้าที่ของภาควิชาประวัติศาสตร์ที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้เขียนเป็นอย่างดี ตลอดจนเพื่อนๆ พี่ๆ ทุกท่านที่ศึกษาร่วมกันมาในภาควิชาประวัติศาสตร์ที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้กันและกัน

ขอขอบคุณ คุณสุภาณี จิระเสถียรพงศ์ ที่ได้สละเวลาช่วยแปลบทคัดย่อให้กับผู้เขียน ขอขอบคุณ คุณครูจรรยาพรณ อินทร์รัตน์ คุณครูสุดา สมบัติ ตลอดจนคุณครูอีกหลายท่านในโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัยที่ทำให้กำลังใจกับผู้เขียนในการสารนิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ท้ายสุดขอขอบคุณบุคคลในครอบครัวคุณแม่ที่เป็นกำลังใจให้กับผู้เขียนเสมอมา และพี่ชายที่คอยช่วยเหลือผู้เขียนในทุกเรื่องยามที่ผู้เขียนประสบปัญหาในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้

อรอุมา สว่างรูป

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	ก
1 ภูมิหลังการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์....	1
1.1 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	1
1.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	4
1.3 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	6
2 การเสด็จขึ้นครองราชย์และการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์	
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	12
2.1 หลักเกณฑ์ในการขึ้นครองราชสมบัติ.....	12
2.2 การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท มหิดล.....	13
2.3 การแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวอานันทมหิดล.....	18
2.4 การตั้งชื่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น อนุวัตน์จาตุรนต์.....	24
2.5 การลาออกของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และการตั้งชื่อคณะ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่.....	28
2.6 การแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	39
2.7 การลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา.....	45
2.8 การแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียง ผู้เดียว.....	46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	49
3.1 บทบาทในการทำงานแทนองค์พระมหากษัตริย์.....	49
3.2 การใช้ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในทางมิชอบ.....	52
3.3 บทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	58
4 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์.....	71
4.1 ความสัมพันธ์ภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	71
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับคณะรัฐบาล.....	73
4.3 ปัญหาในการทำงานของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์	
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 1.....	74
4.4 ปัญหาและความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับรัฐบาล.....	80
5 บทสรุป.....	94
บรรณานุกรม.....	97
ภาคผนวก.....	105
ภาคผนวก ก. บัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์.....	106
ภาคผนวก ข. ประกาศการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวอานันทมหิดล.....	109

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

ภาคผนวก ค. บันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	111
ภาคผนวก ง. ตารางสรุปการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	118
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	119

บัญชีตาราง

ตาราง หน้า

1 ตารางสรุปการลงนามและพระนามแทนพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวอานันทมหิดลของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ระหว่าง พ.ศ.2477 -2488.....	50
2 ตารางสรุปการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	118

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	17
2 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	23
3 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.....	27
4 นายปรีดี พนมยงค์.....	44
5 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์.....	48
6 นายปรีดี พนมยงค์กับผู้นำในขบวนการเสรีไทย.....	70
7 จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	93

บทที่ 1

ภูมิหลังการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Regency ในระยะแรกยังไม่ได้ใช้คำว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หากแต่ใช้คำว่า ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ต่อมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ได้มีการระบุคำว่า ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475¹ การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีการแต่งตั้งทั้งหมดรวม 5 ครั้ง

1.1 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเกิดขึ้นครั้งแรก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2411 เสนาบดีและขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีความเห็นชอบให้ถวายพระราชสมบัติแด่ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยประยานาถ ตามข้อเสนอของกรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์² และได้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยประยานาถ เป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ แต่เนื่องจากขณะนั้นพระองค์ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ จึงไม่สามารถว่าราชการแผ่นดินได้ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ได้ขอให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ว่าราชการไปจนกว่าจะทรงผนวช (คือเมื่อมีพระชันษาครบ20ปี)³ ซึ่งทรงเจริญวัยสามารถปกครองและว่าราชการแผ่นดินได้ด้วยพระองค์เอง เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ดำรง

¹ดูรายละเอียดใน มาตรา 10 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475. (2475). หน้า 8.

²สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2525). *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 4-7*. หน้า 41.

³ปิยนาด นิโครธา. (2521). *บทบาทของเสนาบดีตระกูลขุนนาถในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่1ถึงรัชกาลที่5แห่งกรุงรัตนโกสินทร์* (พ.ศ.2325-2416). หน้า 407.

ตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2416 เมื่อพ้นจากตำแหน่งจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์¹ ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญคือการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ จากเดิมที่การสั่งบัญชาการจะอยู่ที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแต่เพียงผู้เดียวดังเช่นพระมหากษัตริย์ออกจากราชการแผ่นดิน สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้เปลี่ยนให้มีที่ออกจากราชการ 2 แห่งคือการออกจากราชการที่พระบรมมหาราชวังและจวนของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ การออกจากราชการที่พระบรมมหาราชวังสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จะเป็นประธานในที่ประชุมและจะตัดสินสั่งการเด็ดขาด เมื่อประชุมเสร็จสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จะนำความที่ประชุมและสั่งการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนการออกจากราชการที่จวนนั้นใช้รับแขกได้แก่พ่อค้า ข้าราชการ เจ้านาย และกงสุลต่างประเทศที่ไปด้วยเรื่องราชการ

ด้านการจัดระเบียบราชการสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้ทำการจัดระเบียบราชใหม่จากเดิมที่มีแต่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเพียงฝ่ายเดียวให้มีเพิ่มอีก 2 ฝ่ายรวมเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ฝ่ายที่หนึ่งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ฝ่ายที่สองสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนบาราบปรักษ์เป็นผู้สำเร็จราชการในพระราชสำนักฝ่ายหน้าซึ่งเป็นส่วนของฝ่ายชาย ฝ่ายที่สามกรมพระสุทธาสนราชประยูรวงษ์บัญชาการฝ่ายในซึ่งเป็นส่วนของผู้หญิงโดยการจัดกิจการในราชสำนักหัวหน้าทั้ง 3 ฝ่ายจะปรึกษาและบริหารจัดการร่วมกัน นอกจากนี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยังทำหน้าที่ดูแลและให้คำแนะนำถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาทิ การจัดให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีโอกาสไปประพาสยังต่างประเทศ 2 ครั้ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและอารยธรรมของชาวตะวันตก เป็นต้น

ในด้านกฎหมายสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์และเหล่าขุนนางจะประชุมกันร่างกฎหมายกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยและประกาศใช้ในประเทศต่อไป การออกกฎหมายที่สำคัญ อาทิ กฎหมายว่าด้วยการค้าฝิ่น เป็นต้น ส่วนด้านเศรษฐกิจได้จัดสร้างโรงกลั่นใหม่และผลิตเงินตราประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้านการต่างประเทศได้จัดการปกครองคนจีนในสยามขึ้นใหม่จากเดิมเมื่อเกิดคดีความขึ้นชาวจีนต้องขึ้นศาลกงสุลอังกฤษ สมเด็จพระยาบรมมหาศรี

¹จันทร์รัตน ประวาลปัทม. (2521). การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่5 และรัชกาลที่6. หน้า 45.

สุริยวงศ์ได้ออกประกาศตั้งศาลสำหรับชำระคดีความขึ้นในพ.ศ. 2411 นอกจากนี้ยังทำหน้าที่
ต้อนรับราชทูตที่มาจากต่างประเทศด้วย เป็นต้น

นอกจากนี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยังให้จัดสร้างพระราชวังเมืองเพชรบุรี
และสร้างประการขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่ อ.ปากน้ำ เมืองสมุทรปราการ เป็นต้น ใน
ด้านประเพณีและวัฒนธรรมสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้ริเริ่มการจัดทำบุญวันเกิด
เป็นคนแรกในสยามประเทศ และจัดให้มีการแปลวรรณกรรมและพงศาวดารของจีนให้เป็น
ภาษาไทยเพิ่มมากขึ้น¹

การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในพ.ศ. 2440 เนื่องจาก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสด็จประพาสยุโรป เพื่อรักษาเอกราชของ
ประเทศสยาม ให้ปลอดภัยจากการคุกคามของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส ตลอดจนเพื่อไป
เจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศและทรงมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรความเจริญของ
ชาติตะวันตก การที่พระองค์ทรงเสด็จประพาสยุโรปและไม่ได้ประทับอยู่ในราชอาณาจักรสยาม
จึงโปรดเกล้าฯ ให้ที่ประชุมสภาเสนาบดีพิจารณาเรื่องการแต่งตั้งวิเรนซี(Regency)² สภา
เสนาบดีได้เสนอชื่อผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน 3 พระองค์คือ สมเด็จพระเจ้า
กรมพระจักรพรรดิพงศ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานุพัตนรุทระเดชและสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภา
ผ่องศรี พระอรรคราชเทวี มติของสภาเสนาบดีเห็นชอบให้แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่อง
ศรี พระอรรคราชเทวีเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน โดยทำพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้า
เสาวภาผ่องศรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ.115 (พ.ศ.2440)³ และ
ได้มีการออกพระราชบัญญัติผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ร.ศ.115 ซึ่งพอสรุปหน้าที่และความ
รับผิดชอบของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้คือ

1. ถ้ามีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นในราชอาณาจักรสยามให้รีบกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทราบโดยเร็ว
2. ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว จนกว่าจะเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนพระนคร

¹ดูรายละเอียดใน ปิยนาง นิโครธา. (2521). เล่มเดิม. หน้า 423-459

²วุฒิชัย มุลศิลป์. (2541). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการ
วางรากฐานประชาธิปไตย. หน้า 117.

³ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2527). สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
หน้า 145.

3. การใช้พระราชอำนาจและการกระทำต่าง ๆ นั้น ต้องไม่เป็นที่ขัดขวางหรือผิดต่อการรักษาพระบรมเดชานุภาพ พระราชธรรมนิยมประเพณี ตลอดจนการรักษาแผ่นดินให้ดำรงอิสรภาพและมีความมั่นคง

4. พระราชบัญญัติผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ร.ศ.115 กำหนดให้มีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต้องทำหน้าที่เป็นประธานของที่ประชุมที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และเสนาบดีสภา

สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอรรคราชเทวีทรงเริ่มปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2440 ระหว่างที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้มีการออกพระราชบัญญัติสำคัญหลายฉบับ อาทิ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116¹ พระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ ร.ศ.116² และพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพ ร.ศ.116³ เป็นต้น ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระราชอาณาจักรสยามมาถึงเกาะสีชังเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2440 และเสด็จสู่พระนครเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2440 หน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี

พระอรรคราชเทวีจึงสิ้นสุดลง

ครั้นต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2450 เพื่อทรงรักษาพระองค์ ณ ทวีปยุโรป ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี ซึ่งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ในขณะนั้นให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน นับเป็นการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินครั้งที่ 3 และเป็นครั้งสุดท้ายในรัชกาลนี้

1.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีปรากฏว่ามีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่ได้มีการตรากฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์พ.ศ. 2467

¹เสถียร ลายลักษณ์และคณะ. *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 กฎหมาย ร.ศ. 116-117*. หน้า 22-68. อ้างใน วุฒิชัย มูลศิลป์. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 145.

²*แหล่งเดิม*. หน้าเดิม.

³*แหล่งเดิม*. หน้าเดิม.

โดยมีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอยู่ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยเวลาที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์¹ สรุปความได้ดังนี้

1. ถ้าพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์มีพระชนมายุไม่ครบ 20 พรรษา ให้เสนาบดีเลือกเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่มีพระชนมายุเกิน 20 พรรษาบริบูรณ์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ และเลือกเสนาบดีที่มีอาวุโสมากที่สุดในราชการ 2 ท่านเป็นสมุหนมนตรีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

2. ให้มีการตั้งสภาสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ 1 คน สมุหนมนตรี 2 คน รวมเป็น 3 คน ทำหน้าที่ปฏิบัติราชการะกิจแทนองค์พระมหากษัตริย์ ตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้

3. ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสสั่งลงนามแทนองค์พระมหากษัตริย์ได้ตามลัทธิ แต่ถ้ามีข้อโต้แย้งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การออกพระราชกำหนด การแก้กฎหมาย การลงนามนั้นจะต้องลงนามทั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและสมุหนมนตรี

จากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางระเบียบแบบแผนการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในขณะที่พระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์ สันนิษฐานได้ว่าพระองค์ทรงเคยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมาก่อน ครั้นเมื่อยังดำรงตำแหน่งเป็นสยามมกุฎราชกุมารในสมัยรัชกาลที่ 5 อาจจะทรงทราบถึงปัญหาและความยุ่งยากในการปฏิบัติภารกิจในการเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ตลอดจนปัญหาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชชนกขณะที่ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติครั้งเมื่อยังทรงพระเยาว์โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ดังพระบรมราโชวาทของ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอถึงการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. 2411 ทรงเปรียบเทียบฐานะของพระองค์ในระยะนั้นว่า “...เหมือนตะเกียบหรือหิ้งจะดับ...เปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้ว...ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหลหรือไม่โลเลเหลวไหล ก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระยาและต้องรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทั่ว

¹ดูรายละเอียดใน กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ อ่างใน เฉลิม อยู่เวียงชัย. (2524). สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. ใน อนุสรณ์ในงานฉาบงานศพ นายวัฒนา นาคะวัชร ฌ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2524. หน้า 472-473.

ทุกองค์...¹ ประกอบกับในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระพลานามัยไม่แข็งแรงและสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาวรราชเทวีทรงครรภ์ พระองค์อาจจะเกรงว่าเจ้าฟ้าที่ประสูติออกมาเมื่อได้สืบราชสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์อาจจะประสบปัญหาดังเช่นสมเด็จพระบรมราชชนก จึงทรงวางระเบียบเกี่ยวกับการสำเร็จราชการแผ่นดินไว้ให้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายได้

1.3

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมมาธิราชจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี ตามกฎหมายที่ระบุว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาวรราชเทวีมีพระประสูติกาลเป็นพระราชธิดาคือ เจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี ในสมัยนี้ได้ปรากฏการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2474 เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ประเทศสหรัฐอเมริกา พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รักษาพระนคร และทำหน้าที่ประธานอภิรัฐมนตรีสภาและสภาเสนาบดี² เป็นระยะเวลา 6 เดือน

ต่อมาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 กลุ่มบุคคลที่เรียกตนเองว่าคณะราษฎร ได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญต่อไป จากนั้นในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทย ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 มาตราที่ 10 ได้กล่าวถึงการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ ความเป็น

¹พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ... พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เฒ่า หิมะทองคำ 26 ธันวาคม 2509 หน้า 13 และ 16 อ้างใน วุฒิชัย มูลศิลป์. (2541). เล่มเดิม. หน้า 38.

²นพรัตน์ เลขะกุล. (2544). ชีวิตและผลงานของทุกกระท่อมมบริพัตร. หน้า 45.

ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใด เหตุหนึ่งจักทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้ทรงตั้งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะ ขึ้น ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ถ้า พระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งไซ้ ท่านให้สภาผู้แทนราษฎร บริหารกันตั้งขึ้น และในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งผู้ใด ท่านให้คณะรัฐมนตรี ทำหน้าที่นั้นไปชั่วคราว

1

จากการเปรียบเทียบกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ.2467 หมวดที่ 6 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 มาตรา 10 พบว่ามีความแตกต่างกัน คือ การ เปลี่ยนคำว่าผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาใช้คำว่าผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์แทน นอกจากนี้ยังพบว่าจุดประสงค์ของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ.2467 หมวดที่ 6 มุ่งเน้นการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เมื่อพระมหากษัตริย์ยังทรงยังทรง พระเยาว์ แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 มาตราที่ 10 มุ่งเน้นเมื่อ พระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักรหรือด้วยสาเหตุอื่นที่ไม่สามารถทำ หน้าที่บริหารราชการกิจในฐานะองค์พระมหากษัตริย์ได้ จึงให้มีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ แผ่นดินซึ่งรัฐธรรมนูญจะให้นิยามของคำว่าผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่มีความหมายกว้างกว่าในกฎ มณเทียบบาล

ส่วนการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น กฎมณเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติ วงศ์ พ.ศ.2467 หมวดที่ 6 กำหนดให้ตั้งเป็นสภาสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ 1 คนมาจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์ สมุห-มนตรี 2 คน มาจากเสนาบดีอาวุโส รวมเป็น 3 คน ทำหน้าที่ปฏิบัติราชการแทนองค์ พระ-มหากษัตริย์ ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 มาตราที่ 10 ให้ตั้ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงบุคคลเดียวหรือเป็นคณะก็ได้ โดยมีได้ระบุว่าจะต้องเป็น พระบรมวงศานุวงศ์หรือขุนนางชั้นสูง เพียงแต่ระบุว่าให้องค์พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ ผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่แต่งตั้งหรือแต่งตั้งไม่ได้สภา ผู้แทนราษฎรจะแต่งตั้งเองและระหว่างนั้นคณะรัฐมนตรีจะทำหน้าที่แทนผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ไปก่อน

ต่อมาในคืนวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมี พระราชดำริที่จะเสด็จไปเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศและรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475. (2475). หน้า 9.

พระองค์ทรงมีกระแสพระราชดำรัสทางวิทยุกระจายเสียง ความว่า “...ในวันที่ 12 เดือนนี้ ข้าพเจ้า พร้อมด้วยราชินีจะเดินทางออกไปต่างประเทศ ทั้งนี้เป็นความจำเป็นเพื่อร่างกายของข้าพเจ้า และถือโอกาสเจริญทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศให้ดียิ่งขึ้นด้วย...”¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชกฤษฎีกาแต่งตั้งสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ดังนี้

พระราชกฤษฎีกา
ตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
พุทธศักราช ๒๔๗๖
พระราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า ในระหว่างจะไม่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักรครั้งนี้ สมควรที่จะทรงตั้งสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ตามความในมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญ

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเห็นชอบด้วยแล้ว

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่ไม่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ เป็นต้นไป ประกาศมา ณ วันที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
นายกรัฐมนตรี²

¹ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. (2526). รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี. หน้า 10.

² พระราชกฤษฎีกาการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. (2476, 11 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย. เล่มที่ 50. หน้า 838-839. อ้างใน สุจริต ถาวรสุข. (2508). พระประวัติของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. หน้า 165.

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งนั้นได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติใหม่เพิ่มขึ้น 85 ฉบับ และพระราชกฤษฎีการวม 45 ฉบับ มีพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2476 พระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 พระราชกฤษฎีกากาลดอัตราเงินรัฐอุปการ พ.ศ. 2477 และพระราชกฤษฎีกากำหนดวิธีคัดเลือกข้าหลวงประจำจังหวัด พ.ศ. 2477¹ เป็นต้น ต่อมาสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้พ้นจากหน้าที่การเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ส่งจดหมายลายพระหัตถ์ถึงพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ความว่า

สำเนา ที่ ๑๐/๙๔

พระที่นั่งราชกรัณยสภา

วันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

แจ้งความมาถึง นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้รับพระราชโทรเลข มีความว่า ได้มีพระราชหัตถเลขาทรงสละพระราชสมบัติ ลงพระปรมาภิไธย พระราชทานแก่เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศ ประธานสภาผู้แทนราษฎรและผู้แทนรัฐบาลในวันนี้ (คือวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗) แล้วที่ประเทศอังกฤษ และมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งว่า ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นอันพับไป ในวันที่ลงพระปรมาภิไธยในพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติ จะลงนามในเอกสารอันใดไม่ได้ อีกต่อไป

ฉะนั้น บรรดาหนังสือราชการซึ่งในหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะต้องปฏิบัตินั้น ข้าพเจ้าจำต้องระงับเป็นอันสิ้นสุดในวันนี้

จึงแจ้งมาให้ท่านทราบ

(ลงพระนาม) นริศ

¹ปรีชา สุนทรพะลิน. (2521). บทบาทและพระกรณียกิจของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ระหว่าง พ.ศ. 2430-2477. หน้า 178.

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์²

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์พ้นจากตำแหน่งแล้ว ทางคณะรัฐบาล นำโดย นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี นาวาตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงราชการต่อไปจนกว่าพระราชหัตถเลขาการ ประกาศสละราชสมบัติจะมาถึงสภาผู้แทนราษฎร แต่ได้รับการปฏิเสธจากสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยทรงตรัสว่า “...พระองค์ไม่สามารถที่จะปฏิบัติพระราชภาระในหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้อีกต่อไป เพราะมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งห้ามมา...”¹ จึงนับเป็นการสิ้นสุดบทบาทของผู้นับว่าตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนที่ 5 ก่อนที่จะถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

สรุปได้ว่า ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนั้นมีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ใช้คำว่าผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในรัชสมัยนี้มีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน 3 ครั้ง ครั้งแรกได้ตั้งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ ครั้งที่ 2 เมื่อพระองค์เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 ได้ทรงตั้งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอรรคราชเทวีเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และทรงตั้งเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี เมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่มีการตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่มีตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ.2467 ซึ่งมีข้อความที่เกี่ยวกับผู้สำเร็จราชการแผ่นดินคือ ถ้าพระมหากษัตริย์ยังทรงมีพระชนมพรรษาไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ให้มีการตั้งสภาผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ 1 คน สมุหนมนตรี 2 คน รวมเป็น 3 คน ทำหน้าที่ปฏิบัติราชการะกิจแทนองค์พระมหากษัตริย์จนกว่าจะมีพระชนมายุครบ 20 พรรษา

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องจากพระองค์เสด็จไปรักษาพระเนตรที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาเมื่อคณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 มาตราที่ 10 ได้กล่าวถึงการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยสรุปคือ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่ได้ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งที่ไม่ทรงบริหารพระราชภาระได้ พระมหากษัตริย์มีอำนาจแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หากไม่ทรงแต่งตั้ง สมาชิกแทนราษฎรจะตั้งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศและรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ พระองค์จึงทรงตั้งสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และหน้าที่ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์ ได้สิ้นสุดลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติในเวลาต่อมา

บทที่ 2

การเสด็จขึ้นครองราชย์และการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระราชสมมติเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ดำเนินการตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 เพื่อสรรหาพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงที่จะสืบราชสมบัติต่อไปตามหลักกฎหมายเถยรบาลโดยผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรก็มีมติให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 8 แห่งราชวงศ์จักรีสืบต่อไป

2.1 หลักเกณฑ์ในการขึ้นครองราชสมบัติ

พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและรัฐบาลในขณะนั้นดำเนินการสรรหาผู้ที่เหมาะสมเพื่อจะสืบราชสมบัติต่อไป โดยอาศัยความตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 หมวดที่ 1 พระมหากษัตริย์ มาตราที่ 9 ระบุว่า “... การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปตามนัยแห่งกฎหมายเถยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร...”¹ เมื่อตีความตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้พบว่า

1. ผู้ที่จะขึ้นครองราชสมบัติได้นั้นต้องมีคุณสมบัติตามกฎหมายเถยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 หมวดที่ 4 ว่าด้วยลำดับผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์ มาตรา 8 และ มาตราที่ 9 สรุปได้คือ “...มาตรา 8...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตลงโดยมิได้ทรงสมมติพระราชทายาทไว้ก่อนแล้วไซ้ ท่านว่าให้เป็นหน้าที่ท่านเสนาบดีอัญเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ 1 ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ ...มาตรา 9 ลำดับชั้นเชื้อพระบรมราชวงศ์ซึ่งควรสืบราชสันตติวงศ์ได้นั้น ท่านว่าให้เลือกตามสายตรงก่อนเสมอ ต่อให้ไม่สามารถจะเลือกทางสายตรงได้แล้ว จึงเลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากแล่น้อย...”²

2. เมื่อรัฐบาลสามารถหาผู้ที่จะสืบราชสันตติวงศ์ได้แล้วนั้นต้องผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน จึงอัญเชิญขึ้นครองราชย์และประกาศการขึ้นสืบราชสมบัติได้

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475. (2475). หน้า 8.

²เฉลิม อยู่เวียงชัย. (2524). เล่มเดิม. หน้า 469.

ดังนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงเลือกพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นอยู่ในลำดับการสืบราชสันตติวงศ์อันดับที่ 1 และสืบเชื้อสายโดยตรงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้พระนามแล้วจะต้องดำเนินการให้สภาผู้แทนราษฎรมีมติเห็นชอบ เพื่อที่จะทูลเชิญให้เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป

2.2 การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ดำเนินการหาพระบรมวงศานุวงศ์ที่สืบราชสันตติวงศ์เป็นลำดับที่ 1 ตามหลักเกณฑ์ในการขึ้นครองราชสมบัติว่าด้วยกฎมณเฑียรบาล มาตรา 8 และ 9 ในการนี้เจ้าพระยาวรวงศ์พัฒนารัฐมন্ত্রীว่าการกระทรวงวังได้ส่งลำดับการสืบราชสันตติวงศ์มายังสภาผู้แทนราษฎร มีลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์ทั้งหมด 23 ลำดับ ลำดับที่ 1 คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล¹ สาเหตุที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลได้เป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์อันดับที่ 1 เพราะ

1. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีพระราชทายาทและทรงสละสิทธิในการตั้งผู้สืบราชสมบัติ
2. พระบรมวงศานุวงศ์ท่านอื่นในที่สืบเชื้อสายเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ที่กฎหมายมณเฑียรบาลยกเว้นการสืบราชสมบัติไว้ตามบทบัญญัติ หมวดที่ 5 มาตราที่ 11 และมาตราที่ 12
3. เมื่อพิจารณาตามกฎหมายมณเฑียรบาลมาตราที่ 9 แล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ที่สืบเชื้อสายตรงได้สิ้นสุดลงที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงต้องพิจารณาลำดับเชื้อสายใหม่ตามมาตราที่ 9 (11) คือ การัญเชิญสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างชนนี พระบรมวงศานุวงศ์ที่มีลักษณะตามกฎหมายมณเฑียรบาลนี้ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ เพราะพระองค์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาฯ แต่เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

¹ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ก. บัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์. หน้า 106-108.

สิ้นพระชนม์ลง จึงส่งผลให้พระโอรสพระองค์แรกคือพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ลำดับ¹

เป็นที่น่าสังเกตว่ารัฐบาลได้ดำเนินการเรื่องนี้ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงประกาศสละราชสมบัติ โดยส่งหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีไปเข้าเฝ้าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลและหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา² ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ตั้งแต่วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา ไม่ได้ตัดสินใจตอบรับหรือปฏิเสธ ตามที่ปรากฏในจดหมายกราบทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ความว่า “...เขามาพูดเรื่องรัฐบาลอยากให้นันทเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลาออกจริงๆ หม่อมฉันก็ได้พูดกับเขาตามที่ได้กราบทูลไป คือการจะรับหรือไม่ต้องแล้วแต่ได้เฝ้าพระบาทและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...”³

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2477 พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีพร้อมด้วยหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีและหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ณ วังสระปทุม สรุปความได้ว่า หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้กราบทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ว่าตนเองได้ไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประเทศอังกฤษมาแล้ว โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะไม่ทรงตั้งผู้ใดขึ้นครองราชย์ ให้เป็นไปตามกฎหมายที่ยอบาล ดังนั้นจะขอกราบทูลเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อไป สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ไม่ได้ทรงตอบรับหรือปฏิเสธ โดยทรงรับสั่งว่า “...แล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...”⁴ เมื่อได้คำตอบดังนี้พระ

¹ดูรายละเอียดใน สุพจน์ ด้านตระกูล . (2543). ปรีดี พนมยงค์ กับสถาบันกษัตริย์และกรณีสวรรคต. ใน *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2*. หน้า 99-106.

²ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งเป็น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

³สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. (ม.ป.ป.). *เจ้านายเล็กๆ ยุวกษัตริย์*. หน้า 140.

⁴ดูรายละเอียดใน *ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ)*. วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

ยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้ดำเนินการเสนอชื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ต่อสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

การประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ) วันที่ 6-7 มีนาคม พ.ศ. 2477 มีการเสนอญัตติเรื่องการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและการหาผู้สืบราชสันตติวงศ์ โดยพระยาพหลพลพยุหเสนานายกรัฐมนตรีได้เสนอชื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ให้ขึ้นสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายระเบียบไว้ ในการนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ทำการอภิปรายในเรื่องนี้และแสดงความคิดเห็นออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มที่เห็นด้วยกับการที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีความเห็นสรุปได้ คือ

1). ควรยึดตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้คือ เลือกตามกฎหมายเถียรบาลโดยใช้ความเห็นของสภาผู้แทนราษฎรประกอบเท่านั้น การที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลจะขึ้นสืบราชสันตติวงศ์เป็นเรื่องที่เหมาะสม เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในลำดับการสืบราชสันตติวงศ์อันดับ 1 และสามารถป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ราชวงศ์ได้ด้วย

2). การเลือกพระมหากษัตริย์ที่ยังทรงพระเยาว์สามารถทำได้ เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่มีพระภารกิจมากมายดังเช่นอดีต สภาผู้แทนราษฎรสามารถตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่แทนได้

2. กลุ่มที่คัดค้านและเห็นว่าไม่สมควรอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นสืบราชสันตติวงศ์ โดยให้เหตุผลสรุปได้ดังนี้

1). พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลยังทรงพระเยาว์อยู่ กล่าวคือมีพระชนมายุเพียง 10 พรรษา ยังไม่สามารถรับผิดชอบในการเป็นประมุขประเทศตลอดจนไม่ทรงสามารถเป็นที่ยอมรับของข้าราชการและชาวต่างชาติได้ และยุ่งยากในการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

2). การที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์ในขณะที่ทรงพระเยาว์ อาจเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงดังเช่นยุวกษัตริย์พระองค์อื่นในอดีต เช่น เจ้ายอดฟ้า ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

3). สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ตีความรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 หมวดที่ 1 มาตราที่ 9 เห็นว่าการสืบราชสมบัติไม่ต้องทำตามกฎหมายเถียรบาลก็ได้ หากสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบ ดังที่ดาบ ยุกะียง ทองลงยา ผู้แทนราษฎรจังหวัด

กาญจนบุรี กล่าวว่า “...ถ้าแม้ว่าเราจะต้องทำตามกฎมณเฑียรบาลแล้วไซ้ เวลาที่สภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถจะอนุมัติให้บุคคลนั้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้ สภาผู้แทนราษฎรนี้หา มีอำนาจที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้นไม่ คือจะต้องปฏิบัติตามกฎมณเฑียรบาล แต่ความจริงสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเหนือกฎมณเฑียรบาลหาจำต้องทำตามกฎมณเฑียรบาลเสมอไปไม่...”¹

เมื่อมีการลงมติในเรื่องนี้ผลปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบ 127 นาย มีมติไม่เห็นชอบ 2 นาย² ดังนั้นที่ประชุมจึงมีมติให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสำนักนายกรัฐมนตรีได้ประกาศเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2477³ ในวันเดียวกันนั้นรัฐบาลไทยได้ส่งโทรเลขจากกรุงเทพฯ ไปยังพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เพื่ออัญเชิญให้ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อไป

สำเนาโทรเลขส่งจากกรุงเทพฯ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล

โลซาน

ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี โดยอนุวรรตน์ตามความใน มาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญ และมาตรา ๘ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ขอพระราชทานอัญเชิญให้ฝ่าพระบาทได้โปรดเกล้าฯ ขึ้นครองราชสมบัติ สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาปราชาธิปก

เจ้าพระยาศรัทธาภินิเวศได้รับคำสั่ง ในฐานะที่เป็นผู้แทนรัฐบาลให้รีบไปยังโลซานเพื่อ ถวายความเคารพของรัฐบาลต่อได้ฝ่าพระบาท ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศแล้ว

(ลงนาม) พระยาพลพลพยุหเสนา

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

² รายงานการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

³ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. ประกาศการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. หน้า 109-110.

นายกรัฐมนตรี⁴

เมื่อได้รับโทรเลขจากรัฐบาลไทยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลและหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา มิได้ทรงตอบจนสมเด็จพระพันวัสสาฯ ได้มีรับสั่งมาให้รับโดยผ่านกรมขุนชัยนาทนเรนทร¹ จึงได้มีโทรเลขตอบมายังรัฐบาลไทยความว่า “...ได้รับทราบโทรเลขของท่านแล้วด้วยดี ขอขอบใจอย่างแท้จริง...”²

ต่อมาในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2477 ได้มีการประกาศเฉลิมพระนามพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล³

⁴สร. 0201.41.4/5. เอกสารรัชกาลที่ 8-รัชกาลที่ 9 .เรื่องการสวรรคตและการขึ้นครองราชย์.

¹สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 142

²สร. 0201.41.4/5. เอกสารรัชกาลที่ 8-รัชกาลที่ 9 .เรื่องการสวรรคตและการขึ้นครองราชย์.

³ดูรายละเอียดในประชุมกฎหมายประจำศก ปีที่ 2477 เล่มที่ 47 หน้า 1095. อ้างใน ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. (2526). เล่มเดิม. หน้า 187.

ที่มา : สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 220.

2.3 การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ และไม่ได้ประทับอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพราะทรงศึกษาต่ออยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรจึงดำเนินการเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 มาตรา 10 ได้กำหนดไว้ คือ “...ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้แต่งตั้งอภิรัฐมนตรีขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ถ้าพระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ ก็ให้คณะอภิรัฐมนตรีเข้าบริหารราชการแผ่นดินในหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทันที...”¹

2.3.1. หลักเกณฑ์ในการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในเบื้องต้นพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเห็นว่า ควรให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลต่อไป ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก่อน ดังนั้นวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี และหม่อมเจ้า วรวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ พระที่นั่งกนิษฐยา เพื่อขอให้ทรงรับตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า

รับไม่ได้ พระองค์ทรงชรามากแล้ว มีพระชันษาถึง 72 พรรษา ทั้งพระภรรยาที่ตั้ง พระบาทกิติการ ทรงดำเนินไม่ถนัดกับทรงเหน็ดเหนื่อยมามากแล้ว ไม่ทรงสามารถที่จะปฏิบัติราชการในหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ดี อีกประการหนึ่งพระองค์

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 .(2527). หน้า 8.

เจ้าอาณันทมหิตลก็มีพระชันษาเพียง 10 พรรษาเท่านั้น พระองค์ก็จะทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นเวลาถึง 10 ปี ทรงทำไม่ไหวแน่¹

ดังนั้นจึงได้มีการพิจารณาเลือกบุคคลที่จะเข้ามาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใหม่ โดยคณะรัฐมนตรีได้ประชุมและเห็นสมควรให้เป็นคณะผู้สำเร็จราชการ โดยมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 3 ท่าน ประกอบด้วย

1. ผู้สำเร็จราชการคนที่หนึ่งมาจากพระบรมวงศานุวงศ์ เพื่อเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
2. พระบรมวงศานุวงศ์อีกพระองค์หนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการในคณะ
3. ข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความชำนาญในราชการแผ่นดินอีก 1 ท่าน ร่วมเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์²

สาเหตุหนึ่งที่รัฐบาลได้เสนอให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาจากพระบรมวงศานุวงศ์ถึง 2 พระองค์ โดยให้พระองค์หนึ่งเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่คณะรัฐมนตรีชุดนี้มาจากคณะราษฎรที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเท่ากับว่าคณะราษฎรได้ริบถอนอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ลดลงมาอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ประกอบกับภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ ถ้าหากคณะรัฐมนตรีตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาจากบุคคลในคณะราษฎร ทหาร หรือข้าราชการมากเกินไปจะดูไม่เหมาะสมและไม่ให้เกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นการเลือกพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงมาดำรงตำแหน่งนี้ จะทำให้รัฐบาลพ้นจากข้อครหาได้ว่ายึดอำนาจมาเพื่อผลประโยชน์ของพวกพ้องตนเอง

2.3.2. การตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ชุดที่ 1

พระยาพหลพลพยุหเสนาได้เสนอชื่อผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 3 ท่าน ต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือ

1. นายพันเอกพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์

¹บันทึกเรื่องนายกรัฐมนตรีมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครฯ วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477. อ้างใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

²แหล่งเดิม.

ข้าพเจ้าลำเอียงญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้า ดังนั้นจึงขอให้ พ.อ. พระยาพหลฯ ทาบทาม
ท่านเอง¹

ในการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนั้น เมื่อคณะรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรี
ได้เสนอชื่อบุคคลที่ทาบทามให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 3 ท่านต่อที่ประชุม
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งกระทู้ถามถึงเหตุผลและ
คุณสมบัติของบุคคลทั้ง 3 ท่านนี้อย่างกว้างขวาง และได้เสนอชื่อบุคคลท่านอื่นที่เห็นสมควร
เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้มีการอภิปรายถึงคุณสมบัติของ
แต่ละท่าน ผลจากการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนั้น มีการเสนอชื่อผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเป็น
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งหมด 7 ท่าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เข้าร่วมการประชุม 131
คนได้ลงมติเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีผลคะแนนสรุปได้ดังนี้

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา	ได้	112	คะแนน
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์	ได้	97	คะแนน
เจ้าพระยาอมราช	ได้	76	คะแนน
เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศ	ได้	40	คะแนน
กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ	ได้	18	คะแนน
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี	ได้	13	คะแนน
เจ้าพระยาพิชัยนาคร	ได้	7	คะแนน

2

ผลการลงมติของที่ประชุม นายนาหวาตรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา, นายพันเอกพระเจ้า
เจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ และเจ้าพระยาอมราช (ปั่น สุขุม) จึงได้เป็นคณะ
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต่อมานายมงคล รัตนวิจิตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ตั้ง
กระทู้ถามเรื่องใครควรจะเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายกรัฐมนตรีพระยา
พหลพลพยุหเสนาได้เสนอชื่อ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ แต่หลวงวรวงศ์นิธิปรีชา

¹ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์. ใน บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 28-30.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุม
วิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.

ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครมีความเห็นว่าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้รับการลงมติด้วยคะแนนที่สูงกว่า จึงเสนอต่อที่ประชุมให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระเรียนวิรัชชพากย์ซึ่งทำหน้าที่แทนประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติ มีผู้ลงมติให้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ 71 นาย และลงมติให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา 26 นาย ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเลือกพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ เป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีนายนาواتรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ร.น. และเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2477 โดยได้มีการประกาศแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ดังนี้

ประกาศตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ สภาผู้แทนราษฎรอศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญ ได้ลงมติ ณ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบด้วย

นายพันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ เป็นประธาน

นายนาواتรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ร.น.

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

โดยมีข้อตกลงว่า ในการลงมติวินิจฉัยข้อปรีกษานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ และในการลงนามในเอกสารราชการนั้น ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างน้อย ๒ ท่าน เป็นผู้ลงนาม

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกัน

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

พระเรียนวิรัชชพากย์

รองประธานที่๑

ลงนามแทนประธานสภา ฯ¹

¹พระยาศรีปัญญา. (2478). ประกาศพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่างๆรัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2477. หน้า 5.

ภาพประกอบ 2 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (ซ้าย)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์วรพินิต (ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์)

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

ที่มา: วิรัช ถิรพันธ์เมธี. (ม.ป.ป.). เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม). หน้า 118.

2.4. การเลือกตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์

การตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีสาเหตุมาจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ โดยทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2478¹ ดังนั้นเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงได้มีจดหมายมายังสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาเรื่องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไป

2.4.1 การคัดเลือกบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และการแต่งตั้งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระองค์ใหม่

ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 วันอังคารที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2478 ได้มีการแถลงเรื่องการปลงพระชนม์พระองค์เองของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สภาผู้แทนราษฎร และได้มีการพิจารณาทัดตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนใหม่ นายมงคล รัตนวิจิตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราชได้แสดงความคิดเห็นเรื่องบุคคลที่จะมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ควรมีคุณสมบัติสรุปได้ข้อใหญ่ 4 ประการ คือ 1). มีความรู้พอสมควร 2). รักรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบประชาธิปไตย 3). เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดราชวงศ์ 4). เป็นบุคคลที่ชาวไทยและชาวต่างชาติเลื่อมใสและไว้วางใจ ในการนี้หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครสนับสนุนความคิดเห็นและเสนอชื่อให้พระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างลง แต่ ร.ท. ทองคำ คล้ายโอภาส ผู้แทนจังหวัดปราจีนบุรีได้คัดค้านโดยให้เหตุผลว่า “... พระยาพหลฯเคยเป็นผู้ก่อการ เอาจริฐธรรมนูญมาได้ พระยาพหลฯเป็นนักการเมือง เป็นผู้รักชาติ เขาจะครหานินทาได้ที่เดียวว่าเอาแล้วพระยาพหลฯ ถืออำนาจแล้วขึ้นไปนั่งแป้นสูงแล้ว นี่เป็นความจริงอย่างไร...”²

จากนั้นได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อภิปรายในเรื่องนี้ต่ออีกหลายท่าน พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยได้ให้เหตุผลว่า

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2 . วันอังคารที่ 20 สิงหาคม 2478.

²แหล่งเดิม.

เกรงถึงข้อครหาต่างๆ และต้องการเวลาพักผ่อน¹ จึงได้เสนอชื่อเจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินให้เป็น
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยให้เหตุผลต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า

เจ้าคุณพิชัยเยนทรฯ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราควรจะได้เคารพนับถือได้ เป็นคนพูด
น้อย วิชาความรู้พอประมาณ เป็นคนรักรัฐธรรมนูญอย่างที่สุดต้องการและเป็นคนที่ไม่
ใกล้ชิดพระวรวงศ์ด้วย สำหรับราษฎรคือประชาชนและต่างประเทศเคยรู้จักเขาได้
ทำงานมาตั้งแต่เป็นทหารชั้นผู้น้อย ตลอดจนได้เป็นนายพลเอกซึ่งนับว่าเป็นยอดทหาร
อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านผู้นี้แหละเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง²

ในการที่พระยาพลพลพยุหเสนาได้เสนอชื่อเจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินให้เป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์นั้น อาจเป็นเพราะพระยาพลพลพยุหเสนารู้จักและมีความสนิทสนมกับ
เจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินเป็นการส่วนตัวและเจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินก็มีความสัมพันธ์ที่ดีกับ
คณะราษฎรมาก่อน ดังนั้นถ้าหากเจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินได้รับเลือกเป็นผู้สำเร็จราชการใน
ตำแหน่งที่ว่างลงก็จะทำให้รัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนาทำงานด้วยความราบรื่นยิ่งขึ้น
หลักฐานที่สนับสนุนว่าบุคคลทั้ง 2 มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือ งานเขียนของนายปรีดี พนมยงค์
เรื่อง ความเป็นไปในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในหนังสือเรื่อง บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรม
วงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ความว่า

เจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินนั้น ... ท่านมิได้ร่วมในคณะราษฎร แต่บังเอิญเข้า
วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ท่านซึ่งออกจากราชการแล้ว ได้ไปเดินเล่นเวลาเช้า
ตามปกติ เมื่อท่านเดินมาถึงหน้ากำแพงรั้วเหล็กพระที่นั่งอนันตสมาคม ท่านเห็น พ.อ.
พระยาพลพลพยุหเสนาที่ได้ประกาศยึดอำนาจในนามคณะราษฎรแล้วนั้น กำลังใช้เหล็กงัดโซ่ที่
ล้อมประตูกำแพงรั้วเหล็กใส่กุญแจเหล็กไว้ นั้น ทั้งนี้ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา มีข้อกำ
ย้าแข็งแรงนัก เจ้าพระยาพิชัยเยนทรโยธินจึงเดินเข้าไปดูพลางท่านก็ปรารภว่า “พวกนี้มัน

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่
2 . วันอังคารที่ 20 สิงหาคม 2478.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2 . วันอังคารที่
20 สิงหาคม 2478.

สามารถ” แล้วท่านก็จากไป ต่อมาเวลาคณะราษฎรมีงานบุญท่านก็อุทิศสำหรับร่วมบ่ออยู่
ท่านจึงได้รับความนับถือจากคณะราษฎร¹

หลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนาได้เสนอชื่อเจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธินให้เป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ได้แสดงความคิดเห็นถึง
ความไม่เหมาะสมที่จะให้เจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธินเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้
เสนอชื่อเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทน ดาบ อยู่เกียง ทองลงยา
ผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี ได้แสดงความคิดเห็นในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
พร้อมทั้งเสนอชื่อเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในการนี้
นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี ได้เสนอชื่อสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ให้
เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อสภาผู้แทนราษฎร จากนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลาย
ท่านได้ทำการอภิปรายถึงคุณสมบัติ ความเหมาะสมในการเข้ามาดำรงตำแหน่ง จนในที่สุด
ประธานสภาผู้แทนราษฎรขอให้สมาชิกลงมติ โดยการเขียนชื่อลงคะแนนเลือกผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์หนึ่งใน 4 ท่าน คือ เจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธิน เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ กรมหลวง
เพชรบุรีราชสิรินธร และสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งมติในที่ประชุมจากสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรที่เข้าร่วมประชุม 130 คน มีมติดังนี้

เจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธิน	ได้	76	คะแนน
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ	ได้	36	คะแนน
กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร	ได้	12	คะแนน
สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า	ได้	2	คะแนน ²

จากผลการลงคะแนนสภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเลือกเจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธินให้มา
ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ส่วนการแต่งตั้งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
นั้น เนื่องจากมีพระบรมวงศานุวงศ์ 1 พระองค์และมีบุคคลธรรมดา 2 ท่าน พระยาพหลพล
พยุหเสนาจึงเสนอชื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาให้เป็นประธาน เพื่อให้เป็น
พระเกียรติกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยทางสภาผู้แทนราษฎรไม่มีผู้ใดคัด

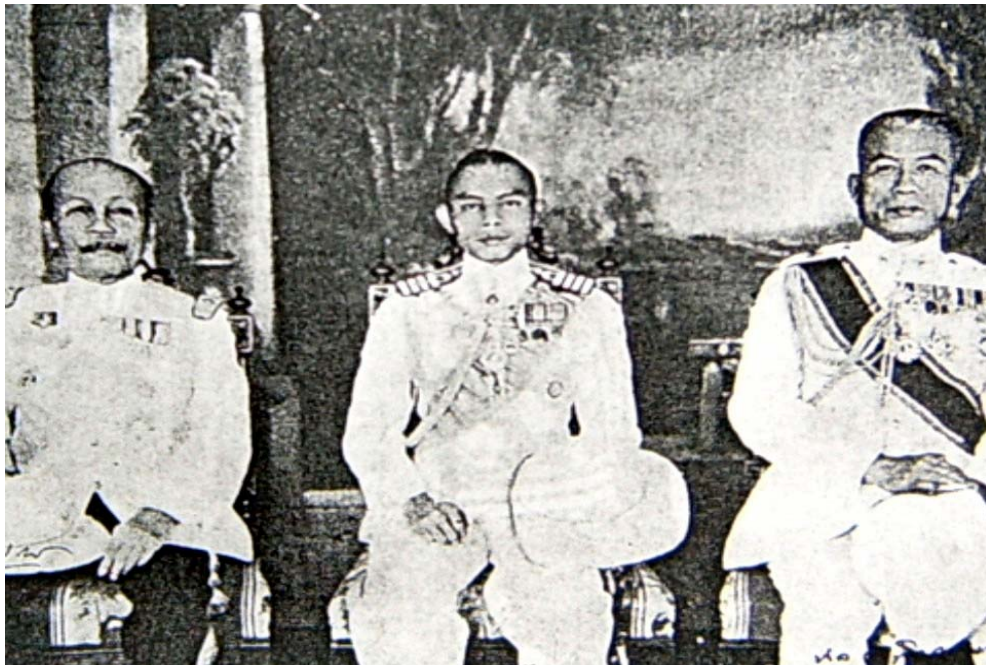
¹ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า32.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2 . วันอังคารที่
20 สิงหาคม 2478.

ด้าน ทางสภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติแต่งตั้งให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จึงประกอบด้วย

1. นายนาวตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ร.น. เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
2. เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)
3. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน

ภาพประกอบ 3 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ชุดที่ 2

เจ้าพระยายมราช (ซ้าย)

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์)

เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน

ที่มา : ประสงค์ สุขุม. (2543). *จากยมราชถึงสุขุมวิท*. หน้า 302.

2.5. การลาออกของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และการตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่

เนื่องการประชุมสภาผู้แทนราษฎร วันอังคารที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 นายเลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้ตั้งกระทู้ถามต่อรัฐบาลภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนา เรื่องการซื้อขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ และได้มีการอภิปรายพาดพิงถึงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างรุนแรง ส่งผลให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงยื่นจดหมายลาออกต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 28 กรกฎาคม 2480 เนื้อความในจดหมายได้ให้เหตุผลว่า “...ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศและตำแหน่งในหน้าที่ราชการ...เมื่อสภาผู้แทนราษฎรเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ได้กระทำการซึ่งเป็นที่ยังใจของประชาชนเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ใคร่ขอลาออกเสียจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์...”¹

ต่อมาในวันที่ 29 กรกฎาคม 2480 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก 2 ท่าน ก็ได้ยื่นจดหมายต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรเช่นเดียวกันโดยให้เหตุผลว่า “...เมื่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงลาออกจากตำแหน่ง คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ขอลาออกความรับผิดชอบร่วมกันด้วย...”² วันรุ่งขึ้นปรากฏว่าผู้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ยื่นหนังสือแสดงความประสงค์ขอลาออกหนังสือลาออก ต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรโดยให้เหตุผล 3 ข้อ คือ

1. ทหารบก,ทหารเรือ,ทหารอากาศ,ตำรวจ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 และบรรดาข้าราชการทั้งในพระนครและต่างจังหวัดเป็นส่วนมากต่างได้มาขอรับรองให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คณะนี้ดำรงตำแหน่งสืบต่อไป

2. สถานการณ์ด้านการเงินและการค้าของประเทศระส่ำระสายและตกต่ำลง หากประเทศไทยไม่มีผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ และไม่มีรัฐบาลอันแน่นอนที่จะบริหารราชการต่อไป อาจจะทำให้สถานการณ์เลวร้ายมากขึ้น

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 28 กรกฎาคม 2480.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 14/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพฤหัสบดีที่ 29 กรกฎาคม 2480.

3. เพื่อเห็นแก่ความสงบสุขและเรียบร้อยของประเทศไทย ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
จำทำหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีการเลือกรัฐบาลใหม่¹

ประธานสภาผู้แทนราษฎร พระยามานวราชเสวี นำจดหมายทั้ง 3 ฉบับนี้แจ้งต่อการ
ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ) สมัยที่
2 วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2480 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายท่านแสดงความคิดเห็น
ต่อจดหมายของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้ง 3 ฉบับ ว่าสมควรที่จะให้คณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ดำรงตำแหน่งต่อไปหรือจะให้พ้นจากตำแหน่งนี้ การอภิปรายยืดยาว
พอสมควร ในที่สุดหลวงวิจิตรวาทการเสนอให้ลงมติ โดย นายไต้ ปาณิกบุตร เสนอให้ลงมติลับ
ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงให้ลงมติโดยการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาลงคะแนนตามลำดับ
ตัวอักษร โดยลงเบี๊ยะสีน้ำเงินถ้าต้องการให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ดำรงตำแหน่งต่อไป
หรือลงเบี๊ยะสีขาวยากต้องการให้พ้นจากตำแหน่ง ผลของการลงมติมีเบี๊ยะสีขาวย 47 คะแนน และมี
เบี๊ยะสีน้ำเงิน 29 คะแนน สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พ้นจาก
ตำแหน่ง

จากนั้นพระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เสนอญัตติให้สภาผู้แทนราษฎร
มีหนังสือตอบคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 3 เรื่อง คือ

1. หนังสือลาออกของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ลงวันที่ 28 กรกฎาคม
พ.ศ. 2480 นั้นสภาได้รับทราบการลาออกในวันนั้น

2. หนังสือลาออกของเจ้าพระยาอมราชและเจ้าพระยาพิชโยธินทรโยธิน ลงวันที่ 28
กรกฎาคม 2480 นั้นสภาได้รับทราบการลาออกแล้วในวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2480

3. หนังสือของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แสดงความประสงค์ขอถอนหนังสือ
ลาออกฉบับลงวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 นั้นทางสภาได้รับทราบ แต่สภาผู้แทนราษฎร ได้
ดำเนินการปรึกษาดังคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นใหม่แล้ว จึงไม่สามารถรับพิจารณาได้²

ในการเสนอญัตตินี้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วย 53 ท่าน สมาชิกที่ไม่
เห็นชอบไม่ปรากฏ

¹หนังสือแสดงความประสงค์ขอถอนหนังสือลาออก ของคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์. อ้างใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วัน
เสาร์ที่ 31 กรกฎาคม 2480.

²ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ)
สมัยที่ 2. วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม 2480.

2.5.1. การตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่

ในวันเดียวกันนั้นสภาผู้แทนราษฎร ได้มีวาระเลือกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักเกณฑ์การเลือกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดนี้ แตกต่างจากการเลือกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดแรก คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ชุดที่ 3 นี้ ประกอบไปด้วย ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 1 ท่าน ที่มาจากสายทหาร และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 1 ท่าน ที่มาจากพลเรือน

2.5.2. การตั้งซ่อมประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในการเลือกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดนี้ สภาผู้แทนราษฎรเริ่มจากเลือกประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก่อน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงเสนอชื่อพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ต่างๆ ดังนี้ ร.ต. สอน วงศ์โต ผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยนาทเสนอชื่อ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ให้กลับมาดำรงตำแหน่งนี้อีกครั้ง พระพินิจนุกร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เสนอชื่อกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หลวงนรินทรประสาทเวช ผู้แทนราษฎรจังหวัดจันทบุรี เสนอชื่อกรมขุนชัยนาทนเรนทร แต่พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้แถลงตอบพระพินิจนุกรและหลวงนรินทรประสาทเวช ว่าได้ไปเข้าเฝ้ากรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และกรมขุนชัยนาทนเรนทรแล้ว ทั้ง 2 พระองค์ไม่ทรงรับตำแหน่งนี้¹ พระพินิจนุกร จึงเสนอชื่อ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชยฯ แทน

นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี เสนอชื่อสมเด็จพระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงแจ้งต่อที่ประชุมว่า "... ท่านทรงพระชราแล้ว ท่านคงไม่รับหรือ..."² พล. ท. พระยาเทพหัสดิน ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร จึงเสนอชื่อ พระองค์เจ้าอลองกญา ขุนวรวิษณุรัตนเวทย์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดหนองคาย เสนอชื่อ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ หลวงพิพัฒน์พลกายผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เสนอชื่อ กรมหมื่นเทววงศ์ฯ

จากนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อภิปรายถึงคุณสมบัติและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในที่สุดจึงเหลือพระบรมวงศานุวงศ์ 4 ท่าน ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2480.

²แหล่งเดิม.

พระองค์เจ้าอลองกุยา พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ และหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย นายเนย สุจิมา ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี เสนอให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติเลือกประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธานสภาผู้แทนราษฎรให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติเลือกโดยการเขียนชื่อลงคะแนนเสียง ผลการลงคะแนนคือ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา	ได้	40	คะแนน
พระองค์เจ้าอลองกุยา	ได้	24	คะแนน
พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์	ได้	3	คะแนน
หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย	ได้	1	คะแนน ¹

ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีมติเลือก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

2.5.3. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายทหาร

ต่อมาที่ประชุมจึงมีวาระขอให้เลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ที่มาจากฝ่ายทหาร 1 คน พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครเสนอชื่อ เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ นายทองอยู่ พุฒิพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี เสนอชื่อเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน นายจิ่ง จริงจิตร์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดตรัง เสนอชื่อพระยาพลพลพยุหเสนา

ประธานสภาผู้แทนราษฎรให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติเลือก โดยการเขียนชื่อลงคะแนนเสียง ผลการลงมติปรากฏว่า

เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์	ได้	37	คะแนน
เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน	ได้	26	คะแนน
พระยาพลพลพยุหเสนา	ได้	2	คะแนน ²

สภาผู้แทนราษฎรมีมติเลือก เจ้าพระยาวงศานุประพัทธ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหาร

2.5.4. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือน

เมื่อเลือกคณะผู้สำเร็จราชการได้ 2 คนแล้ว สภาผู้แทนราษฎรได้ทำการเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนสุดท้ายที่มาจากพลเรือน เป็นที่น่าสังเกตว่าในการเสนอรายชื่อครั้งนี้ ผู้

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ)
สมัยที่ 2. วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม 2480.

²ดูรายละเอียดใน. แหล่งเดิม.

ได้รับการเสนอชื่อได้ตอบปฏิเสธและขอถอนชื่อออกจากการเลือกตั้งครั้งนี้ซึ่งได้แก่ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ พระยามานวราชเสวี และพล.ท. พระยาเทพหัสดิน¹

ดังนั้นจึงมีรายชื่อผู้ถูกเสนอให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือน 3 คน คือ พระยามหิธร เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และเจ้าพระยายมราช วิธีการลงมติยังคงใช้วิธีการเขียนชื่อลงคะแนนเสียง สรุปคะแนนได้ดังนี้

พระยามหิธร	ได้	26	คะแนน
เจ้าพระยายมราช	ได้	23	คะแนน
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี	ได้	20	คะแนน ²

ดังนั้นมติในที่ประชุมจึงเลือกพระยามหิธรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือน เมื่อได้รายชื่อบุคคลทั้งสามที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว สภาผู้แทนราษฎรมอบหมายให้ พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครไปทาบถาม ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงปิดประชุมในเวลา 16.42 น. และนัดประชุมอีกครั้งในวันเดียวกัน³ เวลา 20.00 น.

2.5.5. ปัญหาในการตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

เมื่อเปิดการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ในเวลา 20.17 น. แล้วนั้น พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ได้แถลงผลการไปทาบถามผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ตกลงที่จะรับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่มีความต้องการที่จะร่วมทำงานกับคณะผู้สำเร็จราชการชุดเดิม ดังคำที่ พล.ท. พระยาเทพหัสดินได้แถลงต่อที่ประชุมว่า

ท่านอยากจะขอให้ได้ชุดเก่าเท่าที่จะเป็นไปได้ ท่านรับสั่งยืนยันทีเดียวว่า สำหรับเจ้าคุณยมราชถ้าได้ก็ดีถ้าไม่ได้ก็จกใจ ส่วนเจ้าคุณพิชยนทรฯ ก็อยากจะได้ โดยอ้างถึงความเชื่อตรงต่างๆ และชำนาญในราชสำนักมาหลายชั่วรัชกาลแล้ว ทหารก็เป็นที่น่าเชื่อถือ

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม 2480.

²ดูรายละเอียดใน แหล่งเดิม.

³วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2480.

และเจ้าคุณก็คอยตักเตือนอะไรต่ออะไร ทั้งเป็นคนที่มีอายุมากเพราะฉะนั้นท่านอยากจะ
ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อกลับเข้ามาอีกก็อยากกลับเข้าด้วยกัน¹

ส่วนเจ้าพระยามหิธรและเจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ปฏิเสทที่จะรับตำแหน่งผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ โดยเจ้าพระยามหิธรอ้างว่าท่านชราแล้ว ส่วนเจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์
ปฏิเสทที่จะรับเนื่องจากมีอายุ 72 ปี และมีปัญหาด้านสุขภาพ พระยาเทพหัสดินได้แถลงต่อที่
ประชุมในเรื่องนี้ว่า “...ท่านเจ็บจริง ๆ ไม่สามารถจะรับได้ ท่านบอกว่าจำเป็นแล้วก็อย่าว่าแต่ท่าน
แม้แต่ชีวิตก็ยอมให้ แต่รู้สึกว่าจะไม่จำเป็นที่เดียวนัก ...ขอให้ท่านได้อยู่ไว้เห็นหน้ากันนาน ๆ
เถิด...”²

จากคำแถลงของพล.ท. พระยาเทพหัสดินทำให้ทราบว่าคุณผู้แทนราษฎรประสบ
ปัญหาในการเลือกตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ บุคคลที่ผ่านการคัดเลือกและลงมติ
จากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหารและพลเรือนไม่ประสงค์จะรับ
ตำแหน่งนี้ ทำให้สภาผู้แทนราษฎรต้องคัดเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากฝ่ายทหาร
และพลเรือนใหม่เป็นครั้งที่ 2

2.5.6. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือนครั้งที่ 2

เมื่อพล.ท. พระยาเทพหัสดิน ได้แถลงผลการทาบถามคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์จบลง พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้เลือกผู้สำเร็จราชการจาก
ฝ่ายพลเรือนครั้งที่ 2 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอชื่อนี้ หลวงนรินทร์ประสาธเวช
ผู้แทนราษฎรจังหวัดจันทบุรี เสนอชื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พ.ต.หลวงศักดิ์ธำรงการ
ผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ เสนอชื่อพระยาอมราช นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่าน
ได้เสนอต่อที่ประชุมว่าควรให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก 2 ท่านที่เหลือเข้ามาดำรง
ตำแหน่งเช่นเดิมดังที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์เสนอ และควรไปทาบถามเสียก่อน
เพื่อไม่ให้เสียเวลา แต่พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ต้องการให้
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกผู้สำเร็จราชการฝ่ายพลเรือนโดยให้อภิปรายเปรียบเทียบบุคคลแล้ว
ลงมติ ดาบ ยู่เกียง ทองลงยา เสนอให้ลงมติเลือกผู้ที่ถูกเสนอชื่อขึ้นมา 2 คน คือ เจ้าพระยาธรรม
ศักดิ์มนตรี และเจ้าพระยาอมราช แต่ขุนเสนาสัสดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด ขอเสนอชื่อ

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์
ที่ 1 สิงหาคม 2480.

² แหล่งเดิม

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ แต่ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงแจ้งต่อที่ประชุมอีกครั้งว่าว่าพระยาศรีธรรมมาธิเบศปฏิเสธไม่รับ

นายทองกระจาย รัชตะวรรณ ผู้แทนราษฎรจังหวัดปทุมธานี เสนอให้ลงมติเลือกอีกครั้ง ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทำการลงมติ ด้วยการเขียนชื่อส่งให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร ผลการตรวจนับคะแนนปรากฏว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และเจ้าพระยายมราช ได้คะแนนเท่ากันคือ 38 คะแนน ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงให้โหวตใหม่โดยใช้วิธีการเดิม ผลการตรวจนับคะแนนครั้งที่ 2 ปรากฏว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ 42 คะแนน เจ้าพระยายมราช 27 คะแนน ดังนั้นสภาจึงมีมติเลือกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือน

2.5.7. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายทหารครั้งที่ 2

เมื่อได้ชื่อบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือนแล้ว ประธานสภาผู้แทนราษฎรขอให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอชื่อผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหารต่อไป นายจรัส มหาวงศ์นันท์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดน่าน และหลวงพิพัฒพลกาย ผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เสนอชื่อเจ้าพระยาพิชัยยุทธโยธิน นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี เสนอชื่อพระยาพลพลพยุหเสนา แต่ พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ได้แสดงความคิดเห็นว่าไม่ควรเสนอชื่อพระยาพลพลพยุหเสนา โดยให้เหตุผลว่า “... ข้าพเจ้าได้ฟังกระแสผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาเดี๋ยวนี้เอง ท่านขอร้องว่าอย่าให้เสนอชื่อเจ้าคุณพลฯเลย เพราะท่านเจ้าคุณพลฯท่านจะไม่รับ โดยเหตุที่ท่านอ้างว่าเจ้าคุณพลเป็นหัวหน้าผู้ก่อการจะเป็นการไล่พระปกเกล้าฯ ไป...”¹

อย่างไรก็ตามนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ยังยืนยันที่จะเสนอชื่อพระยาพลพลพยุหเสนา ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยู่เช่นเดิม จากนั้นผู้แทนราษฎรจังหวัดนครนายก พ.อ. พระยาวิเศษสิงหนาท ได้เสนอชื่อพระยาประเสริฐสงคราม แต่พระยาประเสริฐสงครามขอถอนชื่อออก นายมงคล รัตนวิจิตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราชเสนอชื่อ พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ซึ่ง พล.ท. พระยาเทพหัสดินก็ขอถอนชื่อเช่นเดียวกัน พระพิณิจนากกร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เสนอชื่อหลวงพิบูลสงคราม

ผลการลงมติเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหารปรากฏว่า เจ้าพระยาพิชัยยุทธโยธิน ได้ 50 คะแนน พระยาพลพลพยุหเสนา ได้ 2 คะแนน และหลวงพิบูลสงคราม ได้ 16

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม 2480.

คะแนน ดังนั้นเจ้าพระยาพิชัยยุทธโยธินจึงได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหาร จากนั้น ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ให้ พล.ท. พระยาเทพหัสดิน ไปทาบบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกให้ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เช่นเดิม แต่เนื่องจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เดินทางไปที่ศรีราชา พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ขอให้โทรเลขไปแจ้งแทน

2.5.8. ผลการทาบทามผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหารและพลเรือน

ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 18/2480 วิสามัญ สมัยที่ 2 วันจันทร์ที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2480 พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้แจ้งให้ที่ประชุมรับทราบ ผลการไปทาบทามผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ดังนี้ เจ้าพระยาพิชัยยุทธโยธิน รับที่จะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายทหาร ส่วนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ส่งโทรเลขจากศรีราชา ความว่า “...ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขของท่าน กับได้ทราบจากหนังสือพิมพ์ว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ถอนใบลาแล้ว เรื่องคงสวนกัน อนึ่งหน้าที่สำคัญนี้ ข้าพเจ้าวิตกว่าข้าพเจ้าจะทำได้ โปรดนำเสนอสภาฯ ว่า ข้าพเจ้าขอขอบใจ...”¹

เนื่องจากข้อความในโทรเลขของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีความคลุมเครือในการที่จะตอบรับหรือจะปฏิเสธการเข้าดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือน ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ขอให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงความคิดเห็นและตีความโทรเลขของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงความคิดเห็นและตีความในโทรเลข ว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนั่นคงจะไม่ทราบความเป็นไปในสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับเรื่อง คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดเดิมที่ถอนใบลาออกนั้น ทางสภาผู้แทนราษฎรได้มีมติคณะผู้สำเร็จราชการพ้นจากตำแหน่งแล้ว พระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงไม่กล้ารับตำแหน่งและเกรงว่าจะทำหน้าที่นี้ไม่ได้เต็มที่จึงปฏิเสธที่จะรับตำแหน่ง

นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังแสดงความคิดเห็นว่า พระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีอุปนิสัยเป็นคนสงบเสงี่ยม เจียมตัว ไม่มักใหญ่ใฝ่สูงและถ่อมตน ประกอบกับไม่ทราบข่าวเรื่องมติของสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับการถอนใบลาของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดเดิมจึงไม่กล้ารับตำแหน่ง แต่ถ้าทราบมติของสภาผู้แทนราษฎรแล้วคงไม่ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนี้²

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 18/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันจันทร์ที่ 2 สิงหาคม 2480.

²ดูรายละเอียดใน แหล่งเดิม.

ดังนั้นนายเลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา เสนอญัตติให้ทางสภาผู้แทนราษฎรโทรเลขไปยืนยันข้อเท็จจริงในสภาให้พระยาธรรมศักดิ์มนตรีเพื่อซักซ้อมความเข้าใจให้ถูกต้อง เมื่อทำการลงมติผู้เห็นควรให้ส่งโทรเลข 32 ท่าน ไม่เห็นว่าควรส่งโทรเลข 41 ท่าน ที่ประชุมจึงมีมติไม่ส่งโทรเลข สภาผู้แทนราษฎรจึงทำการเลือกตั้งผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือนใหม่เป็นครั้งที่ 3

2.5.9. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือนครั้งที่ 3

ในการเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือนครั้งนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ยังคงทำการเสนอชื่อบุคคลเดิมๆ ที่เคยเสนอชื่อเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว คือ เจ้าพระยาอมรราช และ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในการเสนอชื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่แสดงการคัดค้านไม่เห็นด้วยโดยให้เหตุผลว่าสภาผู้แทนราษฎรมีมติว่าจะไม่ส่งโทรเลขให้กับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และฝ่ายที่สมควรในการเสนอชื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีอีกครั้ง

จากการที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกิดการโต้เถียงกัน ประธานสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้ลงมติว่าสมควรจะเสนอชื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือไม่ ผลปรากฏว่า มีสมาชิกที่เห็นด้วย 36 คน ไม่เห็นด้วย 28 คน ดังนั้นการเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฝ่ายพลเรือนจึงมีผู้ที่ถูกเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่ง 2 ท่าน คือ เจ้าพระยาอมรราช และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ผลของการลงคะแนนปรากฏว่า เจ้าพระยาอมรราชได้ 39 คะแนน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ 42 คะแนน ทางสภาผู้แทนราษฎรจึงได้โทรเลขด่วนไปยังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ศรีราชา โดยประธานสภาผู้แทนราษฎรนัดประชุมฟังผลการตอบโทรเลขในเวลา 20.00 น. เมื่อถึงเวลาเปิดประชุมในเวลา 20.15 น. ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ชี้แจงให้ทราบถึงข้อความในโทรเลขของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ความว่า “...เมื่อบ้านเมืองเรียกใช้จริงๆ ข้าพเจ้าไม่มีหนทางปฏิเสธ และรับสนองพระคุณตามสติปัญญาและความสามารถ ข้าพเจ้าจะกลับวันพรุ่งนี้ ...”¹

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 19/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันจันทร์ที่ 2 สิงหาคม 2480.

2.5.10. การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือนครั้งที่ 4

การประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 20/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2¹ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้เสนอระเบียบวาระเรื่องปรึกษาข้อเท็จจริงของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ทั้งนี้ เพราะ พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้เข้าพบเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เพื่อยืนยันคำตอบให้แน่นอน ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้แจ้งผลการเข้าพบเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีต่อที่ประชุมว่า

...ท่านแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบว่า ท่านเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาสิ่งใดๆ นี่ข้อที่หนึ่ง เมื่อสภาผู้แทนราษฎรกรุณาเชิญท่านเป็นครั้งที่สองท่านก็ยังไม่รับที่จะทำ ถ้าแม้ว่าบ้านเมืองต้องการท่านจริงๆท่านจึงจะทำ ข้าพเจ้าจึงถามต่อหน้าคุณหลวงคหกรรมฯ เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรซึ่งไปด้วยกันว่าคำว่าบ้านเมืองหมายถึงใคร ท่านตอบว่า บ้านเมืองคือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และอำนาจทุกฝ่าย คือคณะรัฐมนตรี อำนาจทางศาล และอำนาจทางสภาฯ...²

นอกจากนี้พระยามานวราชเสวี ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...ข้าพเจ้าเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงพระเยาว์ คณะรัฐมนตรีก็ลาออกไปแล้ว เพราะฉะนั้นที่จะหวังให้มีอำนาจอย่างนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าท่านปฏิเสธไม่ยอมรับ...”³ ในเรื่องนี้พระยามานวราชเสวี อาจจะตีความคำว่า บ้านเมือง ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์อยู่ไม่สามารถใช้อำนาจอธิปไตยทางอ้อมได้ คณะรัฐบาลลาออกไปเพราะกรณีพระคลังข้างที่จึงขาดอำนาจบริหาร คงเหลือแต่อำนาจนิติบัญญัติคือสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นผู้ที่ต้องการใช้ท่านจริงๆ คือสภาผู้แทนราษฎร เท่านั้น จึงไม่มีอำนาจครบคำว่าบ้านเมือง ดังนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีคงจะไม่รับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มาจากสายพลเรือนใหม่ครั้งที่ 4 นายฮั่ว ตามไท ผู้แทนราษฎรจังหวัดกำแพงเพชร เสนอชื่อเจ้าพระยาอมราช ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อสภาผู้แทนราษฎร ขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาสเสนอให้ลงมติ แต่นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรีขอเปิดอภิปราย

¹ตรงกับวันพุธที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2480

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 4 สิงหาคม 2480.

³แหล่งเดิม.

ต่อไป ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงให้ลงมติว่าจะเปิดอภิปรายเรื่องการเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปหรือไม่ โดยมติเห็นว่าควรอภิปรายต่อไปมี 17 ท่าน ผู้ไม่เห็นด้วยต่อการเปิดอภิปราย 28 ท่าน ดังนั้นประธานสภาผู้แทนราษฎร จึงสรุปมติให้เจ้าพระยามรราชเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

อย่างไรก็ตามการสรุปมติของประธานสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้ ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคัดค้าน 2 ท่าน คือ นายทองอยู่ พุ่มพจน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี และพระสวาสาสน์ ประพันธ์ รัฐมนตรี ขอเปิดอภิปรายต่อไปโดยอ้างว่าประธานสภาผู้แทนราษฎรรบรัดเกินไปและใช้ข้อบังคับไม่ถูกต้อง ในเรื่องนี้ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงขอให้บุคคลทั้งสองเสนอชื่อบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ทั้งสองท่านก็ไม่ได้เสนอชื่อ ดังนั้นประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงขอสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า ควรจะทำตามข้อบังคับที่ 2 คือถ้ามีการเสนอชื่อเพียงบุคคลเดียว ก็ให้บุคคลนั้นได้เป็นผู้รับเลือกไป ผลการลงมติปรากฏว่ามีสมาชิกเห็นชอบ 25 ท่าน ไม่เห็นชอบ 20 ท่าน สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเลือกเจ้าพระยามรราชเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์¹

ดังนั้นในการเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนชุดเดิมที่ลาออกไป ทางสภาผู้แทนราษฎรต้องประชุมเพื่อคัดเลือกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่ทั้งหมด 7 ครั้งด้วยกัน นับว่าเป็นระยะที่ยาวพอสมควร ผลจากการประชุมคือการได้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดเดิมกลับมาทำหน้าที่อีกครั้ง ซึ่งในการนี้พระยามานวราชเสวี ได้พูดถึงความยุ่งยากและความลำบากใจในการปฏิบัติหน้าที่เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรในการคัดเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งนี้ โดยพระยามานวราชเสวีได้กล่าวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ว่า

ด้วยเรื่องทั้งหลายที่ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติทั้งหลายได้มานั่งโดยเคร่งครัดเป็นเวลาช้านานในที่นี้ ข้าพเจ้าขอเรียนให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดหวัง ซึ่งทำลายหรือกวนเส้นประสาทท่านสมาชิกทั้งหลายและกวนเส้นประสาทข้าพเจ้ามากที่สุด...ในหน้าที่ข้าพเจ้าเป็นประธานสภา ก็ได้ทำเต็มความสามารถ และเมื่อต้องการใครแล้วข้าพเจ้าก็ไปถาม แต่บังเอิญผู้นั้นเขาไม่ต้องการที่จะเป็น เพราะฉะนั้นก็จนใจที่ข้าพเจ้าจะปฏิบัติให้ฝ่ายนั้นไม่ได้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าควรจะให้คณะเดิมเขากลับมาอีก และหาว่าข้าพเจ้ารวบรัด ซึ่งความจริงข้าพเจ้าไม่ได้รวบรัด ข้าพเจ้าทำตาม

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 4 สิงหาคม 2480.

ระเปียบข้อบังคับทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เมื่อมีความเห็นสองฝ่ายเช่นนี้จึงทำให้
กระทบกระเทือนและขัดกัน ข้าพเจ้าเป็นคนกลางจะทำอย่างไรก็ไม่ได้ราคาญเหลือเกิน
เพราะฉะนั้นก็ต้องปล่อยให้ล่วงเลยมาช้านานอย่างนี้¹

ในวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2480 มีการประกาศแต่งตั้งนายนาวาเอก พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) และนายพลเอก เจ้าพระยาพิชัยนทร
โยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน) ให้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกครั้ง
กล่าวได้ว่าการเลือกตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลในครั้งนี้ มีการเลือกตั้งหลายครั้งโดยใช้เวลาที่ยาวนานและมีปัญหา
ต่างๆ ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านเสนอชื่อบุคคลเดิมๆ เข้าไป
ซ้ำมา ทั้งที่บุคคลเหล่านั้นได้ทำการปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งไปแล้วก็ตาม ทำให้สภาผู้แทนราษฎร
ต้องมีการอภิปราย ลงมติ และทบทวนให้บุคคลเหล่านั้นมาดำรงตำแหน่งหลายครั้ง นอกจากนี้
ยังมีการเสนอชื่อบุคคลที่หลากหลายให้เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทำให้
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงความคิดเห็นและขอเปิดอภิปรายในเรื่องนี้อย่างยืดเยื้อ เมื่อมีการ
ลงมติแล้วบุคคลที่ถูกเสนอชื่อเหล่านั้นก็ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบให้มาดำรงตำแหน่ง หรือบางท่านก็
ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นับว่าเป็นการเสียเวลาอย่างยิ่ง รวมทั้งการ
ตัดสินใจที่ไม่เด็ดขาดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องตีความ
คำตอบที่แจ่มมายังสภาผู้แทนราษฎรว่าต้องการรับตำแหน่งหรือไม่

2.6. การแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

หลังจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 3 ปฏิบัติหน้าที่มาได้ระยะหนึ่ง ในวันที่
30 ธันวาคม พ.ศ. 2480 เจ้าพระยาอมราชหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ถึงแก่อสัญกรรม
แต่ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา ดำเนินการเลือกตั้งซ่อมผู้สำเร็จ
ราชการพระองค์ที่ขาดหายไปแต่อย่างใด ต่อมาในวันเสาร์ที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2481 รัฐบาลของ
พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้พำติสภาเรื่องให้มีรายละเอียดตามงบประมาณโดยแจ่มแจ้ง โดย
นายถวิล อุดล ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้เสนอญัตติ

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 4
สิงหาคม 2480.

ในเรื่องนี้พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีชี้แจงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ว่ารัฐบาลไม่สามารถทำได้เพราะเป็นการผูกมัดรัฐบาลมากเกินไป ซึ่งเมื่อมีการลงคะแนนลับว่าที่ประชุมต้องการให้รับญัตตินี้ไว้พิจารณาหรือไม่ ปรากฏว่าที่ประชุมเห็นชอบให้รับญัตตินี้ 45 คะแนน ไม่เห็นชอบ 31 คะแนน ดังนั้นพระยาพลพลพยุหเสนา จึงได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่รับใบลา โดยให้เหตุผลว่า "... สภาพการณ์ของโลกในเวลานี้ปั่นป่วน คับขัน ประกอบกับ คณะรัฐมนตรีจะต้องเตรียมการรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะเสด็จกลับสู่พระนคร..."¹

ต่อมาในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 จึงได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาและได้มีการจัดการเลือกตั้งใหม่ภายใน 90 วัน โดยได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 และในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2481 มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเรื่องการเลือกนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ในการนี้ พระยาพลพลพยุหเสนาปฏิเสธที่จะรับตำแหน่ง สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้ประกาศแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481

2.6.1. สาเหตุที่แต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

เมื่อรัฐบาลของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เมื่อมาบริหารประเทศในระยะแรก ไม่ได้เลือกตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ขาดไป คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติหน้าที่เพียง 2 ท่านคือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา² และเจ้าพระยาพิชัยเนตรโยธิน จนกระทั่งการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 3/2484 นายปลอด วิเชียร ณ สงขลา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้แจ้งให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทราบหนังสือจากนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม³ เรื่องการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพิ่มเติม โดยในจดหมายได้เสนอชื่อบุคคล 2 ท่านให้มาดำรงตำแหน่งนี้คือ นายพลโท พระยาพลพลพยุหเสนา และนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลในการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทน

¹ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. (2526). เล่มเดิม. หน้า 270.

²วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ได้มีประกาศสถาปนา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ขึ้นเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

³หลวงพิบูลสงคราม ได้รับรับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศจอมพล จอมพลเรือ จอมพลอากาศ จึงเปลี่ยนคำนำหน้านามจาก หลวงพิบูลสงครามเป็น จอมพล แปลก พิบูลสงคราม

พระองค์ครั้งนี้ว่า เจ้าพระยาযায়มราช ได้ถึงแก่อสัญกรรม ทางสภาผู้แทนราษฎรยังมีได้เลือกตั้งซ่อม คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกอบกับประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม บรรดากิจการ ต่างๆของรัฐควรจะได้รับพิจารณาอย่างรอบคอบกว่าปกติ เจ้าพระยาพิชัยนาทโยธิน ก็ชรา ภาพและสุขภาพไม่สมบูรณ์ ดังนั้นรัฐบาล ได้พิจารณาสถานการณ์ทั่วไปแล้ว คณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ควรจะต้องประกอบให้เข้มแข็ง โดยให้มีผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมที่จะเป็นเชืือถือได้ทั้ง ราษฎรในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพและสถานการณ์ของประเทศใน ปัจจุบันนี้และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จึงเป็นการสมควรที่จะเลือกตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์¹

2.6.2. การแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในการเสนอชื่อการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้ พระยาพหลพลพยุหเสนาขอ ถอนชื่อจากการตั้งซ่อมในครั้งนี้ จึงคงเหลือแต่ชื่อของนายปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น เมื่อมีการลงมติ จากผู้เข้าร่วมประชุม 114 คน ผลปรากฏว่า มีสมาชิกที่เห็นควรตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ 76 คน ไม่เห็นด้วย 1 คน ที่เหลืองดออกเสียง

เป็นที่น่าสังเกตว่าการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในครั้งนี้มีการรวบรัดและใช้ เวลาอย่างรวดเร็วแตกต่างจากการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งที่ผ่านมา ตลอดจนขาด การชี้แจงรายละเอียดที่ชัดเจนและขาดการอภิปรายถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ ดังจะเห็นได้จาก นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดตั้งกระทู้ถามรัฐบาลถึง ความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่จะเข้ามาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้แจ่มแจ้ง และปรากฏมากขึ้น แต่ น.อ. ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ตอบ กระทู้ถามว่า “...ความจริงเหตุผลที่รัฐบาลได้ให้มาในหนังสือถึงท่านประธานนั้น ก็เป็นเหตุผลที่ ได้ให้มาโดยละเอียดและครบถ้วนแล้ว รัฐบาลไม่มีอะไรที่จะชี้แจง เพิ่มเติมให้ละเอียดยิ่งกว่านี้ เพราะมีรายละเอียดพอแล้ว...”²

¹ดูรายละเอียดใน หนังสือจากจอมพลป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีถึงประธานสภา ผู้แทนราษฎร เลขที่ ส.10213/2484. อ้างใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3 /2484 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2484.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3/2484 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันอังคารที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2484.

การที่รัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงคราม มีความต้องการและรวบรัดให้นายปรีดี พนมยงค์ มารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการที่ว่างลงมีสาเหตุมาจาก

1. จอมพลป. พิบูลสงคราม ขัดแย้งกับ นายปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้ เพราะ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น เช่น กรณีที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2484

2. จอมพลป. พิบูลสงคราม ต้องการให้นายปรีดี พนมยงค์ พ้นจากตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เพราะนายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาล เช่น กรณีเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นขอกู้เงินจากไทยเพื่อใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่น ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 - มิถุนายน พ.ศ. 2485 ซึ่งนับเป็นเงินงวดแรกประมาณ 80,000,000 เยน (ประมาณ 50,246,770 บาท)¹ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลจะให้ญี่ปุ่นกู้เงิน เพราะจะทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อภายในประเทศ

3. กองทัพญี่ปุ่นไม่พอใจนายปรีดี พนมยงค์ และเสนอให้จอมพลป. พิบูลสงคราม ปรับนายปรีดี พนมยงค์ ออกจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งในกรณีนี้ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ได้ให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามไว้ว่า

นายวณิช ได้พูดว่าฝ่ายญี่ปุ่นมีความรังเกียจหลวงประดิษฐมนูธรรมและนายวิลาส โสธานนท์ เพราะสองคนเอนเอียงไปทางอังกฤษ คณะรัฐมนตรีจะมีความคิดเห็นร่วมกับญี่ปุ่นด้วยประการใดๆ ก็ทำไปไม่สะดวก เพราะทั้งสองคนนี้มีความคิดเห็นไม่ตรงกับญี่ปุ่น เขาจะให้ทั้งสองคนนี้ออกจากคณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ฝ่ายญี่ปุ่น เสนอว่า ควรแต่งตั้งให้เป็นคณะผู้สำเร็จราชการ แล้วจะได้พ้นจากหน้าที่ทางการเมือง และญี่ปุ่นคงคิดว่า จะไม่ทำให้ประชาชนเห็นว่าญี่ปุ่นรังแกหลวงประดิษฐ์³

ดังนั้น จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงทำตามความต้องการของฝ่ายญี่ปุ่น ดังที่เห็นได้จากจดหมายที่จอมพลป. พิบูลสงครามเขียนถึงนายปรีดี พนมยงค์ ในขณะที่ตกเป็นอาชญากรรมสงคราม ถึงกรณีที่ญี่ปุ่นต้องการให้นายปรีดี พนมยงค์ ออกจากการร่วมรัฐบาล ว่า “... ตอนญี่ปุ่น

¹ วิธนา มโนพิทักษ์. (2519). *ความขัดแย้งในคณะราษฎร*. หน้า 154.

³ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ. ใน *คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม*. หน้า 174.

เข้ามา มันจะเล่นงานอาจารย์ ถ้าหลวงอดุลย์ดู ผมไม่เคยได้ติดต่อหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จ...”¹

เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อมีการเสนอชื่อบุคคลที่มาจากคณะราษฎร ให้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอภิปรายถึงความไม่เหมาะสม หรือ บุคคลที่ถูกเสนอชื่อหรือทาบทามนั้น จะขอถอนชื่อออก เช่น พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นต้น นายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นหนึ่งในคณะราษฎร เช่นกัน แต่ไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกล่าวถึง ส่วนตัวนายปรีดี พนมยงค์ เองกลับมีความกังวลใจในเรื่องนี้ โดยนำเรื่องนี้ไปปรึกษากับ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ดังที่ปรากฏใน คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม ของ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดช ที่กล่าวว่า “... ครั้นในเย็นวันนั้นหลวงประดิษฐ์ ได้ไปหาข้าฯ ที่วังปารุสกวัน ซึ่งเป็นที่พักของข้าฯ ได้ชี้แจงกับข้าฯ ว่า ได้หารือกับพวกพ้องแล้ว แต่ยังรู้สึกตะขิดตะขวงใจในการที่จะร่วมคณะผู้สำเร็จราชการนั้น เป็นการไม่เหมาะสมหรือดั่ง...”²

อย่างไรก็ตามการที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและสมาชิกภาพประเภทที่ 2 มารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลให้ความร่วมมือและเป็นมิตรกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นจึงไม่ต้องการให้ตนเองไปพัวพันกับรัฐบาลที่ร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น และนายปรีดี พนมยงค์ สามารถใช้ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ บังหนำในการดำเนินการต่อต้านฝ่ายญี่ปุ่นอย่างลับๆ ในนามของขบวนการเสรีไทยได้อย่างเต็มที่ โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและฝ่ายญี่ปุ่นไม่ทราบ ดังที่ ลอร์ด หลุยส์ เม้าต์แบตเทน (Lord Louis Mountbatten) เคยให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ไทม์ ว่า “... พิบูลฯ รู้ว่าเขา(ประดิษฐ์) เป็นคนหนึ่งที่ทรงอำนาจยิ่ง และได้รับความนิยมอย่างยิ่งในประเทศและก็หวังที่จะทำให้เขาเป็นหัวหน้า โดยยกเขาขึ้นไปสู่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เขายอมรับ พิบูลฯหรือญี่ปุ่นไม่ได้

¹ จดหมายของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ถึง นายปรีดี พนมยงค์ อ้างใน ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 40.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลราชอาณาจักรไทย. (2545). คำให้การของ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ. ใน คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม. หน้าเดิม.

ตระหนักแต่น้อยว่าขณะที่ประดิษฐ์ยอมรับตำแหน่งหน้าที่นั้น เขาก็ได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งและอำนวยการขบวนการต่อต้านของชาวยุโรปขึ้น...”¹

ดังนั้นในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จึงประกาศตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ปฏิญาณตนต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเข้ารับหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ภาพประกอบ 4 นายปรีดี พนมยงค์

ที่มา : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตีกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.
(2545). เล่มเดิม. หน้าปก.

¹สุพจน์ ด่านตระกูล. (2535). นายปรีดี พนมยงค์กับการอภิวัฒน์. หน้า 126.

2.7. การลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

ในวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 เจ้าพระยาพิชัยนาครโยธินหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ถึงแก่อสัญกรรม รัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงครามมิได้ทำการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ขาดไป จึงเหลือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียง 2 ท่านคือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและนายปรีดี พนมยงค์ ต่อมาเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงยื่นจดหมายลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลังจากจอมพลป. พิบูลสงครามได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 เนื่องจากแพ้คดีในสภาผู้แทนราษฎรเรื่องพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2478 และร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พ.ศ. 2478 การที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เนื่องจาก

1. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพลของจอมพลป. พิบูลสงคราม โดยพระองค์ได้กล่าวในคำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามว่า “... ข้าพเจ้าตัดสินใจลาออกเพราะข้าพเจ้าได้ถูกกดขี่ข่มเหงมาทำนองนี้หลายครั้งแล้ว ข้าพเจ้าสารภาพว่าข้าพเจ้ากลัว เพราะข้าพเจ้าตัวคนเดียวไม่มีพวกพ้อง”¹ ทั้งนี้เพราะจอมพลป. พิบูลสงครามเคยยื่นจดหมายขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2486 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีมติอนุมัติจดหมายลาออกพร้อมประกาศการลาออกในครั้งนั้น ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามโกรธและไม่พอใจคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างมาก เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ประสงค์ที่จะลาออกจริง จึงได้ทำการข่มขู่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา จนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและชายาต้องไปอาศัยอยู่กับนายปรีดี พนมยงค์ที่ทำเนียบท่าช้างเป็นการชั่วคราว²

2. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาไม่สามารถลงพระนามแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ เพราะทรงไม่ไว้วางใจและไม่เชื่อมั่นว่านายควง อภัยวงศ์จะ

¹ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตีกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลราชอาณาจักรไทย. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 113.

² ดูรายละเอียดใน บทที่ 5 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. หน้า 81-84.

สามารถดูแลประเทศไทยให้อยู่รอดปลอดภัยในสภาวะสงครามได้และคิดว่าจอมพลป. พิบูลสงครามนั้นต้องกลับมาใช้อำนาจและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งดังในทุกครั้งที่ผ่านมา ซึ่งเห็นได้จากการที่นายพลอด วิเชียร ณ สงขลาประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ตอบคำถามของนาย จเริน บันทโร ที่ได้ถามถึงการลาออกของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาว่า “... ท่านไม่สามารถจะเซ็นประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีไปได้ ... ท่านกลัวว่าพันตรีคงฯ จะไปไม่ตลอดรอดฝั่งนั้นเป็นความกลัวของท่าน แล้วท่านหยากจะได้คนมีชื่อเสียงและมีคนนับถือ...”¹ เมื่อพระองค์ไม่สามารถทำตามมติของสภาผู้แทนราษฎรได้จึงขอลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

เมื่อเรื่องการลาออกของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรได้มีการอภิปรายถึงกรณีนี้พอสมควร ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรมีมติอนุมัติให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกได้ตามประสงค์ 66 นาย ไม่สมควรให้ออก 2 นาย²

2.8. การแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว

เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สภาผู้แทนราษฎรจึงเปิดอภิปรายเรื่องการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่าสมควรจะให้มีผู้ดำรงตำแหน่งนี้สามท่าน สองท่าน หรือเพียงท่านเดียว ผลการลงมติที่ประชุมเห็นควรให้มีผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงท่านเดียว 70 เสียง ไม่เห็นด้วย 1 เสียง จากนั้นที่ประชุมมีมติโดยพร้อมเพรียงกันให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

การที่สภาผู้แทนราษฎรมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว พอสรุปเหตุผลได้ว่าในขณะนั้นประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงคราม ประกอบกับนายกรัฐมนตรีลาออกหากมีการตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งคณะใหม่อาจจะใช้เวลานาน สภาผู้แทนราษฎรจึงเห็นสมควรให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงผู้เดียวเพื่อเกิดความคล่องตัวในการทำงาน เพราะหน้าที่สำคัญของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือการนาม

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6/2487 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันพฤหัสบดีที่ 27 กรกฎาคม 2487. ลับ.

² แหล่งเดิม.

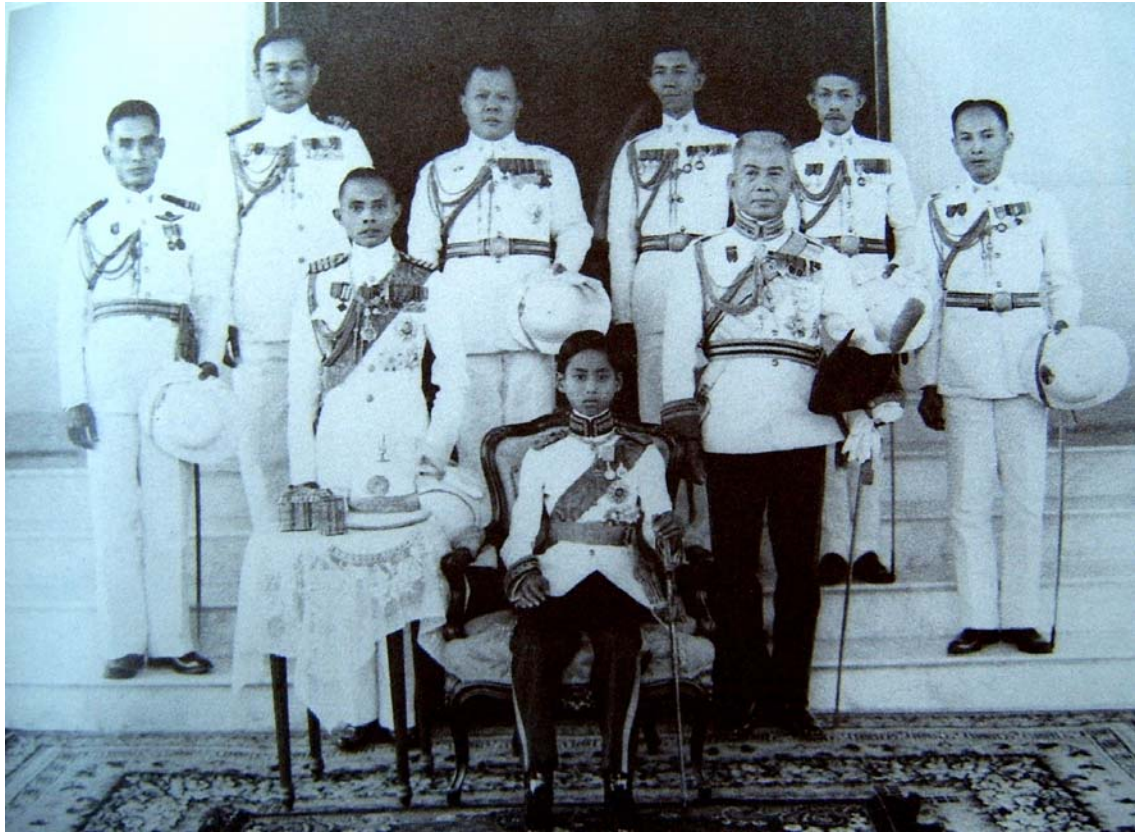
แทนพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ในเอกสารทางราชการเท่านั้น โดยเอกสารเหล่านั้นต้องผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้ทำการกลั่นกรองมาแล้ว ดังนั้นในการลงนามในเอกสารทางราชการก็สามารถทำได้โดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียว

นอกจากนี้ยังพบว่าในขณะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ มีอำนาจทางการเมืองมาก บุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลหลายคนหันมาให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังจะเป็นฝ่ายแพ้สงครามส่วนจอมพลป. พิบูลสงครามได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีเนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรมีมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และพระราชกำหนดระเบียบจัดสร้างพุทธบรมิณฑล พ.ศ. 2487¹ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงหันมาสนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียวอย่างพร้อมเพรียง

สรุปแล้วผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีทั้งสิ้น 5 ท่าน การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระยะแรกแต่งตั้งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีทั้งหมด 3 ท่าน เมื่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสียชีวิตหรือลาออกนายกรัฐมนตรีจะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรทำการเลือกตั้งซ่อมใหม่ แต่เมื่อเจ้าพระยามรราชถึงแก่อสัญกรรมลงพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีไม่ได้ทำการตั้งซ่อมจนกระทั่งจอมพลป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจึงได้ทำการแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนเจ้าพระยามรราช ต่อมาเจ้าพระยาพิชัยนาทโยธินถึงแก่อสัญกรรมลงจอมพลป. พิบูลสงครามไม่ได้ทำการเลือกตั้งซ่อม ทำให้เหลือผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียง 2 ท่านเท่านั้น และเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงลาออกจากตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติให้นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวและได้ทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจนกระทั่งพระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะและเสด็จนิวัติกลับสู่ประเทศไทยในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.

2488

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6/2487 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันพุธที่ 27 กรกฎาคม 2487. ฉบับ.

ภาพประกอบ 5 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ที่มา : สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 249.

บทที่ 3

บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องปฏิบัติหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมือง ในการศึกษาพบว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใช้อำนาจหน้าที่ในการถือผลประโยชน์บุคคลอื่น นอกจากนี้ยังใช้บทบาทหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปใช้ประโยชน์ในด้านการเมือง ซึ่งในบทนี้จะได้กล่าวถึงประเด็นเหล่านี้เป็นสำคัญ

3.1. บทบาทในการทำงานแทนองค์พระมหากษัตริย์

รัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 มาตราที่ 38 ระบุไว้ว่า “...เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นสำเร็จแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วท่านให้บังคับเป็นกฎหมายได้...”¹ ดังนั้นหน้าที่สำคัญของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือการลงพระนามและลงนามในกฎหมายทุกฉบับแทนพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ โดยในประกาศตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีข้อตกลงว่า ในการลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษาให้เอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ และในการลงนามในเอกสารให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างน้อย 2 คน เป็นผู้ลงนาม²

3.1.1. การลงนามและพระนามแทนพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เข้ามาทำหน้าที่ตั้งแต่วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2477 ถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2488 ได้มีลงนามและพระนามแทนพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา และออกประกาศกระแสพระบรมราชโองการสรุปได้ดังนี้

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475. (2475). หน้า 18.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 34/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันศุกร์ที่ 8 มีนาคม 2477.

ตารางสรุปการลงนามและพระนามแทนพระปรมาภิไธย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ระหว่าง พ.ศ. 2477 - 2488

พ.ศ.	พระราชบัญญัติ (ฉบับ)	พระราชกำหนด (ฉบับ)	พระราชกฤษฎีกา (ฉบับ)	ประกาศพระ- บรมราชโองการ (ฉบับ)
2477	4	-	7	2
2478	99	1	101	5
2479	81	-	91	2
2480	92	-	92	22
2481	105	-	107	25
2482	105	-	97	13
2483	54	2	83	8
2484	109	7	142	27
2485	114	6	184	20
2486	89	11	127	16
2487	64	12	83	22
2488	32	4	81	18
รวม	948	43	1,195	180

ที่มา : รวบรวมจาก ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 47-58 และ ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฤษฎีกา เล่มที่ 59-60.

ตลอดระยะเวลาที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ทำหน้าที่ลงพระนามและลงนามแทนพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลตั้งแต่วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2477 ถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2488 รวมพระราชบัญญัติ 948 ฉบับ พระราชกำหนด 43 ฉบับ พระราชกฤษฎีกา 1,195 ฉบับ และประกาศพระบรมกระเสราชโองการ 180 ฉบับ การออกพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และพระราชกฤษฎีกาที่สำคัญได้แก่ พระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2478¹ พระราชบัญญัติเงินตรา(ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2479² พระราชบัญญัติยกเลิกและพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทชั่วคราว พ.ศ. 2478 และโอนคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษและคนในสังกัดชาติฝรั่งเศสไปยังศาลธรรมดา พ.ศ. 2481³ พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ. 2484⁴ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485⁵ พระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2487⁶ พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488⁷ พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยจักต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484⁸ พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพอและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2485⁹ พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2487¹⁰ เป็นต้น ส่วนประกาศพระบรมกระเสราชโองการที่สำคัญเช่น ประกาศให้ใช้วันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่¹¹

¹เสถียร ลายลักษณ์. (2478). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 47*. หน้า 1136-1147.

²เสถียร ลายลักษณ์. (2480). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 49*. หน้า 385-387.

³เสถียร ลายลักษณ์. (2482). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 52 ภาค 1*. หน้า 157-159.

⁴เสถียร ลายลักษณ์. (ม.ป.ป.). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 54 ภาค 2*. หน้า 1030-1032.

⁵พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485. (2485, 29 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 59 (ภาค 2). ตอนที่ 63. หน้า 1744-1749.

⁶เสถียร ลายลักษณ์. (2493). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 57*. หน้า 185-190.

⁷เสถียร ลายลักษณ์. (2491). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 58*. หน้า 410-413.

⁸เสถียร ลายลักษณ์. (ม.ป.ป.). *เล่มเดิม*. หน้า 1070-1072.

⁹พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพอและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2485. (2485, 9 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 59 (ภาค 1) ตอนที่ 38. หน้า 1221-1225.

¹⁰เสถียร ลายลักษณ์. (2493). *เล่มเดิม*. หน้า 377-379.

¹¹เสถียร ลายลักษณ์. (ม.ป.ป.). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 54 ภาค 1*. หน้า 145-146.

ประกาศสถาปนานายรังสิต ประยูรศักดิ์ รังสิต ณ อยุธยา กลับดำรงฐานะและฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ตามเดิม¹ และประกาศสันติภาพ² เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าการออกพระราชกำหนดนั้นมีเพิ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2483 จนถึง พ.ศ. 2488 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นพระราชกำหนดส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับการรบ ภาวะสงครามและการติดต่อกับชาวต่างชาติ จากการศึกษาไม่พบว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีความขัดแย้งในการลงพระนามและลงนามแทนพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ยกเว้นการประกาศพระบรมราชโองการเรื่องประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2485 ทั้งนี้เพราะนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ทำการลงนามในประกาศฉบับนี้ซึ่งจะได้กล่าวในบทที่ 4 ต่อไป

3.2. การใช้ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในทางมิชอบ

การดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มิได้ปฏิบัติหน้าที่เพียงการลงพระปรมาภิไธยแทนองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่อื่นๆ แทนองค์พระมหากษัตริย์ด้วย จนบางครั้งดูเหมือนว่าได้เอื้อประโยชน์ให้กับรัฐบาลและคนใกล้ชิด ดังเช่นในสมัยรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา³ ผู้ดำรงตำแหน่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้แก่นายนาวาตรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ร.น. ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เจ้าพระยาอมรราช (ปั้น สุขุม) และเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ได้ตัดสินใจลาออกจากการเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งคณะ ทั้งนี้เพราะพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถูกพาดพิงว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

3.2.1. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับกรณีพระคลังข้างที่

กรณีการซื้อขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ที่ถูกเปิดเผยขึ้นในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 นายเลียง

¹เสถียร ลายลักษณ์. (2493). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 57*. หน้า 598-600.

²เสถียร ลายลักษณ์. (2491). *ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 58*. หน้า 353-355.

³รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา (22 กันยายน 2477 - 9 สิงหาคม 2480)

ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีได้ยื่นกระทู้ถามรัฐบาลเรื่องการซื้อขายที่ดินพระคลังข้างที่ โดยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี และได้โอนไปขึ้นกับกระทรวงการคลังข้างที่ในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 ว่า ก่อนที่จะมีการโอนหน่วยงานนั้น กรมพระคลังได้โอนขายที่ดินตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 ถึงวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2480 เป็นจำนวนทั้งสิ้นรวม 25 ราย หนึ่งในจำนวนนั้นมี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและนายจ้าง ราชกิจ ซึ่งทำงานอยู่กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา ได้ซื้อโฉนดที่ดินของสำนักพระราชวัง (พระคลังข้างที่) เลขที่ 433 อำเภอพระนคร ในราคา 6,134 บาท เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2480¹ นายเลียง ไชยกาล จึงตั้งกระทู้ถามพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี 8 ข้อ คือ

1. การขายที่ดินนี้เป็นความจริงเพียงไร
2. การขายเป็นผ่อนชำระเป็นรายเดือนใช่หรือไม่
3. ราคาที่ขายนั้น ถูกมากใช่หรือไม่ และเหตุใดจึงไม่ประกาศให้ประชาชนรู้ เพื่อจะได้ซื้อขายที่ดินในราคาดีกว่า มิใช่ขายให้พวกพ้องเพียงคนเดียว
4. ค่าธรรมเนียมในการซื้อขาย พระคลังข้างที่ออกให้ใช่หรือไม่
5. เหตุใดการสำรวจที่ดินเพื่อแบ่งขายแบ่งแยกเสร็จภายใน 2 วันเสร็จ ปกติจะต้องใช้เวลา 2 เดือนจึงจะแล้วเสร็จ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
6. พระคลังข้างที่มีเหตุการณ์ซื้อขายคราวนี้มีอย่างไรขอให้อธิบาย
7. มีเสียงโจษจันกันว่าในกรมพระคลังข้างที่มีทุจริตกันมาก รัฐบาลจะตั้งกรรมการหรือคนภายนอกที่ไม่มีผลประโยชน์ในเรื่องนี้ ไปไต่สวนเรื่องนี้หรือไม่
8. กรณีการขายที่ดินให้พระดุสิตธารณปรีชาไวท์ ขายแบบผ่อนชำระส่งเดือนละ 100 บาท ทั้งที่แต่เดิมได้ค่าเช่าที่ดินเดือนละ 150 บาท ขอลาถามนายกรัฐมนตรีว่าจะลงโทษผู้ทุจริตมากกว่าการไล่่ออกได้หรือไม่

พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีตอบกระทู้ถามของ นายเลียง ไชยกาล เป็นข้อๆดังนี้

1. การซื้อขายที่ดินแบบนี้ แต่ก่อนๆก็เคยมี
2. การขายให้ผ่อนชำระได้

¹ดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันที่ 27 กรกฎาคม 2480.

3. ราคาที่ดินบางรายจะว่าถูกก็ได้ ที่ไม่ได้ประกาศเพราะไม่ได้ตั้งใจจะขาย การขายที่ดินนี้เพราะเป็นพระมหากษัตริย์

4. ไม่ทราบข้อเท็จจริง

5. ไม่ทราบข้อเท็จจริงเรื่องการสำรวจเพื่อแบ่งแยกที่ดินขายของเจ้าพนักงาน

6. เหตุผลในการขาย ขายให้แก่ผู้สมควรได้รับพระราชทานพระมหากษัตริย์เป็นรายๆไป

7. ไม่สงสัยว่าการกระทำนั้นเป็นการทุจริต เพราะได้ทำโดยวิธีเปิดเผย

8. ข้อเท็จจริงไม่ทราบ ที่ดินรายที่อ้างนั้นไม่รู้¹

การตอบคำถามของพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีไม่มีความชัดเจน นายเลียง ไชยกาลได้ทำการซักถามได้ตอบกับพระยาพหลพลพยุหเสนาต่อไป โดยเฉพาะประเด็นการขายที่ดินของพระคลังข้างที่ซึ่งอ้างว่าขายไปเพราะมีการขอพระกรุณาธิคุณมาและการพิจารณาให้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขายเป็นรายๆไป นายเลียง ไชยกาลได้ตั้งคำถามต่อนายกรัฐมนตรีว่า

1. การขาย วิธีขายเช่นนี้ทำกันอย่างไร

2. สมควรกันแล้วหรือที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้เยาว์ เป็นการพอกับความยุติธรรมสมกับที่เขาอยู่ในความคุ้มครองของเราแล้วหรือ...

3. ท่านไม่รู้ ท่านไม่ทราบหรือเปล่าว่าเวลานี้ท่านเป็นผู้ที่คุ้มครองทรัพย์ของพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าได้มีหนังสือไปทูลผู้สำเร็จราชการ พระองค์ก็โปรดมาว่าให้ไปถามเจ้าคุณพหลฯ ดูก่อน

นายกรัฐมนตรีจึงได้ตอบคำถามว่า

1. การขอพระมหากษัตริย์นั้น ที่จริงจะไม่เอาเลยก็ได้ ให้เลยทีเดียวนะ

2. อย่างนี้ทำได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าทำอย่างนี้ทำได้ ไม่ผิด...

3. นายกรัฐมนตรีเป็นผู้สนองท่านจึงว่าอย่างนั้น ที่จริงท่านไม่ได้ขัดข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นว่าที่ท่านพูดถูกแล้ว...²

นายเลียง ไชยกาล ยังคงซักถามเพื่อให้รัฐบาลตอบคำถามเรื่องการซื้อขายที่ดินราคาผ่อนส่งซึ่งมีราคาต่ำกว่าราคาเช่าที่ดิน โดยได้ยกตัวอย่างการซื้อขายที่ดินของพระดุสิตธานีปริชาวิท

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันที่ 27 กรกฎาคม 2480. อ้างใน สมปอง คงชัย. (2521). *วิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2475-2487*. หน้า 159 -160.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 27 กรกฎาคม 2480.

ซึ่งเป็นรัฐมนตรีทำหน้าที่สั่งการสำนักพระราชวัง และขอให้นายกรัฐมนตรีถามพระดุลยธารณฯ ซึ่งนั่งประชุมอยู่ด้วยว่าจริงหรือไม่ ถ้าจริงจะจัดการเรื่องมลทินนี้อย่างไร นายกรัฐมนตรีได้ตอบคำถามของนายเลียง ไชยกาลโดยอ้างว่าการขายที่ดินในครั้งนี้ไม่มีมลทิน เนื่องจากผู้ซื้อขอพระมหากรุณาธิคุณจากองค์พระมหากษัตริย์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ทำหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ จึงสามารถที่จะพิจารณาในการให้พระมหากรุณาธิคุณในการขายที่ดินได้ ดังที่พระยาพลพลพยุหเสนาได้กล่าวว่า “...เขาไม่ได้ตั้งผู้สำเร็จราชการมาสำหรับเป็นเจ้ดินนี้ เขาตั้งมาให้สำหรับคิดตรองและสำหรับแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ ...”¹

ในที่สุดการตั้งกระทู้ถามของนายเลียง ไชยกาล ก็สิ้นสุดลงตามระเบียบการประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่สามารถตั้งกระทู้ถามได้เพียง 3 ครั้ง แต่เนื่องจากรัฐบาลยังไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างกระจ่างชัดและสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ นายไต้ ปาณิก-บุตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร จึงได้เสนอญัตติด่วนขอเปิดอภิปรายทั่วไป ในนโยบายของรัฐบาลว่าด้วยการจัดทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ โดยนายไต้ ปาณิกบุตร ให้เหตุผลว่าเรื่องนโยบายทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องที่ประชาชนสงสัยอยู่มาก อาจจะนำความมัวหมองมาสู่รัฐบาลดังนั้นจึงขอเปิดอภิปราย ซึ่งมติในที่ประชุมเห็นสมควรอภิปรายอย่างพร้อมเพรียงกัน

ในการเปิดอภิปรายในครั้งนี้ ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการทำงานของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้นำที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ไปขายในราคาที่ถูกโดยอ้างว่าเป็นตัวแทนพระมหากษัตริย์ มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ดังที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้กล่าวอภิปรายถึงความไม่เหมาะสมในการนำทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ไปขายได้ ว่า

...พิจารณาตามหลักกฎหมาย...ตัวแทนที่ได้รับอำนาจทั่วไปจะกระทำการกิจกรรมใดๆ ก็ย่อมจะทำได้ในทางที่จะจัดการแทนตัวการทุกอย่าง แต่ในกรณีบางอย่างตัวแทนหาขอบที่จะกระทำการนั้นโดยลำพังไม่ เป็นต้นว่าในเรื่องขายหรือจำหน่ายอสังหาริมทรัพย์ก็ดีในเรื่องให้กู้ดี ...เมื่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นตัวแทนในการมอบอำนาจทั่วไปไว้ในการจัดการขายอสังหาริมทรัพย์หรือแม้ให้อสังหาริมทรัพย์ไป

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 27 กรกฎาคม 2480.

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นการกระทำที่กระทำมาแล้วนั้นจึงเป็นโมฆะ
ทั้งนั้น¹

2. การที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นำที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ไป
ขายให้กับบุคคลในคณะรัฐบาลบางคนและคนสนิทใกล้ชิด โดยอ้างว่าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ
มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ดังจะเห็นได้จากการอภิปรายพาดพิงถึงความไม่เหมาะสมของ
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยเฉพาะประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์
เจ้าอาทิตยทิพอาภาของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ที่กล่าวว่า

การที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ในเรื่องนี้ เราก็
จะต้องคำนึงถึงกล่าวคือว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้นมีอยู่ 3 ท่าน ใน 3 ท่านนั้น
ได้รับประโยชน์บ้างและท่านไม่ได้รับประโยชน์...ข้อเท็จจริงก็เป็นที่ยืนยันแล้วว่าผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์กับองค์พระมหากษัตริย์จะทำการติดต่อกันในระยะเวลาไม่ได้
เพราะฉะนั้นเราจึงถือว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นั้นไม่ได้รับพระมหากรุณาจาก
พระมหากษัตริย์...สำนักพระคลังข้างที่มีอะไรที่จะให้ความกรุณาและใครผู้เป็นประมุข
และใครเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์อย่างยิ่งในที่นั้น ผู้ที่ได้รับประโยชน์ในที่เหล่านั้นก็เป็น
ลูกเต้าหลานเธอ...เป็นต้นว่าเลขานุการส่วนพระองค์ของพระองค์เจ้าอาทิตย...ได้รับพระ
มหากรุณา แต่ข้าพเจ้าคิดว่าผู้นั้นได้รับความกรุณาจากพระองค์เจ้าอาทิตยฯ มากกว่า...
ยังมีชื่ออีกหลายต่อหลายคน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ได้รับความกรุณาจาก
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มากกว่าจากพระมหากษัตริย์²

ได้มีการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกหลายท่าน ถึงความไม่
เหมาะสมของการโอนขายที่ดินของพระคลังข้าง นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระ
นคร เสนอให้ตั้งกรรมาธิการสอบสวนและจัดการกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ นายทองอินทร์
ภูมิพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีได้อภิปรายสนับสนุนให้มีการตั้งคณะกรรมการ
พิจารณาสอบสวนข้อเท็จจริง แต่ขุนวรวิเศษฐ์ตรุณเวทย์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดหนองคายกลับแสดง
ความคิดเห็นว่าการโอนขายที่ดินของพระคลังข้างที่อยู่ในความรับผิดชอบของนายกรัฐมนตรี

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่
27 กรกฎาคม 2480.

²แหล่งเดิม.

มากกว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะงานในสำนักพระราชวังหรือที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทั้งหมดนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบดูแล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีหน้าที่ลงนามแทนองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้นและได้เรียกร้องให้รัฐบาลและนายกรัฐมนตรีแสดงความรับผิดชอบ พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีได้ลุกขึ้นตอบขุนวรวิเศษฐ์ดุณเฑียรโดยกล่าวชี้แจงว่าการกระทำของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นการกระทำที่ถูกต้อง พร้อมทั้งขอแสดงความรับผิดชอบในเรื่องนี้เอง โดยพระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจว่า

...ผู้สำเร็จราชการมีอำนาจพอที่จะวินิจฉัยว่าควรจะทรงพระมหากรุณาหรือไม่ อันนี้เมื่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีหน้าที่ที่จะวินิจฉัยและจะให้อะไรเปล่าๆ ก็ได้ แต่ว่าจะให้เปล่าๆ หรือจะเอาแต่น้อยหรืออย่างไรมันก็อาจทำได้ไม่ผิด นอกจากนั้นก็ขอให้เข้าใจเสียใหม่ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบ อย่าว่าแต่เท่านั้นเลยแม้แต่ชีวิตก็ยังให้ได้ นี่พูดกันในฐานะที่เป็นลูกผู้ชายจริงๆ ที่ข้าพเจ้าพูดเสียดังนี้ ไม่ใช่เกรง พูดออกมาจากดวงใจจริงๆ แม้ชีวิตยังให้ได้และประสาอะไรกับเท่านั้น ข้าพเจ้าจะต้องรับผิดชอบ เอาซีมีกรรมมาธิการมาได้สวนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยอมเพื่อจะให้ได้สวนให้ชาวสยาม¹

แม้ว่านายกรัฐมนตรีจะออกมาแสดงความรับผิดชอบในเรื่องนี้ แต่ก็ยังมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านรู้สึกว่าการตอบคำถามของนายกรัฐมนตรีไม่กระจ่างแจ้ง โดยเฉพาะกรณีการขายที่ดินด้วยวิธีการขอพระมหากรุณาธิคุณ ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอภิปรายและแสดงความคิดเห็นว่าทำได้หรือไม่และใครควรเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ โดยมีรัฐมนตรีบางท่านลุกขึ้นอภิปรายสลับเป็นระยะๆ จนประธานสภาผู้แทนราษฎรขอปิดการประชุมในเวลา 18.42 นาฬิกา โดยขอให้เลื่อนการพิจารณาออกไป ในค่ำของวันนั้นเอง² พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลได้ขอลาออกจากตำแหน่ง เพื่อขอให้ดำเนินการสอบสวนเกี่ยวกับการขายที่ดินของพระคลังข้างที่

หลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลได้ลาออก วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาได้ยื่นจดหมายลาออกจาก

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 27 กรกฎาคม 2480.

² วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2480

ตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยอ้างว่าการอภิปรายครั้งนี้ทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติ วันรุ่งขึ้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก 2 ท่านได้ยื่นจดหมายลาออกมายังประธานสภาผู้แทนราษฎรเช่นกัน ต่อมาในวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับยื่นหนังสือขอถอนใบลาออกแต่สภาผู้แทนราษฎรได้อนุมัติการลาออกและได้ดำเนินการเลือกตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดใหม่ ในการเลือกตั้งซ่อมครั้งนี้บุคคลที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติให้มาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หลายท่านปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนี้ ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดเดิมกลับมาปฏิบัติหน้าที่นี้อีกครั้ง

นอกจากนี้สภาผู้แทนราษฎรยังมีมติเลือกนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาให้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง แต่พระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ โดยอ้างเหตุผลว่าขอให้สภาจัดการซักฟอกเรื่องการขายที่ดินของพระคลังข้างที่ให้เรียบร้อยเสียก่อน ประธานสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ปรึกษากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 21/2480 วิสามัญ ครั้งที่ 2 วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2480 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของพระยาพหลพลพยุหเสนาและยังคงยืนยันมติตามเดิม¹ ดังนั้นนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2480

3.3. บทบาทของ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ประเทศไทยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและต้องการขยายอิทธิพลเข้าไปยังดินแดนอินโดจีน เพื่อเดินทางไปโจมตีมลายูและสิงคโปร์ ซึ่งเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ญี่ปุ่นขอให้ประเทศไทยเป็นทางผ่านในการเดินทาง แม้ว่าประเทศไทยได้ออกประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พ.ศ. 2482 เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 แต่เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเข้าสู่ประเทศไทยและได้มีการปะทะกันเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้

¹ดูรายละเอียดใน การประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 21/2480 วิสามัญครั้งที่ 2 . วันอาทิตย์ที่ 8 สิงหาคม 2480.

มีคำสั่งให้หยุดการสู้รบกับกองทัพญี่ปุ่นและเปิดเส้นทางให้กองทัพญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่าน¹

ในวันเดียวกันนั้นเองที่บ้านของนายปรีดี พนมยงค์ หลวงบรรณกรโกวิท (เป้า จักกะพาก) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจำกัฏ พลาญกูร นายวิจิตร ลุฬิตานนท์ หลวงเดชาชาติ วราวัฒน์ (มล. กริ เดชาติวงศ์) ฯลฯ ได้ไปรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายหลังจากที่มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเรื่องญี่ปุ่นยกกองทัพเข้าสู่ประเทศไทยและรัฐบาลไทยยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศ เมื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันพอสมควรจึงมีความเห็นว่าจะจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น² ขึ้นซึ่งภายหลังมีชื่อเรียกว่าขบวนการเสรีไทย โดยมอบหมายให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าองค์การและกำหนดแผนปฏิบัติต่อไป³ ภารกิจที่สำคัญขององค์การนี้มี 3 ประการ สรุปได้ ดังนี้

1. ต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกรานโดยพลังของคนไทยผู้รักชาติและให้ความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร
2. เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองเจตนารมณ์ที่แท้จริงของคนไทย ว่าไม่ต้องการเป็นศัตรูต่อฝ่ายสัมพันธมิตร
3. ปฏิบัติการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองความเป็นเอกราชของไทย ไม่ให้คนไทยเป็นผู้แพ้สงครามหรือผ่อนหนักเป็นเบาเมื่อสงครามยุติลง

¹ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการดำเนินงานฉลองครบ 100 ปี ชาติกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 และ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ตอนเช้า และ บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ตอนบ่าย. ใน *เล่มเดิม*. หน้า 27-73.

² องค์การต่อต้านญี่ปุ่นในไทย เมื่อรวมกับขบวนการเสรีไทยในต่างประเทศแล้ว ภายหลังจึงเรียกว่า ขบวนการเสรีไทย นายปรีดี ได้ตอบคำถามถึงที่มาของชื่อ ขบวนการเสรีไทย ไว้ในคำให้การต่อคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 ในฐานะพยาน พ.ท. พระสารสาส์น พลชั้น (ลอง สุนทนานนท์) จำเลย ความว่า “ ... เรื่องชื่อนั้นอย่างที่ได้แถลงไว้แล้ว ความจริงเดิมไม่ได้เรียกชื่ออะไร แต่ทางนักเรียนต่างประเทศ เขาตั้งชื่อว่าเสรีไทย ส่วนในเมืองเรานี้ไม่มีชื่อ แต่ทางศาลที่ฝรั่งเศสมาให้นั้นมีชื่ออยู่ในกระบวนการเสรีไทยบ้าง คณะต่อต้านบ้าง เราไม่ได้ตั้งขึ้นเอง ”

³วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2546). *ตำนานเสรีไทย*. หน้า 106.

3.3.1. กรณีหัวหน้าขบวนการเสรีไทยและการดำเนินงานขบวนการเสรีไทยภายในประเทศในระยะแรก

วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษเกี่ยวกับความร่วมมือทางการทหารกับญี่ปุ่น จอมพลป. พิบูลสงครามเสนอให้ประเทศไทยร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ แสดงการคัดค้านไม่เห็นด้วยแต่คณะรัฐมนตรีมีความเห็นสอดคล้องกับนายกรัฐมนตรีว่ารัฐบาลไม่มีทางเลือก จำเป็นที่จะต้องทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น¹ โดยรัฐบาลไทยและญี่ปุ่นได้เจรจาและมีการลงนามให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ภายหลังจากการลงนามไม่กี่วันกองทัพญี่ปุ่นได้เริ่มเจรจาขอกู้เงินจากประเทศไทยเพื่อนำไปใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้คัดค้านโดยให้เหตุผลว่าจะเกิดภาวะเงินเฟ้อในประเทศและเห็นว่าญี่ปุ่นควรพิมพ์ธนบัตรขึ้นมาใช้เองในกองทัพญี่ปุ่นเอง ทั้งนี้เมื่อสงครามสงบแล้วประเทศไทยจะได้ประกาศยกเลิกธนบัตรเหล่านั้นเสีย ซึ่งหากทำได้เช่นนี้เมื่อสงครามสงบแล้วการเงินของประเทศก็就不用ถูกระทบกระเทือน²

การที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความเห็นคัดค้านนโยบายด้านการทหาร การคลังของรัฐบาลที่มีต่อประเทศญี่ปุ่น จอมพลป. พิบูลสงครามและกองทัพญี่ปุ่นจึงต้องการให้นายปรีดี พนมยงค์ พ้นจากตำแหน่งทางการเมือง ดังนั้นในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพลป. พิบูลสงครามได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรให้นายปรีดี พนมยงค์ ไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนเจ้าพระยาอมราชที่ถึงแก่อสัญกรรม โดยสภาผู้แทนราษฎรมีมติเห็นด้วยเป็นเอกฉันท์

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ปฏิญาณตนเข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 สาเหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งที่ตำแหน่งนี้ไม่มีอำนาจทางการเมือง เพราะการทำงานในองค์การต่อต้านญี่ปุ่น (ขบวนการเสรีไทย) จะมีความสะดวกและง่ายขึ้น เนื่องจากชาวญี่ปุ่นให้ความเคารพนับถือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังเช่นที่ให้ความเคารพพระมหาจักรพรรดิของญี่ปุ่นเอง นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงเหตุผลไว้ในคำให้การต่อคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 ในฐานะพยานพ.ท. พระสารสาสน์ พลชั้นท์ (ลอง สุนทนนท์) จำเลย ความเป็น

¹วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2546). เล่มเดิม. หน้า 108.

²นาวิ รังสิวารักษ์. (2544). รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ปรีดี พนมยงค์. หน้า 285.

ข้าพเจ้าได้มาปรึกษาเพื่อนฝูงเหมือนกันว่าจะรับหรือไม่ มีความเห็นแยกออกเป็น 2 ฝ่าย บางคนเห็นว่าจะไม่ควรรับ บางคนเห็นว่าจะควรรับ เหตุผลของฝ่ายที่ควรรับมีว่า ถ้าหากยังอยู่ในตำแหน่งผู้สำเร็จ งานต่อต้านญี่ปุ่นก็จะทำได้สะดวก เพราะอย่างน้อยที่สุด ญี่ปุ่นก็ยินยอมนับถือพระเจ้าแผ่นดิน การที่เราเป็นผู้สำเร็จฯ เขาก็ต้องนับถือ กิจการงานอะไรที่ทำได้ก็ดีกว่าเป็นสมาชิกประเภท 2 อยู่ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงยอมรับ¹

เมื่อเข้ารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว นายปรีดี พนมยงค์ยังคงดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองต่อไปตามเดิม ซึ่งจอมพลป. พิบูลสงครามไม่คัดค้านการดำรงตำแหน่งนี้แต่อย่างใด² ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงใช้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นที่ตั้งกองบัญชาการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ เมื่อประเทศไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขอแบ่งพื้นที่ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองบางส่วน เพื่อทำเป็นค่ายกักกันควบคุมเชลยฝ่ายสัมพันธมิตรหลังจากที่ประเทศไทยกับญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรกันแล้ว โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามมอบหมายให้พลตำรวจตรี อุดุล อุดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรีและอธิบดีกรมตำรวจมาเป็นผู้เจรจา นายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าเป็นลู่ทางอันดีที่จะช่วยเหลือเชลยฝ่ายสัมพันธมิตร จึงได้มอบหมายให้เลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนายวิจิตร ลุลิตานนท์³ ดูแลช่วยเหลือเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตรและปกป้องให้ปลอดภัยจากกองทัพญี่ปุ่น

ในขณะที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายอักษะ อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้แสดงการคัดค้านรัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงครามที่ประกาศให้ประเทศไทยร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่นวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้แจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่าสถานทูต

¹วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2546). เล่มเดิม. หน้า 390.

²การที่จอมพลป. พิบูลสงคราม ไม่คัดค้านนายปรีดี พนมยงค์ ในการดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง น่าจะมีสาเหตุมาจาก ตำแหน่งนี้ไม่ใช่ตำแหน่งทางการเมือง นอกจากนี้ในการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรตามกฎหมายของมหาวิทยาลัย ซึ่งเท่ากับนายปรีดี พนมยงค์ ยังอยู่คงภายใต้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่

³นาวิ รังสิวารักษ์. (2544). เล่มเดิม. หน้า 285.

ไทยไม่รับรู้ในสัญญาร่วมมือทางการทหารระหว่างรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น เมื่อประเทศไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ทำให้ข้าราชการและนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่พอใจรัฐบาลไทย ในเดือนพฤษภาคม 2485 สถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกาได้จัดการประชุมข้าราชการ นักเรียนไทย เพื่อจัดองค์การต่อต้านประเทศญี่ปุ่นและให้ความร่วมมือกับประเทศในกลุ่มสัมพันธมิตรเรียกองค์การนี้ว่า เสรีไทย¹ โดยขบวนการเสรีไทยสายอเมริกา มีม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า

นอกจากนี้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ยังส่งนายมนี สาณะเสน มาที่ประเทศอังกฤษเพื่อจัดตั้งเสรีไทยในประเทศอังกฤษตามที่นายเสนาะ ต้นบุญยืน ทำหนังสือไป ทั้งนี้เพราะนักเรียนไทยที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ต้องการจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นเช่นเดียวกับคนไทยในสหรัฐอเมริกา ในเบื้องต้นที่ประชุมเห็นควรให้เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ คือพระมณูเวทย์วิมลนาทเป็นหัวหน้าเสรีไทยในอังกฤษแต่ได้รับการปฏิเสธ ต่อมาได้กราบทูลเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ให้ทรงเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย แต่พระองค์ทรงปฏิเสธเช่นกัน ประชุมนักเรียนไทยจึงปรึกษากันว่าสมควรทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี หรือ ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ มาเป็นหัวหน้าขบวนการหรือไม่ ที่ประชุมก็เห็นว่ามีสมควรที่จะทูลเชิญเพราะอาจจะนำไปสู่ความเข้าใจผิดทางการเมืองได้ ดังนั้นที่ประชุมจึงมอบหมายให้นายเสนาะ ต้นบุญยืน ทำหนังสือเชิญ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ให้เดินทางมาช่วยจัดตั้งขบวนการเสรีไทยในประเทศอังกฤษ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีความยินดีที่จะช่วยเหลือจึงส่งนายมนี สาณะเสน มาแทน เพราะมีความคุ้นเคยกับข้าราชการของอังกฤษหลายคนซึ่งจะทำให้การทำงานของเสรีไทยสายอังกฤษสะดวกมากขึ้น โดยขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษยังไม่ทราบว่ามีขบวนการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น² ในประเทศไทยเช่นกัน

ด้านนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามและไม่ได้ลงนามในการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะเกรงว่าถ้าประเทศญี่ปุ่นพ่ายแพ้ให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรประเทศไทยจะต้องตกอยู่ในฐานะผู้พ่ายแพ้เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงพยายามหาหนทางที่จะติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรและตัดสินใจส่งผู้แทนไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรถึง 4 ชุด ชุดแรกเมื่อต้นพ.ศ. 2485 แต่หายสาบสูญไปทั้งชุด ชุดที่ 2 ได้ส่ง นายจำกัฏ พลาญกูร³ มาชักชวนขบวนการเสรีไทยใน

¹นาวิ รังสิวารักษ์. (2544). เล่มเดิม. หน้า 285.

²เกษมสุข นุ่มนนท์. (2521). เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 121.

³แหล่งเดิม. หน้าเดิม

ประเทศไทยให้เดินทางไปติดต่อเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ จุงกิง ประเทศจีน เพื่อเดินทางไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาและประสานงานกับขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาต่อไป ทั้งนี้เพราะนายจำกั๊ด พลังกูร รู้จักม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นการส่วนตัว นายจำกั๊ด พลังกูร ได้รับมอบหมายจากนายปรีดี พนมยงค์ ให้ไปเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. ให้ตกลงกันว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลไทยต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่เห็นชอบและไม่ได้ลงนามด้วย

2. เพื่อรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ฝ่ายไทยจำเป็นต้องจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในดินแดนของฝ่ายสัมพันธมิตร ที่ประเทศอินเดีย ขอให้อังกฤษและสหรัฐอเมริการับรองรัฐบาลพลัดถิ่นว่าเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอย่างน้อยจะประกอบไปด้วยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐมนตรีคนหนึ่งและประธานสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการสายทหารและพลเรือนอีกหลายนาย

3. ขอให้รัฐบาลอังกฤษให้ความเอื้อเฟื้อและให้เกียรติรัฐบาลพลัดถิ่นของไทย เช่นเดียวกับที่ให้ต่อรัฐบาลพลัดถิ่นของนอร์เวย์และฮอลแลนด์

4. ขอให้รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกาลดจ่ายเงินของรัฐบาลไทยที่ถูกกักกันไว้ เพื่อใช้ทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่นต่อไป

สรุปแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้แจ้งต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และใช้ตำแหน่งนี้ดำเนินการต่างๆ ภายในขบวนการเสรีไทยในช่วงแรก คือ

1. นายปรีดี พนมยงค์ ชี้แจงต่อฝ่ายสัมพันธมิตรว่าประเทศไทยไม่ต้องการเข้าร่วมทำสงครามร่วมกับประเทศญี่ปุ่นหากแต่ถูกบังคับ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม โดยแท้จริงแล้วประเทศไทยต้องการช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรโดยประเทศไทยได้จัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น เพื่อให้ความช่วยเหลือกับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว

2. นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่เห็นชอบและไม่ได้ลงนามการประกาศพระบรมราชโองการเรื่องประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา วันที่

¹ดูรายละเอียดใน ทศ พันธุมนเสน และจินตนา ยศสุนทร. (2544). จากมหาสงครามสู่สันติภาพ. ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมจิตร์ ยศสุนทร ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2544. หน้า 25. และแถมสุข นุ่มนนท์. (2521). เด่มเดิม. หน้า 121-122.

25 มกราคม พ.ศ.2485 ดังนั้นการประกาศสงครามครั้งนี้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามเพียง 2 คน เท่านั้น จึงนับเป็นโมฆะ

3. นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่ให้การยอมรับรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จะดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นในประเทศอินเดียเอง ประกอบไปด้วยไปด้วยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งเท่ากับตัวแทนประมุขของประเทศ รัฐมนตรี ผู้บริหารประเทศ และประธานสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ ซึ่งหากประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรให้การยอมรับ รัฐบาลภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ จะเป็นรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นอย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตามแผนการณ์จัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นก็ล้มเหลวลง เนื่องจากนายจำกด พลาญกูร ได้เสียชีวิตลงในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2486 และนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้รับการติดต่อกลับจากผู้แทนที่ส่งไปเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงต้องดำเนินการให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งสำคัญทางการเมือง เพื่อการทำงานของเสรีไทยจะได้สะดวกยิ่งขึ้น

3.3.2. กรณีการกำจัดอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามและการอยู่เบื้องหลังการแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี

เหตุการณ์ทางการเมืองที่ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ มีโอกาสที่จะกำจัดอิทธิพลของ จอมพล.ป. พิบูลสงคราม คือ จอมพล.ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พ.ศ. 2487 ในการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปีที่ 2487 (สมัยสามัญ) ครั้งที่ 4 วันที่ 20 กรกฎาคม 2487 ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล ในการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปีที่ 2487 (สมัยสามัญ) ครั้งที่ 5 วันที่ 22 กรกฎาคม 2487 เช่นกัน ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้เสนอร่างพระราชกำหนดทั้ง 2 ฉบับ ได้ยื่นจดหมายลาออกไปยังคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยเหตุผลที่สภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล

พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่ทรงลงพระนามอนุมัติให้จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออก โดยให้ความเห็นแก่ประธานสภาผู้แทนราษฎรว่า

ควรจะไปทาบตามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก่อนว่าจะเสนอผู้ใดแล้วจึงจะพิจารณาไปละนั้น¹ สภาผู้แทนราษฎรได้ไปทาบตาม พระยาพหลพลพยุหเสนาให้มารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแต่ได้รับการปฏิเสธ นายปรีดี พนมยงค์ จึงเสนอชื่อนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงเหตุผลเกี่ยวกับการเลือกผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไว้ในความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ว่า "...ผู้แทนราษฎรส่วนที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยแล้วได้มาปรึกษาข้าพเจ้าว่าสมควรเป็นผู้ใดส่วนมากเห็นว่านายทวี บุญยเกษตรมีลักษณะสมควรที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี...แต่นายทวีฯ เป็นผู้พูดตรงไปตรงมา จึงเป็นการยากที่นายทวีฯจะตีหน้ากับฝ่ายญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นจึงเห็นกันว่า ให้ลองทาบตามนายควงดูว่าจะรับเป็นนายกเพื่อตีหน้ากับญี่ปุ่นหรือไม่..."²

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรมิมีมติเห็นชอบเลือกนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ยังยืนยันที่จะไม่ลงพระนามในการแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีและทรงลาออกจากการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์³ ดังนั้นวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว และเพื่อให้การทำงานของขบวนการเสรีไทยทำงานได้คล่องตัวมากขึ้นนายปรีดี พนมยงค์ ได้อาศัยตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ดำเนินการวิตรอนอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ

1. นายปรีดี พนมยงค์ ลงนามประกาศพระบรมราชโองการในพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล แต่งตั้ง พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีนายปลอด วิเชียร ณ สงขลา ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในวันเดียวกับที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2. นายปรีดี พนมยงค์ ออกประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งจอมพลป. พิบูลสงครามเป็นที่ปรึกษาการแผ่นดิน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีได้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองแต่อย่างใดและมีพระบรมราชโองการยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่จอม

¹ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 42.

²แหล่งเดิม. หน้า 43.

³ดูรายละเอียดใน บทที่ 2 การเสด็จขึ้นครองราชย์และการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. หน้า 45-46.

พลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งเท่ากับเป็นการลดอำนาจทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม

3. นายปรีดี พนมยงค์ ออกประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและแม่ทัพบก โดยแต่งตั้งพระยาพลพล พยุหเสนา ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ และพลโทชิด มั่นศิลป์ (สินาด โยธารักษ์) เป็นรองแม่ทัพใหญ่ ซึ่งเท่ากับเป็นการริดรอนอำนาจทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม เพราะถึงแม้ทหารจะให้การสนับสนุนจอมพลป. พิบูลสงครามอยู่ แต่ก็มีอำนาจพระยาพลพลพยุหเสนาอยู่

3.3.3. การดำเนินงานภายในขบวนการเสรีไทยและการอยู่เบื้องหลังรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์

จากการวางแผนโค่นล้มอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ขบวนการเสรีไทยมีความเข้มแข็งและมั่นคงมากขึ้น มีข้าราชการและพลเรือนเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยมากขึ้น แม้กระทั่งพลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรีและอธิบดีกรมตำรวจก็เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยด้วย¹ นอกจากนี้การที่นายปรีดี พนมยงค์ แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ส่งผลดีต่อขบวนการเสรีไทย เนื่องจากนายควง อภัยวงศ์ ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยจึงตบตาและออกรับหน้าฎีปุ่ได้อย่างแนบเนียน เนื่องจากมีบุคลิกที่ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีอารมณ์ขันจึงสามารถประนีประนอมและสามารถแก้ไขปัญหาได้ เช่น ครั้งนี้นายควง อภัยวงศ์ ได้ไปพบเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นยามาโมโตะในงานเลี้ยงแห่งหนึ่ง นายควง อภัยวงศ์ บ่นว่ามีอาการปวดศีรษะเสมอๆ ทำให้เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นกระแนะกระแหนว่า “...ทำไมไม่ใช้แอลกอฮอล์ที่สัมพันธมิตร มาทิ้งร่วมให้ที่ทุ่งพระเมรุรับประทานเล่า...” นายควง อภัยวงศ์ จึงตอบไปว่า “... อ้าว ถ้า นั่นเป็นยาพิษ ผมตายไป มีต้องลำบากหานายกรัฐมนตรีใหม่หรือ...”² นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ขบวนการเสรีไทยยังสามารถติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้มากขึ้นกว่าเดิม

นายปรีดี พนมยงค์ มีบทบาทอย่างยิ่งในช่วงหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลมาเป็นรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ทั้งนี้เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้อยู่เบื้องหลังรัฐบาลของ

¹สาเหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ชักชวน พล.ต.อ.อดุลย์ อดุลเดชจรัส เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยตั้งแต่แรกเนื่องจากเห็นว่า พล.ต.อ. อดุลย์ อดุลเดชจรัส มีความสนิทสนมและใกล้ชิดกับจอมพลป. พิบูลสงคราม

²อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพันตรีควง อภัยวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2511. (2511). หน้า 74 -75.

นายควง อภัยวงศ์ อีกทั้งเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยและเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว การตัดสินใจต่างๆ จึงตกเป็นภาระของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งหมด นอกจากนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ยังต้องประสานงานทางการทหารระหว่างกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ในเรื่องของการกำหนดนโยบายและแผนยุทธการต่างๆ เพื่อให้แจ้งกองบัญชาการเสรีไทยรับมาปฏิบัติ แผนปฏิบัติการต่างๆ ต้องได้รับความเห็นชอบจากนายปรีดี พนมยงค์ ก่อนโดยนายปรีดี พนมยงค์ จะประท้วงปฏิบัติการใดๆในประเทศไทยของฝ่ายสัมพันธมิตรที่เห็นว่าเป็นการไม่สมควร เช่น ประท้วงเรื่องการทิ้งระเบิดที่อาจจะเป็นอันตรายต่อพระบรมวงศานุวงศ์¹ ต่อมาในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2488 นายทหารอเมริกันของหน่วย โอ.เอส. เอส. เดินทางเข้าพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่กรุงเทพฯ พร้อมกับประสานงานจัดตั้งศูนย์ไซเรนในกรุงเทพฯ เพื่อประสานงานสหรัฐอเมริกาในไทยและเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ และหน่วยโอ.เอส. เอส. ที่เมืองแคนดี ในเกาะลังกา โดยในเดือนถัดมา นายปรีดี ได้ส่งผู้แทนไทยไปเมืองแคนดี เพื่อเจรจาด้านการทหาร

ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภาคพื้นยุโรปเริ่มคลี่คลายลง กองทัพเยอรมนีพ่ายแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในขณะเดียวกันประเทศญี่ปุ่นเริ่มสงสัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรและขบวนการเสรีไทย นายปรีดี พนมยงค์ จึงส่งสาส์นถึงรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาลง วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 ขอให้ไม่ถือประเทศไทยเป็นชนชาติศัตรูและแจ้งให้ ลอร์ด หลุยส์ เมอร์ตแบตเทน ทราบด้วย โดยทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตอบสาส์นกลับลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 ว่า “...สหรัฐไม่เคยถือประเทศไทยเป็นชนชาติศัตรู...”² นายปรีดี พนมยงค์ จึงส่งพระพิศาลสุขุมวิทและหลวงสุขุมน้อย ประดิษฐ์ เดินทางไปกรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเจรจาม่อนปรนสถานการณ์ระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา โดยทั้ง 2 ท่านเดินทางไปถึงกรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2488 จากนั้นในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันทหารฝ่ายสัมพันธมิตรได้ส่งเจ้าหน้าที่มายังประเทศไทยและได้จัดส่งอาวุธยุทโธปกรณ์เข้ามาในประเทศไทยด้วยการทิ้งร่ม

ในที่สุดสงครามในภาคพื้นเอเชียก็สิ้นสุดลง โดยวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2488 สหรัฐอเมริกาได้ทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ที่เมืองนางาซากิ ประเทศญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 นายปรีดี พนมยงค์ จึงประกาศยกเลิกประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่ที่ทำไว้เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ให้เป็นโมฆะตามคำแนะนำของลอร์ด หลุยส์ เมอร์ตแบตเทน จากนั้นนายปรีดี พนม-

¹วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. (2546). เล่มเดิม. หน้า 125.

²แหล่งเดิม. หน้า 129.

ยงค์ ได้ออกพระบรมราชโองการประกาศสันติภาพในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ทันที ส่งผลให้นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีรวมทั้งคณะรัฐมนตรีทั้งหมดซึ่งเป็นรัฐบาลบั้งหน้าลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 20 สิงหาคม 2488 เพราะถือว่าเป็นรัฐบาลที่ให้ความร่วมมือกับกองทัพญี่ปุ่น

3.3.4. การแต่งตั้งนายทวิ บุญยเกตุ และม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 นายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าผู้ที่เหมาะสมในการเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไปคือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เนื่องจากเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและใกล้ชิดกับรัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่เนื่องจาก ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ยังไม่สามารถเดินทางกลับประเทศไทยได้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงเสนอประธานสภาผู้แทนราษฎรให้ตั้ง นายทวิ บุญยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว โดยนายทวิ บุญยเกตุ เข้ามาดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ทั้งนี้คณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่มาจากสมาชิกขบวนการเสรีไทย เพื่อให้มีความสะดวกในการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ภารกิจแรกของรัฐบาลนายทวิ บุญยเกตุ คือการส่งคณะผู้แทนไปเจรจาทกลงยกเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษและเครือจักรภพที่เมืองแคนดี ในเกาะลังกา

หลังจากรัฐบาลของนายทวิ บุญยเกตุ ปฏิบัติหน้าที่ได้ 17 วัน ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2488 ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ก็เดินทางกลับมาถึงประเทศไทย วันรุ่งขึ้น นายทวิ บุญยเกตุ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงเสนอชื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ให้มาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีตามที่วางแผนไว้ตั้งแต่แรก โดยผู้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ยังคงมาจากสมาชิกขบวนการเสรีไทย ภารกิจที่ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ทำเป็นครั้งแรกคือการสานต่องานจากรัฐบาลของนายทวิ บุญยเกตุ ได้แก่การไปเจรจาทกลงยกเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษและเครือจักรภพที่เมืองแคนดี ในที่สุดการทำงานของขบวนการเสรีไทยได้สิ้นสุดลง เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 มีการเดินสวนสนามของผู้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยทั่วประเทศกว่า 8,000 คน บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนิน กรุงเทพฯ โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทยเป็นประธานในพิธีในการเดินสวนสนามครั้งนี้เพื่อแสดงถึงความพร้อมในการสู้รบและเพื่อฉลองชัยชนะของขบวนการเสรีไทยก่อนที่จะสลายตัวไป

ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงมีบทบาทนอกเหนือจากการลงนามแทนพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์คือ การใช้ตำแหน่งหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์บ่งหน้าในการดำเนินงานต่อต้านญี่ปุ่นในนามของขบวนการเสรีไทย และใช้ประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่นี้ในการติดต่อหรือเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น กรณีการประกาศยกเลิกประกาศสงครามต่อบริเตน

ใหญ่และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น นอกจากนี้ใช้หน้าที่ในการลงนามแทนพระปรมาภิไธยของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นเครื่องมืออิตรอนอำนาจและจัดอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามให้หมดไป เช่น การออกประกาศพระบรมราชโองการยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งอยู่ เป็นต้น

แม้ว่าบทบัญญัติรัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีอำนาจทางการเมืองและสามารถแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ แต่นายปรีดี พนมยงค์ กลับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวที่อยู่เบื้องหลังการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีหลังจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม หดอำนาจลง ไม่ว่าจะเป็นนายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุณยเกตุ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช โดยให้การสนับสนุนและเสนอชื่อเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรพร้อมทั้งลงนามในประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตามบทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ดำเนินต่อไปอีกระยะหนึ่ง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงไม่สะดวกในการเดินทางเนื่องจากสงครามเพิ่งสิ้นสุดลง ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งสาส์นทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลให้เสด็จนิวัติสู่ประเทศไทย เนื่องจากพระองค์จะมีพระชนมายุครบ 20 พรรษาในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2488 ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรมิมีมติให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไป เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จนิวัติถึงประเทศไทยในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2488 บทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงได้สิ้นสุดลง

ภาพประกอบ 6 นายปรีดี พนมยงค์ กับผู้นำในขบวนการเสรีไทย

ที่มา : ทศ พันธุ์เสน และจินตนา ยศสุนทร. (2544). จากมหาสงครามสู่สันติภาพ. ใน เล่มเดิม.

หน้า

116.

บทที่ 4

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

เนื่องจากผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มาจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง นายทหาร ข้าราชการพลเรือน และผู้นำในคณะราษฎร บุคคลเหล่านี้ต้องมาทำงานร่วมกันเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และต้องทำงานร่วมกับรัฐบาล พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นในบทนี้จึงศึกษาถึงการทำงานร่วมกันของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในการทำงานหน่วยงานอื่นๆ ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไร ประสบปัญหาในการทำงานร่วมกันหรือไม่

4.1. ความสัมพันธ์ภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

การทำงานระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการชุดที่ 1-3 มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและไม่ปรากฏความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังที่จะเห็นได้จากการตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 3 เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ทำการเลือกประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาได้แล้ว พระองค์เสนอให้สภาผู้แทนราษฎรเลือก เจ้าพระยายมราชและเจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธิน เข้ามาร่วมงานเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก¹ ครั้นเมื่อเจ้าพระยายมราชถึงแก่อสัญกรรมลงเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2480 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเหลือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เพียง พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยาพิชัยธนทรโยธิน

ต่อมาในสมัยรัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงคราม นายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ว่างลงตามมติของสภาผู้แทนราษฎร ปรากฏว่านายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และมีความสัมพันธ์ที่เหินห่างต่อกัน ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ

¹ดูรายละเอียดใน บทที่ 2 การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติและการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. หน้า 32-33.

พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา มีความสนิทสนมกับจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นการส่วนตัว ทำให้เกิดปัญหาในการทำงานตามมา เช่น กรณีการอนุมัติใบลาออกของจอมพลป. พิบูลสงคราม เป็นต้น นอกจากนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเคยนำการสนทนากับนายปรีดี พนมยงค์ ไปพูดคุยกับจอมพลป. พิบูลสงคราม ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเรียกประชุมผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 และตั้งคณะกรรมการมาสอบสวน นายปรีดี พนมยงค์¹

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในครั้งที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและนายปรีดี พนมยงค์ ได้เดินทางไปทูลหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2486 ทั้ง 2 ได้สนทนาและวิจารณ์ข่าวที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาได้จับตัวมุสโสลินี แล้วจัดตั้งรัฐบาลใหม่โดยมอบให้ จอมพลบาโดกลิโอ เป็นผู้นำประเทศ ปรากฏว่าเมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ถูกตั้งข้อหาว่าต้องการจับตัว จอมพลป. พิบูลสงครามเหมือนที่มุสโสลินีถูกจับในอิตาลี² โดยจอมพลป. พิบูลสงครามอ้างว่าได้รับรายงานจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ในการนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กล่าวแก้ตัวไว้ในคำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามว่า “...เนื่องด้วยจอมพล ป.ฯ ไปพบข้าพเจ้าหลังจากที่ข้าพเจ้ากลับจากหัวหิน และได้ทูลถามข้าพเจ้าถึงเรื่องที่ท่านปรีดีฯ ไปพบข้าพเจ้าที่หัวหิน ข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่าได้ถามท่านปรีดีฯ ถึงเรื่องข่าว ท่านปรีดีฯ เล่าเรื่องจอมพลบาโดกลิโอให้ข้าพเจ้าฟัง ถูกลั่นท่อนี้ จอมพล ป.ฯ ก็ไปประชุมผู้ก่อการบอกว่า ข้าพเจ้าพูดว่า ท่านปรีดีฯ จะเป็นบาโดกลิโอ เมืองไทย”³

¹ ดูรายละเอียดในปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 38 - 40 .

² การที่จอมพลป. พิบูลสงครามตั้งข้อหาว่านายปรีดี พนมยงค์ ต้องการจับกุมตนเองเหมือนที่มุสโสลินีถูกจอมพลบาโดกลิโอจับในประเทศอิตาลีและตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสอบสนนายปรีดี พนมยงค์นั้น เพราะจอมพลป. พิบูลสงครามมีความหวาดระแวงนายปรีดี พนมยงค์ ว่าต้องการล้มอำนาจของตนเอง อีกทั้งจอมพลป. พิบูลสงคราม มีลักษณะเผด็จการเช่นเดียวกับมุสโสลินี อาทิ การใช้คำขวัญปลุกเร้าประชาชนว่า “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” นอกจากนี้จอมพลป. พิบูลสงครามยังนำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่2 ร่วมกับฝ่ายอักษะเหมือนกับมุสโสลินี

³ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตีกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 123.

จากเหตุการณ์นี้จึงส่งผลให้การความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเหินห่างและเกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น ดังที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวไว้ใน *ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์* ว่า “...พระองค์เจ้าอาทิตย์ทรงเจื่อนๆ กับข้าพเจ้า แต่นั้นมาข้าพเจ้าต้องระวังในการพูดกับท่าน...”¹

4.2. ความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับคณะรัฐบาล

ความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 1-3 กับคณะรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาไม่ปรากฏว่ามีปัญหาหรือความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ทั้งนี้เนื่องจากพระยาพหลพลพยุหเสนานายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีซึ่งส่วนใหญ่มาจากคณะราษฎร ได้เสนอรายชื่อบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 1 และ 2 ต่อสภาผู้แทนราษฎรเอง ส่วนคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 3 ก็มาจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 2 เดิม ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีความสนิทสนมความคุ้นเคยและสามารถทำงานร่วมกับคณะราษฎรได้²

ความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งแต่ชุดที่ 4 เป็นต้นมา เริ่มมีปัญหาและมีความขัดแย้งกับรัฐบาล ทั้งนี้เพราะคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในชุดที่ 4 แต่ละท่านมีทัศนคติและท่าทีต่อจอมพลป. พิบูลสงครามแตกต่างกัน กล่าวคือมีเพียงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ที่ดีและให้การสนับสนุนจอมพลป. พิบูลสงคราม ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งกับจอมพลป. พิบูลสงครามตั้งแต่วันที่เข้ามาเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ส่วนเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินก็ไม่พอใจที่จอมพลป. พิบูลสงครามที่มีความมักใหญ่ใฝ่สูง ดังจะเห็นได้จากคำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส กล่าวว่า “...ท่านเจ้าพระยาพิชัยเนทรฯ ได้ปรารภกับข้าฯ สองต่อสองว่า รู้สึกเป็นห่วงแผ่นดินและราชบัลลังก์ ขอให้ข้าฯ ช่วยระมัดระวัง และยังได้กล่าวเสริมต่อไปว่าหลวงพิบูลสงครามยังไม่ควรได้รับยศถึงชั้นจอมพล ควรจะเป็นแต่เพียงพลเอกเป็นอย่าง

¹ ปรีดี พนมยงค์. (2543). *ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์*. ใน *เล่มเดิม*. หน้า 38 - 40 .

² ดูรายละเอียดใน บทที่ 2 การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติและการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. หน้า 19-21 และ หน้า 25-26.

สูง... การที่เจ้าพระยาพิชัยณรงค์ พุดกับ ข้าฯ ในเรื่องนี้ ข้าฯ คิดว่าท่านคงจะได้คิดถึงความมักใหญ่ใฝ่สูงของจอมพล ป. ช...”¹

จากการที่นายปรีดี พนมยงค์ มีความคิดตรงข้ามกับจอมพลป. พิบูลสงครามที่สนับสนุนประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว จึงพยายามวิดรอนอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อทำการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น จากเหตุการณ์นี้ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามและนายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น

4.3. ปัญหาในการทำงานของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 1

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณน์จาตุรนต์ ได้รับแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2477 โดยมีนายนาหวาตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยาอมราช (บั่น สุขุม) ร่วมเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลังจากที่ได้รับตำแหน่งนี้ได้เพียง 5 เดือนเศษ พระองค์ก็ทรงปลงพระชนม์พระองค์เองในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2478 โดยใช้วิธีการยิงปืนกรอกพระโขนง² ในขณะที่พระชนม์ได้ 52 พรรษา

4.3.1. ประวัติของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณน์จาตุรนต์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณน์จาตุรนต์ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์ และ ม.ร.ว. สว่าง จักรพันธุ์ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าออกศคารนุทิศ ประสูติเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2426 ทรงรับราชการครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตำแหน่งมหาดเล็กรักษาพระองค์ นายทหารประจำแผนกที่ 2 กรมเสนาธิการทหารบกและเป็นนายทหารองครักษ์ ตามลำดับ เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยโปรดเกล้าฯ ให้มียศเป็นพันตรี ทำหน้าที่เป็นราชองครักษ์ติดตามพระองค์ และในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2443 ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณน์จาตุรนต์

¹ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของ พล.ต.อ. อุดุล อุดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ. ใน เล่มเดิม. หน้า 183.

ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์ เป็นพันเอกราชองครักษ์ ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งเป็นราชเลขาธุการในพระองค์ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ได้รับการแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้มาดำรงตำแหน่งเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2477 และในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2478 ทรงปลงพระชนม์ของพระองค์เอง รวมพระชนม์ได้ 52 พรรษา

4.3.2. การชันสูตรพระศพของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์

จากการชันสูตรพระศพของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์ ของกรมตำรวจพบว่าพระศพที่อยู่ที่พระแท่นที่ห้องบรรทมบนอนหงาย ที่พระอุระเบื้องซ้ายมีปืนคอโตเมติก ขนาด 7.65 ม.ม. อยู่ในอุ้งพระหัตถ์ พบปลอกกระสุนปืนตกอยู่บนแท่นพระบรรทมทางเบื้องซ้ายของพระองค์ 1 ปลอก เป็นปลอกกระสุนปืนขนาด 7.65 ม.ม. เช่นเดียวกัน ตำรวจได้ตรวจหารอยวิถีกระสุนที่ผ่านเข้าไปในพระองค์ก็ไม่พบ สันนิษฐานว่าใช้วิธียิงเข้าทางพระโอบุษฐ์ เพราะปรากฏว่าที่ปากกระบอกปืนมีโลหิตเปื้อนอยู่ ตำรวจไม่สามารถทำการตรวจพระโอบุษฐ์ได้เนื่องจากพระโอบุษฐ์แข็งไม่สามารถง้างอ้าได้ เมื่อยกพระเศียรก็ไม่พบรอยวิถีกระสุนที่พระเศียรและพระเขนย

ต่อมาได้เชิญแพทย์ 3 นายมาตรวจบาดแผลคือ นายพันเอก พระศัลยเวชศิษฐ์ นายพันโท พระวรสุนทร และหลวงนิศย์เวชสิทธิ์ ผลจากการตรวจและชันสูตรบาดแผลด้วยการเอ็กซเรย์พบว่ากระสุนปืนเข้าทางพระโอบุษฐ์ที่เป็นเพดานแข็ง แผลทางเข้ามีขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร เยื่ออ่อนที่เพดานข้ามีรอยไหม้ที่ชีวหาและเพดาน กระสุนปืนทะลุเพดานผ่านมันสมองไปข้างบนเฉียงข้างหลังไปติดที่พระอุฐิพระเศียรตอนเหนือท้ายทอยซึ่งพระอุฐิส่วนนี้แตก พบกระสุนปืนฝังอยู่ในพระเศียร สันพระชนม์โดยแผลกระสุนปืน

ด้านสภาพแวดล้อมในที่เกิดเหตุพบว่า บริเวณห้องบรรทมไม่ปรากฏร่องรอยว่ามีบุคคลภายนอกเข้ามาในห้อง บนแท่นบรรทมไม่มีร่องรอยที่แสดงถึงการดิ้นรนต่อสู้ เนื่องจากพระศพอยู่ในท่าที่สงบเป็นปกติ หม่อมของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์ ได้นอนอยู่ใกล้ชิดพระที่ก็ไม่ได้ยินเสียงการต่อสู้หรือเสียงปืน เนื่องจากขณะยิงปืนพระองค์ได้หุบพระโอบุษฐ์ อารูบปืนที่ใช้อย่างเป็นปืนประจำพระองค์ซึ่งเก็บไว้ได้เขนยที่บรรทม ตำรวจจึงตั้งข้อสันนิษฐานว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์ ทำการปลงพระชนม์พระองค์เอง¹

¹ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ค. บันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.

4.3.3. สาเหตุในการปลงพระชนม์พระองค์เองของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

การประชุมสภาผู้แทนราษฎรวันอังคารที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2478 พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงการณ์เรื่องการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ แต่เนื่องจากการแถลงการณ์นั้นไม่สามารถสร้างความกระจ่างให้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ นายสรวง ญ ลำปาง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง ได้ขอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแถลงรายงานของกรมตำรวจในเรื่องนี้ น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงแถลงบันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ได้ทำการปลงพระชนม์พระองค์เอง ทั้งนี้ได้ดูจากผลการชันสูตรพระศพ หลักฐานเอกสารและหลักฐานพยาน สาเหตุในการปลงพระชนม์พระองค์เองมีสาเหตุมาจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ มีความลำบากพระทัยในการทำงานในตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และตำแหน่งผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสยาม ทั้งนี้ได้จากการสืบพยานบุคคลและหลักฐานเอกสารที่พบ หลักฐานด้านเอกสารที่พบคือพระราชหัตถเลขาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2477 ใจความตอนที่ 2 ของพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงความวิตกกังวลถึงเรื่องเงินเดือนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชโทรเลข ลงวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 ถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์อีกครั้งและขอให้หาความนี้ กราบทูลสมเด็จพระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ข้อความในพระราชโทรเลข มีความว่า

หม่อมฉันเพิ่งทราบว่าเงินที่สมเด็จพระสวัสด์ ๙ ได้รับพระราชทานนั้นได้ถูกงดจ่ายเสียแล้ว ไม่เป็นการน่าละอายหรือในการที่กษัตริย์ผู้เป็นหลานไม่ซบเลี้ยงพระญาติชั้นผู้ใหญ่ ที่หม่อมฉันได้ถวายแก่สมเด็จพระสวัสด์ ๙ นั้นมิใช่ถวายในฐานะที่กรมพระสวัสด์ ๙ เป็นพระราชบิดาสมเด็จพระราชินี แต่เป็นเงินที่พระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานกันต่อ ๆ มา โดยพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 6 เพราะว่าสมเด็จพระสวัสด์ ๙ เป็นน้องของพระราชมารดา กรมพระคลังข้างที่มีรายได้อย่างมากเพียงพอที่จะเจือจุน มีต้องสั่งจ่ายเงินพระราชทานแก่สมเด็จพระสวัสด์ ๙ ซึ่งต้องพึ่งเงินของรัฐบาลนั้นได้เป็น

อย่างดี หม่อมฉันขอให้พระองค์ทรงขอร้องคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สั่งกรมพระคลังข้างที่จ่ายเงินรายนี้ถวายต่อไป¹

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ได้นำพระราชโทรเลขนี้ไปถวายสมเด็จพระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ตามพระประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ไม่ทรงรับจัดการให้ ทำให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เกิดความลำบากพระทัย ทั้งนี้ตำรวจได้พบหลักฐานในห้องทรงพระอักษรของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ พบว่ามีข้อความร่างหนังสือกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ความว่า "...ข้าพระพุทธเจ้าได้นำความกราบบังคมทูล สมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้วว่าได้ฝ่าละอองพระบาท จะทรงสั่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้จ่ายเงินพระบรมวงศานุวงศ์ถวายสมเด็จพระพระสวสดีฯ ไม่ได้..."²

นอกจากนี้ในแถลงการณ์บันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กล่าวว่า มีพยานหลายปากให้การว่าตำแหน่งผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสยามนั้น กรมหมื่นเทววงศ์วโรปทัย กับเจ้าพระยาวรพงศ์ฯ มีความประสงค์ที่จะดำรงตำแหน่งนี้ ส่วนตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร กรมหมื่นเทววงศ์วโรปทัย และพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ก็ต้องการตำแหน่งเช่นกัน นอกจากนี้ยังระบุว่ามีการกล่าวเสียดสีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ต่างๆ นานา แต่ไม่ได้ระบุว่าบุคคลใดเป็นผู้กล่าว เช่น

...ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุณของพระปกเกล้าฯ ที่ได้ทรงชุบเลี้ยงมา กลับไปเข้าด้วยคณะรัฐบาลโดยวิธีเดินอุบายให้หม่อมเจ้าศุภ-ดาวาส พระโอรสทำการติดต่อกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นการประจบ เพื่อต้องการให้ตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วก็ถืออำนาจรัฐบาล เช่น มีการถือยศถือศักดิ์ไม่เคารพต่อเจ้านาย ชั้นผู้ใหญ่...³

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 20 สิงหาคม 2478.

ในเรื่องนี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เคยทรงปรารภกับบุคคลทั่วไปว่า “...เวลานี้ไม่ว่าจะทำอะไร แม้แต่เพียงกระดิกนิ้ว 1 นิ้ว ก็ต้องคิดเสียแล้ว โดยเขาคอยว่าคอยติดตาม...”¹ ซึ่งตรงกับที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนไว้ในบทความเรื่องความเป็นไปในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ความว่า “... มีเจ้าบางคนค่อนข้างอดทนในการเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการโดยคณะราษฎรสนับสนุน มีคนเขียนบัตรสนเท่ห์ประนามท่านต่างๆ...”²

นอกจากนี้แล้วยังพบว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ มีพระอุปนิสัย 2 อย่างคือ เป็นคนหนักแน่นมั่นคงในความถูกต้องเวทีต่อผู้มีพระคุณกับพระองค์ท่านและเป็นผู้ที่มีพระทัยมั่นคง ซื่อตรง ต่อหน้าที่ราชการและปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนตรงไปตรงมา ประกอบกับก่อนสิ้นพระชนม์ 2-3 วัน ได้รับสั่งถึงเรื่องที่พระองค์มีอาการประชวร จึงปรารภว่าอยากจะลาออกจากตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และตำแหน่งผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสยาม ดังนั้นอาจจะทรงกลุ้มพระทัยเกี่ยวกับอาการป่วยด้วยประกอบกับการมีอุปนิสัยทั้ง 2 ประการ ทำให้เกิดความลำบากพระทัยในการทำงาน จึงทำให้ตัดสินใจปลงพระชนม์พระองค์เองเพื่อตัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ทั้งนี้ในคืนวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2488 ก่อนสิ้นพระชนม์ พระองค์ทรงมีลายพระหัตถ์ไปถึงหม่อมเจ้าอุปถัมภ์ราชานนท์ ระบุให้หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ราชานนท์มาทำงานในตำแหน่งผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสยามแทนพระองค์ และขอให้หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ราชานนท์มีจดหมายไปถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าจะเป็นผู้รับทำงานแทน ซึ่งอาจจะแสดงเจตนาต้องการสั่งเสียก่อนที่จะปลงชนม์ตนเอง³

ในการนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือ หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ได้ตั้งกระทู้ถามว่า การปลงพระชนม์พระองค์เองของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ มีเหตุการณ์ทางการเมืองไปแทรกแซงหรือไม่ หลวงอำรงนาवासวัสดิ์ ชี้แจงสรุปว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องที่รัฐบาลแจ้งมาให้สภาผู้แทนราษฎรทราบเท่านั้น รายงานของกรมตำรวจได้กล่าวไว้ละเอียดเพียงพอและปรากฏไว้ชัดเจนแล้ว นอกจากสาเหตุที่ทำให้ปลงพระชนม์พระองค์เองตามรายงาน

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 20 สิงหาคม 2478.

² ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 32 .

³ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค. บันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. หน้า 111-117.

แล้ว การสอบสวนก็ไม่ปรากฏว่ามีเหตุอื่นใดทั้งทางราชการและทางส่วนพระองค์ที่จะมีน้ำหนักทำให้ต้องทรงปลงพระชนม์ของพระองค์เอง¹

ดังนั้นปัญหาที่ทำให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตัดสินพระทัยปลงพระชนม์พระองค์เอง ได้แก่

1. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ มีความลำบากพระทัยในการปฏิบัติงาน ในฐานะที่เป็นผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและการทำงานในฐานะประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่มอบหมายตำแหน่งทั้ง 2 นี้มีความขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง คือระหว่างสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลที่มาจากคณะราษฎร จนบางครั้งมีพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์กล่าวถึงกรณีนี้ในทางที่ทำให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ เสื่อมเสียพระเกียรติ

2. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ทรงประสบปัญหาในการทำงานให้กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเงินเดือนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษฐ์ ที่ไม่สามารถจัดการให้เป็นไปตามพระประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้

3. การที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบางท่าน ต้องการดำรงตำแหน่งที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ทรงปฏิบัติ ได้แก่หน้าที่ผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและหน้าที่ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงทำให้เกิดไม่พอใจ เป็นเหตุให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ทรงถูกใส่ร้ายและถูกกล่าวเสียดสีอยู่เสมอ

4. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ทรงกลุ่มพระทัยจากพระอาการประชวร จึงต้องการลาออกจากตำแหน่งผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ก็ไม่สามารถลาออกได้

จากการที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตุรนต์ ประสบกับปัญหาต่างๆ ที่มารุมเร้า ซึ่งบางปัญหาพระองค์ไม่ทรงสามารถแก้ไขได้ด้วยพระองค์เองเพียงลำพัง จนเกิดความลำบากพระทัยในการทำงาน และในที่สุดก็ทรงตัดสินพระทัยจบปัญหาเหล่านี้ลงด้วยการปลงพระชนม์พระองค์เอง

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่ 20 สิงหาคม 2478.

4.4. ปัญหาและความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับรัฐบาล

ปัญหาและความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐบาล เกิดขึ้นในสมัยที่จอมพลป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ เข้ามาเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นตัวแปรที่สำคัญของปัญหาและความขัดแย้ง ดังนั้นในส่วนนี้จึงศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล 3 ท่านนี้เป็นสำคัญ

4.4.1. การยื่นใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในช่วงแรก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งจดหมายลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลายครั้งด้วยกัน ซึ่งแต่ละครั้งมักจะก่อให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากในการทำงานต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จนบางครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับคณะรัฐบาล บางครั้งยังส่งผลกระทบไปยังบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนด้วย

การยื่นจดหมายลาออกของจอมพลป. พิบูลสงครามต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งแรก เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2482 แต่ไม่ได้ต้องการลาออกจริง¹ ต่อมา จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2485² มายังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา แต่พระองค์ได้ส่งจดหมายลาออกคืนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปโดยไม่ได้แจ้งให้นายปรีดี พนมยงค์ ทราบ ดังที่ นายปรีดี ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง *ความเป็นไปบางประการของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์* ความว่า “...ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนว่า จอมพล ป.ฯ เคยส่งใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมายังพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งท่านเห็นว่า เป็นเรื่องที่จอมพล ป.ฯ มีความน้อยใจ

¹ ุรายละเอียดใน คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 116.

² วิธนา มโนพิทักษ์. (2 5 1 9). เล่มเดิม. หน้า 156-157.

ในปัญหาส่วนตัวซึ่งไม่ใช่ปัญหาทางราชการ ท่านจึงส่งใบลากลับคืนไปโดยมิแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบ..”¹

4.4.2. ปัญหาการยื่นใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งที่ 1

ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ยื่นจดหมายลาออกต่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยอ้างเรื่องปัญหาสุขภาพและสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน หากทำการบริหารต่อไปอาจส่งผลให้ประเทศชาติเกิดความเสียหายได้² พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา จึงได้เชิญขุนนิรันดร์ชัย ราชเลขาธิการในพระองค์ นายทวี บุญยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี มาสอบถามเรื่องที่จอมพลป. พิบูลสงครามจะลาออก แต่บุคคลทั้ง 2 ไม่ทราบเรื่อง พระองค์จึงได้ให้บุคคลทั้ง 2 ไปสอบถาม จอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้เดินทางไปตรวจพื้นที่ภาคเหนือ ในขณะที่บุคคลทั้งสองไปสอบถามเกี่ยวกับเรื่องการลาออกของนายกรัฐมนตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้เชิญนายควง อภัยวงศ์ หลวงอดุลเดชจรัส และหลวงพรหมโยธีมาซักถามในเรื่องนี้อีก ซึ่งบุคคลทั้ง 3 ก็ไม่ทราบเรื่องเช่นเดียวกัน

ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้รับรายงานว่า จอมพลป. พิบูลสงคราม ไม่ให้นายทวี บุญยเกตุ เข้าพบแต่ให้ขุนนิรันดร์ชัยเข้าพบได้ เมื่อขุนนิรันดร์ชัยได้ซักถาม จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงได้แจ้งว่า “...เหตุผลที่จะลาออกมีอยู่ในใบลาแล้ว ไม่มีอะไรต้องพูดกันอีก...”³

ด้วยความไม่มั่นใจว่า จอมพลป. พิบูลสงคราม ต้องการลาออกจริงหรือไม่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา จึงให้ นายทวี บุญยเกตุ ไปพบจอมพลป. พิบูลสงครามอีก พร้อมทั้งเรียกหลวงอดุลเดชจรัส มาซักถามอีก เมื่อได้คำตอบเช่นเดิมพระองค์ได้ตัดสินใจไม่

¹ ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 36.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). บันทึกนายทวี บุญยเกตุ เรื่องจอมพลป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ใน เล่มเดิม. หน้า 141.

³ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 118.

ลงพระนามแต่ได้ส่งใบลาของ จอมพล ป.พิบูลสงครามให้กับนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์เพื่อพิจารณา

นายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าเป็นช่องทางที่จะกำจัดอิทธิพลทางการเมืองของ จอมพลป.
พิบูลสงคราม ได้ ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานของขบวนการเสรีไทยเป็นไปได้ง่ายขึ้น ดังนั้นนาย
ปรีดี พนมยงค์ จึงเขียนความคิดเห็นในหน้าปกใบลานั้นว่า “...ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ
แล้วอนุมัติให้ลาออกได้...”¹ โดยต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ก็ได้ลง
พระนามในใบลาออก จากนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ได้เชิญนายทวี บุญยเกตุ มาปรึกษาเกี่ยวกับ
เรื่องนี้และสั่งการให้นายทวี ซึ่งทำหน้าที่บังคับบัญชากรมโฆษณาการประกาศข่าวการลาออกของ
จอมพลป. พิบูลสงคราม ทางสถานีวิทยุของกรมโฆษณาการ และเตรียมที่จะให้พระยามานวราช
เสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เรียกประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อแจ้งให้ทางสภา
ผู้แทนราษฎรให้ทราบ

เมื่อจอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ทราบข่าวว่าการลาออกของตนเองจากสถานีวิทยุของ
กรมโฆษณาการ ก็ได้ส่งทหารไปที่พระที่นั่งสวนอัมพรซึ่งเป็นที่พักของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เพื่อขอใบลาออกคืน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ตก
พระทัยและเกิดอาการหวาดกลัว ดังที่พระองค์ได้ให้การไว้ต่อศาลอาชญากรรมสงคราม ว่า “...
ข้าพเจ้าได้พูดโทรศัพท์ไปยังท่านปรีดี เรียนว่าข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะอยู่ที่นี้ไม่ปลอดภัย โดยรู้วิธีการ
ของพวกนี้อยู่แล้ว เกรงว่าจะนำทหารมารังแกหรือบังคับ...”² ดังนั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและชายา หม่อมกอบแก้ว อาภากร จึงไปขออาศัยอยู่กับนายปรีดี พนมยงค์
ที่ทำเนียบริมแม่น้ำใกล้วังท่าช้างเป็นการชั่วคราว โดยต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำจดหมาย
ลาออกกลับคืนไปได้และให้กรมโฆษณาการประกาศแก่ข่าวว่าการลาออกของจอมพล ป. พิบูล
สงคราม ว่า “...จอมพล ป.ฯ ลาออกนั้นคลาดเคลื่อนไป จอมพลป. ยังคงครองตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีต่อไป เพราะหลักฐานการลาออกสูญหายไป...”³

¹ ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 36.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.
(2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ ใน เล่มเดิม. หน้า 117.

³ ปรีดี พนมยงค์ . (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 37

จอมพลป. พิบูลสงคราม โกรธคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นอย่างมาก เนื่องจากการลาออกนี้หากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทำการอนุมัติจะต้องส่งให้นายกรัฐมนตรีทราบก่อน เพื่อให้นายกรัฐมนตรีแจ้งการลาออกไปยังประธานสภาผู้แทนราษฎร แต่นายปรีดี พนมยงค์ กลับรวบรัดให้การลาออกเร็วขึ้นโดยการประกาศข่าวการลาออกทางสถานีกรมโฆษณาการ ดังจะเห็นได้จากการที่จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวไว้ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ความว่า

ข่าวที่ประกาศไปนั้นจะเอาตามระเบียบราชการก็ไม่ถูก ทางสืลธัมก็ไม่ได้ถูก จะเอาทางรัถธัมมัญญาก็ไม่ได้ถูกอีก จะเอาทางเพื่อนฝูงก็ยิ่งใช้ไม่ได้ใหญ่ ดูไม่มีไมตรีจิตต่อผมเสียเลย แต่เดิมา นายกรัฐมนตรีออกเคยมีหนังสือชมเชยและขอบใจ ส่วนประกาศนั้นก็ประกาศพร้อมกับประกาศตั้งนายฯคนใหม่ แต่คราวนี้จะมีชมเชยสักนิดก็ไม่มี ทำกับผมหย่างกับหมาตัวหนึ่ง และแทนที่ทางผู้สำเร็จราชการจะทำประกาศให้ออกโดยใช้ราชเลขาธิการในพระองค์ กลับใช้ให้นายผดุงให้นำไปส่งที่กรมโฆษณาการ ทางกรมโฆษณาการเอง การกระจายเสียงก็มีคนระก้มการควบคุมอยู่ และบอกให้ดูให้ดีก่อนจะออกไป นายเพียร ราชธัมมเทส ยังปล่อยให้ออกไปได้ ทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พอได้รับโปลา ปรากฏว่าหมักเข้มนักยังไม่ทันอะไรก็จะเตะกันเลย ผมรู้สึกเสียใจที่จะต้องลงโทษกันบ้าง และต้องลงโทษอย่างแรงด้วย¹

จากเหตุการณ์นี้ทำให้ จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ออกคำสั่งให้ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เข้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด และให้ไปรายงานตัวภายใน 24 ชั่วโมง โดยให้ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในการออกคำสั่งครั้งนี้ ปรากฏว่าประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้เสด็จไปรายงานตัว แต่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ไปรายงานตัว โดยให้เหตุผลว่า “...ข้าพเจ้าได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตัว ย่อมอยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชาการทหารสูงสุด...”² เหตุการณ์นี้ยังส่งผลกระทบให้ นายทวี บุญยเกตุ ได้รับ

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเสส) ครั้งที่ 6/2486. วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2486.

² ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เด่มเดิม. หน้า 38 .

การต่อว่าจาก จอมพลป. พิบูลสงคราม ในฐานะที่ทำหน้าที่บังคับบัญชากรมโฆษณาการและได้สั่งการให้มีการประกาศข่าวการลาออกของจอมพลป. พิบูลสงคราม นายทวี บุญยเกตุ จึงลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี นายปรีดี พนมยงค์ จึงชักชวนนายทวี บุญยเกตุ ให้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย

4.4.3. ปัญหาการยื่นใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งที่ 2

ต่อมาเมื่อมีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยวิสามัญ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2486 เพื่อทำการเลือกตั้งประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ที่ประชุมมีมติเลือกนายทวี บุญยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร แต่นายกรัฐมนตรีคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ต้องการให้บุคคลทั้ง 2 เข้ามาดำรงตำแหน่งดังกล่าว สาเหตุที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ต้องการให้บุคคลทั้ง 2 ขึ้นมาดำรงตำแหน่งดังกล่าวน่าจะมีสาเหตุมาจาก

1. บุคคลทั้ง 2 มีความสนิทสนมและใกล้ชิดกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีความขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ และพยายามจะกันไม่ให้จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป ดังจะเห็นได้จากการที่นายปรีดี พนมยงค์ เร่งรัดการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในครั้งที่ผ่านมานายทวี บุญยเกตุ ก็ให้ความร่วมมือกับนายปรีดี พนมยงค์ ในการออกประกาศข่าวการลาออกของจอมพลป. พิบูลสงคราม

2. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าทางฝ่ายญี่ปุ่นอาจไม่พอใจที่นำบุคคลฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ที่เอนเอียงไปทางฝ่ายสัมพันธมิตรมาดำรงตำแหน่งสำคัญในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง

ดังนั้นใน วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2486 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ยื่นจดหมายถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ว่าไม่สามารถรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายทวี บุญยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และแต่งตั้ง นายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ พร้อมขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹ โดยจอมพลป. พิบูลสงครามไม่ได้นำความนี้กราบบังคมทูลให้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามที่สภามีมติ และได้แจ้งต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า “...ไม่สามารถจะรับบุคคลทั้งสองได้ตามมติของสภา...”² ต่อมาในวันที่ 2

¹ดูรายละเอียด จดหมายลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม วันที่ 28 มิถุนายน 2486 อ้างใน วิวัฒนา มโนพิทักษ์. (2 5 1 9). เล่มเดิม. หน้า 165.

² ประเสริฐ ประเสริฐ ปัทมะสุนทร.(2526). เล่มเดิม. หน้า 420.

กรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรและที่ประชุมได้มีมติเลือก พลเรือตรี กระแส ประวาหะนาริน ศรยุทธเสนี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และยังคงมีมติเลือกนาย ควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎรตามเดิม แต่เมื่อมีประกาศพระบรมราชโองการ แต่งตั้งปรากฏว่า พลเรือตรี กระแส ประวาหะนาริน ศรยุทธเสนี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร เพียงผู้เดียว เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เสนอชื่อนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ส่งผลให้สภาผู้แทนราษฎรต้องเลือกรองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนใหม่ วันที่ 15 กรกฎาคม 2486 สภาผู้แทนราษฎรมีมติเลือกพลตรีประจัน มหาดิลก ประจันปัจจนึก เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร¹ ในการนี้นายทวิช บุญยเกตุ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ในคำให้การต่อ อธิบดีกรมการสงครามว่า

ในระหว่างการประชุมอยู่ ได้มีผู้นำจดหมายของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มา ยื่นให้รัฐมนตรีแถลงแทน เพื่อให้อ่านในที่ประชุมฟัง ในสาระสำคัญในหนังสือก็อ้างถึง เหตุผลทางการเมือง ทางทหาร และการต่างประเทศว่า ถ้าข้าพเจ้าได้เป็น ประธานสภา แล้วจะเกิดความเข้าใจผิดกับต่างประเทศได้ ทั้งทางทหารก็อาจเกิดการ ปั่นป่วน และนำความไม่สงบมาสู่บ้านเมือง ในที่สุดเมื่อสมาชิกได้ฟังคำพูดเช่นนี้ จึงได้ ยอมกลับมามีมติให้มีการเลือกประธานและรองประธานใหม่...²

เหตุการณ์นี้ส่งผลให้ จอมพลป. พิบูลสงคราม ยังคงดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ต่อไป โดยจดหมายลาออกเป็นโมฆะ ส่วนสภาผู้แทนราษฎรได้ทำการเลือกประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนใหม่ตามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการ

4.4.4. ปัญหาการยื่นใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งที่ 3

นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และเป็นหัวหน้า ขบวนการเสรีไทยต้องการให้ขบวนการเสรีไทยทำงานต่อต้านญี่ปุ่นได้มากขึ้น แต่เป็นการยาก ที่จะต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นหาก จอมพลป. พิบูลสงคราม ยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ นายปรีดี พนมยงค์ จึงต้องหาวิธีการในการที่จะล้มรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังคำให้การของ

¹ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์.(2526). เล่มเดิม. หน้าเดิม.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของนายทวิช บุญยเกตุ นายกรัฐมนตรี. ใน เล่มเดิม. หน้า 117.

นายปรีดี พนมยงค์ ที่ให้การไว้ต่อศาลอาชญากรรมสงครามในกรณีที่ถูกอ้างเป็นจำเลยพยานคดีพระสารสาสน์พลขันธ์ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตอบคำถามของทนายจำเลยที่ถามถึงการต่อต้านประเทศญี่ปุ่นว่ามีแผนการที่จะให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหรือไม่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ตอบว่า “... นั่นเป็นแผนการอันหนึ่งตามที่ให้การไว้แล้วว่า การที่จะต่อต้านได้สำเร็จนั้นจะต้องมีรัฐบาลที่สามารถจะเป็นก้ำบัง เพื่อให้การต่อต้านนี้สำเร็จโดยเรียบร้อย และเป็นที่ยุติกันดีแล้วว่า ประชาชนไม่พอใจหากจอมพล ป. ยังอยู่...”¹

นายปรีดี พนมยงค์ ได้วางแผนและเตรียมการให้จอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยวิธีให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจ เพื่อให้แผนการนี้ประสบความสำเร็จตามที่วางไว้นายปรีดี พนมยงค์ ได้ขอความร่วมมือกับพล.ต.อ. อุดม อุดมเดช จัส อธิปัตติกรมตำรวจว่า ขออย่าให้มีตำรวจสะกดรอยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและขอให้บำเพ็ญตนเป็นกลางให้แก่ประโยชน์ของประเทศชาติและส่วนรวม² รวมทั้งขอความร่วมมือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในที่สุดก็เป็นไปตามแผนการที่นายปรีดี พนมยงค์วางไว้ เมื่อจอมพลป. พิบูล-สงครามได้ยื่นใบลาออกต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกครั้งในวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 ด้วยเหตุผลที่สภาผู้แทนราษฎรมิได้โอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และพระราชกำหนดระเบียบจัดสร้างพุทธบรมิณฑล พ.ศ. 2487³ ซึ่งพระราชกำหนดนี้เสนอโดยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในครั้งนี้มีความแตกต่างกับครั้งที่ผ่านๆ มากกล่าวคือ รัฐบาลนั้นพ่ายแพ้เพราะสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่โอนุมัติพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับ ซึ่งหมายถึงความไม่ไว้วางใจในการทำงานของรัฐบาล เพื่อเป็นการแสดงความรับผิดชอบจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงยื่นใบลาออกมายังคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเชื่อมั่นว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คงไม่กล้ำกลืนนามให้ลาออกหรือถ้าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามในใบลาออกจริง ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาคงจะเสนอชื่อตนเองให้เป็นนายกรัฐมนตรี และสภาผู้แทนราษฎรก็คงจะแต่งตั้งตนเองให้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ พล.ต.อ.อุดม

¹ สุพจน์ ด้านตระกูล. (2535). *นายปรีดี พนมยงค์ กับการอภิวัฒน์*. หน้า 116

²

แหล่งเดิม.

หน้า

117

³ ดูรายละเอียดใน จดหมายลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ วันที่ 24 กรกฎาคม 2487. อ้างใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6/2487 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3*. วันพื้หสบัติที่ 27 กรกฎาคม 2487. ลับ.

อดุลเดชจรัส ผู้ที่เคยใกล้ชิดกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้การไว้ในศาลอาชญากรรมสงคราม ว่า

จอม ป. ๙ เชื้อมั่นในใจว่า แม้จะได้มีการเลือกนายกใหม่ก็ดี ตนคงจะได้เป็น นายกรัฐมนตรีอีก ทั้งนี้ก็โดยเชื่อมั่นว่า ทางสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดี หรือทาง ประชาชนที่ดี คงยังมีความเลื่อมใสและสนับสนุนตัวของตัวเองให้เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อไป แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะความจริงในขณะนั้นสมาชิกที่ดี ข้าราชการที่ดี ประชาชนที่ดี ต่างก็หมดความเลื่อมใสในตัว จอมพล ป. ๙ ที่จะให้เป็น นายกต่อไป เนื่องจากในความมักใหญ่ใฝ่สูง... ถ้า จอมพล ป. ๙ รู้ถึงเหตุการณ์ ดังกล่าวนี้ ก็คงจะไม่ยินยอมในการที่จะลาออกจากนายกรัฐมนตรี คงจะใช้วิธียุบสภา ผู้แทนราษฎร แล้วมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และตนคงจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป¹

ในเย็นจดหมายการลาออกของจอมพลป. พิบูลสงครามครั้งนี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงมีความหวาดระแวง และสงสัยว่าจอมพลป. พิบูลสงครามต้องการลาออกจริงหรือเป็นการทดสอบพระองค์เหมือนครั้งที่ ผ่านมา ดังคำที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม ว่า

ข้าพเจ้าได้พบกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ข้าพเจ้าได้ถามว่า คราวนี้ลาออก กันจริงๆ ไม่ตุกติกเหมือนคราวก่อนนะ จอมพล ป. พิบูลสงครามตอบว่า สำหรับตัวเอง นั้นเขายินดีลาออก ข้าพเจ้าก็ถามว่าฝ่ายทหารจะเอาอย่างไร ท่านจอมพล ป. พิบูล-สงครามตอบว่า เรื่องทหารนั้นไม่รู้เขาจะเอาอย่างไรก็ไม่ทราบและว่าเป็นหน้าที่ของ ผู้สำเร็จฯ ที่จะให้เรียบร้อย²

¹ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของ พล.ต.อ. อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ. ใน เล่มเดิม. หน้า 189.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 119-120

เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อนุวัติโบลาลอกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงทำหนังสือลาออกยื่นต่อ นาย พลอด วิเชียร ณ สงขลา ประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 โดยคาดหวังว่าสภาผู้แทนราษฎรจะเสนอชื่อตนเองให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ทั้งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งพลตรีไชย ประทีปเสน ไปพบพระยาพหลพลพยุหเสนาเพื่อสอบถามเกี่ยวกับการรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามคิดว่านอกจากตนเองและพระยาพหลพลพยุหเสนาแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคงจะไม่เสนอชื่อบุคคลอื่นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งผลเป็นไปตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามคาดหมายคือพระยาพหลพลพยุหเสนาปฏิเสธไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹ แต่ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้มติเสนอชื่อนายควง อภัยวงศ์ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้วางแผนการไว้²

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อคณะผู้สำเร็จราชการมีความเห็นที่ขัดแย้งกับนายปรีดี พนมยงค์ นั้นได้ลงนามแต่งตั้งนาย ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เพราะพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาไม่เห็นด้วยและไม่ยอมพระลงนามโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีตามมติของสภาผู้แทนราษฎร เหตุการณ์นี้เปรียบเสมือนเป็นการบีบบังคับทางอ้อมให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงแลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2487³ สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว

4.4.5. กรณีการการลงพระนามและลงนามพระบรมราชโองการ ประกาศสงครามต่อ บริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

จากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพลป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้ประกาศว่าประเทศไทยวางตัวเป็นกลางในสงครามโลกครั้งนี้ ดังที่ปรากฏในประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พ.ศ. 2482 เมื่อวันที่ 5

¹ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ. ใน เล่ม เดิม. หน้า 189-190.

²ดูรายละเอียดประกอบใน บทที่ 3 บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. หน้า 64-66.

³ดูรายละเอียดประกอบใน บทที่ 2 การเสด็จขึ้นครองราชย์และการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. หน้า 45-46.

กันยายน พ.ศ.2482 แต่เมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกเข้าสู่ประเทศไทยและได้มีการปะทะกัน ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสั่งให้ฝ่ายไทยยุติการรบและวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐบาลได้ทำข้อตกลงกับกองทัพประเทศญี่ปุ่น สรุปดังนี้

1. ประเทศไทยอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านดินแดนของประเทศไทยไปได้ และจะให้ความสะดวกทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อการผ่านทางดังกล่าว ตลอดจนดำเนินการต่างๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างกองกำลังทหารญี่ปุ่นกับกองกำลังทหารไทย

2. รายละเอียดในการปฏิบัติ จะตกลงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของทั้ง 2 ประเทศ

3. ประเทศญี่ปุ่นจะให้การประกันว่าจะเคารพ เอกราช อธิปไตย และเกียรติยศของประเทศไทย¹

ต่อมาในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2482 ได้มีการนัดประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เสนอให้ประเทศไทยให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้นได้แสดงการคัดค้าน อย่างไรก็ตามในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามในสัญญาให้ประเทศญี่ปุ่นนำกองทัพเดินผ่านประเทศไทยได้ จากนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอให้นายปรีดี พนมยงค์ มาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2484 เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ พ้นจากตำแหน่งทางการเมืองแล้วจึงไม่มีใครคัดค้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะนำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมกับญี่ปุ่น

เดือนมกราคม พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งขุนนิรันดร์ชัย ราชเลขาว่าการในพระองค์ มาพบคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และแจ้งต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะนำคำประกาศสงครามมาให้คณะผู้สำเร็จราชการลงนาม ซึ่งจะต้องลงนามครบทั้ง 3 คน เพราะหากลงนามไม่ครบ 3 คน อาจเกิดความเข้าใจผิดระหว่าง รัฐบาลไทยกับกองทัพญี่ปุ่น หรือระหว่างญี่ปุ่นกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์² จากนั้นในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 มีการประชุมคณะรัฐมนตรี นัดพิเศษ ได้มีการพิจารณาถึงเรื่องเรื่องร่างประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา เมื่อในที่ประชุมได้ทำการพิจารณาร่าง

¹ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำแปลข้อตกลงระหว่างผู้แทนไทยและญี่ปุ่น. ใน เล่มเดิม. หน้า 63.

² คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 114-115.

แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ลงนามสนองรับพระบรมราชโองการ¹ จากนั้นจึงให้ขุนนิรันดร์ชัย นำประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ไปให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม

การลงนามในประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกานี้ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามเพียง 2 ท่าน คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และพลเอกเจ้าพระยาพิชัยนาทโยธิน ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ลงนามในประกาศสงครามฉบับนี้ เนื่องจากเดินทางไปจังหวัดอยุธยาเพื่อดูแลมารดาที่ป่วยอยู่

ในเรื่องการประกาศสงครามนี้สันนิษฐานได้ว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้ทราบล่วงหน้าแล้วว่าต้องลงนามในประกาศสงคราม ดังนั้นการที่นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางไปจังหวัดอยุธยาคงเพราะต้องการหลีกเลี่ยงการลงนาม ทั้งนี้เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายอักษะและยังเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย หากลงนามในประกาศสงครามแล้วเมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะในภายหลังอาจจะไม่เชื่อถือนายปรีดี พนมยงค์และขบวนการเสรีไทย และทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะผู้แพ้สงคราม ประกอบกับขณะนั้นมารดาของนายปรีดี พนมยงค์ ป่วยอยู่จึงเป็นโอกาสและข้ออ้างที่ดีที่จะไม่อยู่ที่กรุงเทพฯ รวมทั้งไม่ต้องลงนามในประกาศสงครามฉบับนี้

ดังนั้นในประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2485 จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามเพียง 2 คน เกี่ยวกับเรื่องนี้นายทวี บุณยเกตุ ได้เขียนไว้ใน บันทึกของนายทวี บุณยเกตุ ความว่า

ในวันประกาศสงครามนั้น ตรงกับวันที่ 25 มกราคม 2485 และเป็นวันที่มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษด้วย เมื่อตกลงในเรื่องประกาศสงครามแล้ว ก็ได้กำหนดไว้ว่าจะประกาศในเวลา 12 น. ตรง พอเวลาประมาณ 11 น. เศษ ได้มีเจ้าหน้าที่มารายงานนายกรัฐมนตรีว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีอยู่ในกรุงเทพฯ เพียง 2 คน เท่านั้น คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับพลเอกเจ้าพระยาพิชัย

¹ในการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ นายกรัฐมนตรีจะต้องลงนามรับสนองพระบรมราชโองการหลังจากที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามครบทุกท่านแล้ว การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงนามก่อน แสดงให้เห็นถึงการรวบรัดที่จะประกาศสงคราม และแสดงถึงอำนาจอิทธิพลของจอมพลป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

นทรโยธิน 2 คนเท่านั้น ส่วนผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกคนหนึ่งคือนาย ปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้อยู่ในพระนคร ทราบว่าไปต่างจังหวัด คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงลงพระนามและลงนามเพียง 2 คนเท่านั้น จะลงนามครบทั้ง 3 คน เก่งว่าจะประกาศให้ทันเที่ยงของวันนี้ไม่ได้ แต่ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีรับสั่งมาว่า ให้ประกาศชื่อของนายปรีดี พนมยงค์ ลงไปก็แล้วกัน แม้จะไม่ได้ลงนามก็ตาม ท่านจะทรงรับผิดชอบเอง จึงเป็นอันว่าการประกาศสงครามในเที่ยงวันที่ 25 มกราคม 2485 นั้นความจริงคณะผู้สำเร็จราชการได้ลงนามในประกาศเพียง 2 คนเท่านั้น แต่ได้อ่านประกาศเป็น 3 คน ให้ครบคณะอื่นไม่ตรงข้อเท็จจริง¹

การจากที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ให้ให้อ่านประกาศการลงนามครบทั้ง 3 ท่าน น่าจะมีเหตุผลมาจาก พระองค์มีความเกรงกลัวในคำข่มขู่ของจอมพล.ป. พิบูลสงคราม ที่แจ้งผ่านมายังขุนนิรันดร์ชัยว่า การลงนามประกาศสงครามนั้นจะต้องลงนามครบทั้ง 3 คน เพราะหากลงนามไม่ครบ 3 คน อาจจะเกิดความเข้าใจผิดระหว่างรัฐบาลไทยกับกองทัพญี่ปุ่น หรือระหว่างญี่ปุ่นกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งหากเกิดปัญหานั้นผู้ที่ต้องรับผิดชอบคนแรกก็คือประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นอกจากนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ เกรงว่าประเทศไทยอาจจะต้องสูญเสียเอกราชไปจึงต้องการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา เพราะขุนนิรันดร์ชัย ได้แจ้งว่า “...ถ้าไม่ประกาศสงครามแล้ว ญี่ปุ่นจะปลดอาวุธทหารไทย และต่อไปเราอาจเสียเอกราช ...”²

อย่างไรก็ตามเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ ทรงให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม ในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2488 กลับให้การไม่ตรงกับนายทวิ บุญยเกตุ โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ ทรงกล่าวว่า

ขุนนิรันดร์ชัยได้นำประกาศสงครามมาให้เห็นที่พระที่นั่งสวนอัมพร เวลาจวนเที่ยง แล้วบอกว่าจะเอาไปให้เจ้าพระยาพิชัยนทรโยธินเซ็น ส่วนนายปรีดี พนมยงค์

¹บันทึกของนายทวิ บุญยเกตุ อ้างใน ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. (2526). เล่มเดิม. หน้า 387-388.

²คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน เล่มเดิม. หน้า 115.

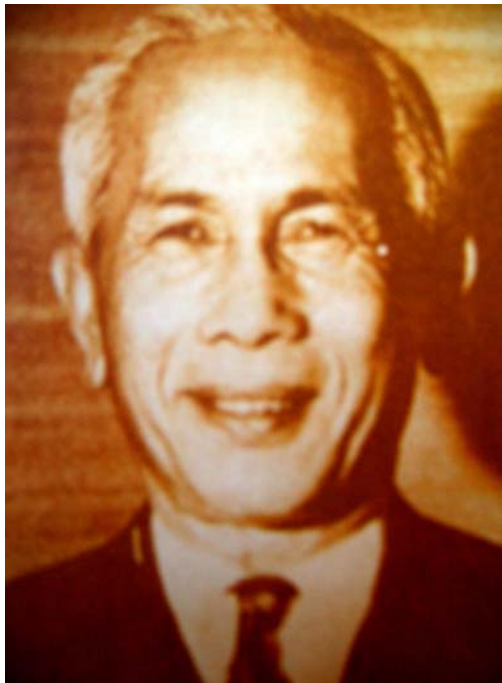
นั้น ในวันนั้นไม่อยู่ในกรุงเทพฯ ทราบว่าไปอยู่อยุธยา ชุมนิรันดร์ฯ บอกว่า ได้ติดต่อนาย
ปรีดี ฯ ทางโทรศัพท์ แล้ว ให้รีบกลับมา เมื่อท่านกลับมาแล้วจะให้ท่านเซ็น จนกระทั่ง
บัดนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบว่านายปรีดี พนมยงค์ จะได้ลงนามในคำประกาศสงครามนั้น
หรือไม่¹

จากการที่นาย ปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ลงนามในประกาศต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา
กลับเป็นผลดี เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายที่ชนะสงครามประเทศไทยสามารถประกาศยกเลิก
ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาให้เป็นโมฆะและสามารถประกาศสันติภาพใน
วันที่ 16 สิงหาคม 2488 ได้ เนื่องจากการลงนามของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่ตรงกับ
ข้อเท็จจริง

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาไม่ปรากฏว่ามีความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ และไม่พบความขัดแย้งระหว่างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดที่ 1-3 กับรัฐบาล
เช่นกัน แต่ได้พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ชุดที่ 1 คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนิจาตรนต์จนทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจ
พระทัยทำการปลงพระชนม์พระองค์เอง หลังจากรับตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ได้เป็นเวลาประมาณ 5 เดือนเศษ นอกจากนี้พบปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของ
คณะผู้สำเร็จราชการอีกครั้ง เมื่อรัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงครามมีมติเลือกนายปรีดี พนม
ยงค์มาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนเจ้าพระยาযะยามราชที่ถึงแก่กรรม
เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องนโยบายของรัฐบาล
ในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ และจอมพลป. พิบูล
สงครามทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
และนายปรีดี พนมยงค์ มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามแตกต่างกัน ทำให้การ
ทำงานของคณะ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขาดการประสานงานและเกิดความขัดแย้งกัน
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจอมพลป. พิบูล

¹ คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลฯ (2545). คำให้การของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์. ใน *เล่มเดิม*. หน้าเดิม.

สงคราม และบางครั้ง พระองค์ก็หวาดกลัวในอิทธิพลของจอมพลป. พิบูลสงคราม เนื่องจาก จอมพลป. พิบูลสงครามจะเข้ามาแทรกแซงการทำงานและข่มขู่พระองค์ในบางครั้ง ดังนั้น พระองค์จึงให้การสนับสนุน และโอนอ่อนผ่อนปรนให้กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม สุดท้ายเมื่อ จอมพลป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ก็ทรงลาออกจากตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เช่นกัน คงเหลือนาย ปรีดี พนมยงค์ ทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว

ภาพประกอบที่ 7 จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ที่มา : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตีกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.
(2545). เล่มเดิม. หน้าปก.

บทที่ 5

บทสรุป

การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนั้น นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอชื่อผู้ที่จะดำรงตำแหน่งต่อสภาผู้แทนราษฎร และใช้มติส่วนมากในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เหตุผลในการเสนอชื่อบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในช่วงแรกนั้น นายกรัฐมนตรีเลือกบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือจากนานาประเทศและประชาชนชาวไทย รวมทั้งเป็นผู้มีความรู้สามารถ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบไปด้วยบุคคล 3 ท่านคือ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ 1 ท่านมาจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง อีก 2 ท่านมาจากข้าราชการพลเรือนและข้าราชการทหาร นอกจากนี้บุคคลที่ถูกเสนอชื่อมักมาจากบุคคลที่มีความคุ้นเคยและสามารถทำงานร่วมกับนายกรัฐมนตรีและบุคคลในรัฐบาลซึ่งส่วนใหญ่มาจากคณะราษฎร ซึ่งได้แก่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา, เจ้าพระยาอมราช และเจ้าพระยาพิชัยยุทธโยธิน ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนสุดท้ายนั้น ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการกำจัดนายปรีดี พนมยงค์ ให้พ้นจากตำแหน่งทางการเมืองเพราะนายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งถือได้ว่านายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แตกต่างจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ท่านอื่นๆ

จากการศึกษาพบว่าประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ 3 ท่าน มีบทบาทที่โดดเด่นและปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แตกต่างกัน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่วางตัวเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่คือพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้เนื่องมาจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงที่อยู่ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและกับเจ้าพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เมื่อสภาผู้แทนราษฎรซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกคณะราษฎร มีมติให้พระองค์มาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์จึงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ระยะหนึ่งก็เกิดความลำบากพระทัยในการทำงาน เพราะต้องอยู่ตรงกลางระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์

กับรัฐบาลซึ่งมีแนวความคิดที่แตกต่างกัน จนในที่สุดพระองค์จึงหาทางออกด้วยการปลงพระชนม์ของพระองค์เอง

ส่วนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์¹ ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่เข้าข้างฝ่ายการเมืองมากเกินไป ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้นำที่ดินของพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ไปขายให้กับบุคคลใกล้ชิดและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในราคาที่ถูก เมื่อรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออกด้วยสาเหตุนี้พระองค์จึงทรงลาออกตามด้วย นอกจากนี้ยังมีกรณีการยักยอกของจอมพลป. พิบูลสงคราม ตลอดจนการลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามจอมพลป. พิบูลสงคราม เมื่อครั้งที่จอมพลป. พิบูลสงครามแพ้คดีในสภาผู้แทนราษฎรเรื่องการไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และพระราชกำหนดระเบียบจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พ.ศ. 2487 การที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง แต่กลับละเลยการดูแลพระบรมวงศานุวงศ์ด้วยกัน เช่น การที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ยอมให้รัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงครามจับกุมกรมขุนชัยนาทนเรนทร ไปขังไว้ที่ห้องขังโรงพักพระราชวังแบบอาชญากรธรรมดา และไม่ทรงรับฎีกานักโทษการเมือง 18 คน ที่ศาลพิเศษให้ประหารชีวิตในกรณีพุลอกภัยโทษ² ในคดีกบฏ 2482 เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงเข้ากับรัฐบาลมากเกินไปจนไม่สามารถดูแลพระบรมวงศานุวงศ์ได้นั้น อาจเป็นเพราะพระองค์มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำรัฐบาลประกอบกับบทบาทหน้าที่ของประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่มีอำนาจมาก รัฐบาลเองก็เข้ามาแทรกแซงการทำงานและทำการข่มขู่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาในบางครั้ง

ด้านนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีบทบาทโดดเด่นมากที่สุด ทั้งนี้เพราะนายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำหน้าที่ของประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เกินกว่าขอบเขตที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ใช้ตำแหน่งหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เข้าไปสนับสนุนและมีบทบาททางการเมือง ตลอดจนโค่นล้มและลดอำนาจทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงครามโดยการลงนามในกฎหมายและประกาศต่างๆ อันเป็นที่สังเกตว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลหนึ่งที่ร่วมอยู่ในคณะราษฎร แต่เมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทน

¹พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลังจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรนันทน์จุฑามณีทำการปลงพระชนม์พระองค์เอง

²อุดม ประมวลวิทยา. (2505). *หนึ่งร้อยเจ้าฟ้าและเสนาบดี*. หน้า 676-677.

พระองค์แล้วนายปรีดี พนมยงค์ กลับปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และดูแลพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นอย่างดี เช่น การถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยิกาเจ้า และพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2¹ หรือการออกพระราชกฤษฎีกากอภัยโทษ พ.ศ. 2487 เพื่อปล่อยกรรมขุนชนาทนเรนทรและประกาศให้พระองค์กลับมาดำรงฐานะและฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ตามเดิม² การที่นายปรีดี พนมยงค์ ให้การดูแลสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นอย่างดี อาจจะมีสาเหตุมาจากการที่นายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งกับจอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งถูกวิจารณ์ว่ามีความมักใหญ่ใฝ่สูงและพยายามยกฐานะของตนให้เทียบเท่าสถาบันพระมหากษัตริย์³ ดังนั้นหากนายปรีดี พนมยงค์ สามารถดูแลสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ได้เป็นอย่างดี อาจจะได้รับ การสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และประชาชน ที่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ทำหน้าที่แทนองค์พระมหากษัตริย์ได้อย่างแท้จริง

การทำงานวิจัยชิ้นนี้มีเวลาในการศึกษาจำกัด ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่าควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ ปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในแต่ละสมัย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในภาพรวมได้ดียิ่งขึ้น

¹ ดูรายละเอียดใน หม่อมเจ้าอัปภัศรา เทวกุล. (2543). การถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยิกาเจ้าและพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงคราม. ใน บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 3-8.

² ดูรายละเอียดใน ธีรรัฐภูมิ สุทธิสงคราม และ ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2522). ในหลวง อานันท. หน้า 366-368.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ให้การเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในศาลอาชญากรรมสงครามว่า “...ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจอมพลป. ฯ นั้นกระทำการเพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แล้วภรรยาจอมพล ป. ฯ ก็มีความมักใหญ่ใฝ่สูงทำนองเดียวกัน เช่น เอาจูไปฉายในโรงหนังให้คนทำความเคารพโดยมีการบังคับ ในการทำบุญวันเกิดก็ทำเทียมวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าแผ่นดิน เช่น มีตราไถ่กางปึกประดับธงทิว ทำนองเดียวกับตราครุฑหรือตราพระบรมนามาภิไธยย่อ และได้สร้างเก้าอี้ throne ขึ้นทำนองเดียวกับเก้าอี้ throne ของพระเจ้าแผ่นดิน เว้นแต่ใช้ตราไถ่กางปึกแทนครุฑเท่านั้น...”

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

- สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. 0201.41. 2/3. เอกสารรัชกาลที่ 8-รัชกาลที่ 9 “เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”.
- . เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. 0201.41. 2/7. เอกสารรัชกาลที่ 8-รัชกาลที่ 9 “เรื่องวันกำหนดปรึกษาสั่งราชการของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”.
- . เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. 0201.41.4/5. เอกสารรัชกาลที่ 8-รัชกาลที่ 9 “เรื่องการสวรรคตและการขึ้นครองราชย์”.

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

- ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา. (2485, 25 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 59 (ภาค 1) ตอนที่ 5. หน้า 244-246.
- ประกาศสันติภาพ. (2488, 16 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 62 (ภาค 2) ตอนที่ 44. หน้า 503 -506.
- พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2485. (2485, มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 59 (ภาค 1) ตอนที่ 38. หน้า 1221-1225.
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2485. (2485, 29 กันยายน). ราชกิจจานุเบกษา. . เล่มที่ 59 (ภาค 2). ตอนที่ 63. หน้า 1744-1749.
- พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2487. (2487, 15 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 61 (ภาค 2) ตอนที่ 70. หน้า 1093-1097.
- พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม. (2488, 11 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 62 (ภาค 2) ตอนที่ 58. หน้า 591 -596.
ราชกิจจานุเบกษาแผนกกฎหมาย	ภาคที่	1	พ.ศ.2485	เล่มที่	59.
ราชกิจจานุเบกษาแผนกกฎหมาย	ภาคที่	2	พ.ศ.2485	เล่มที่	59.
ราชกิจจานุเบกษาแผนกกฎหมาย	ภาคที่	1	พ.ศ.2486	เล่มที่	60.
ราชกิจจานุเบกษาแผนกกฎหมาย	ภาคที่	2	พ.ศ.2486	เล่มที่	60.

- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) ครั้งที่ 6/2486. วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2486
- สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 33/2477 (สามัญ)
สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ). วันพุธ-พฤหัสบดีที่ 6-7 มีนาคม 2477.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 34/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุม
วิสามัญ). วันศุกร์ที่ 8 มีนาคม 2477.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่
20 สิงหาคม 2478.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่
27 สิงหาคม 2478.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอังคารที่
27 กรกฎาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 28
กรกฎาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 14/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วัน
พฤหัสบดี 29 กรกฎาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันเสาร์ที่
31 กรกฎาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์
ที่ 1 สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์
ที่ 1 สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 18/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันจันทร์ที่
2 สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 19/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันจันทร์ที่
2 สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันพุธที่ 4
สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2480 (วิสามัญ) สมัยที่ 2. วันอาทิตย์
ที่ 8 สิงหาคม 2480.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2484 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่
3. วันที่ 12 ธันวาคม 2484.

- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3/2484 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันอังคารที่ 16 ธันวาคม 2484.
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6/2487 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันพุธที่ 27 กรกฎาคม 2487. ฉบับ
- . รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2487 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. วันที่ 1 สิงหาคม 2487. ฉบับ

เอกสารชั้นรอง

- กรมศิลปากร; และ มูลนิธิรัฐมหานุสรณ์. (2529). พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ส. ศิลป์ 2521.
- กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร. (2535). ประวัติศาสตร์ไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา บทที่ 4-7. กองฯ.
- กัลยาณวัฒนา, สมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. (2530). เจ้านายเล็กๆ ยุวกษัตริย์. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาติกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส. (2545). คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- คณะกรรมการฉลองวันพระราชสมภพครบ 8 รอบและ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2523). สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1 ก-ม. อนุสรณ์ในงานวันเปิดตัวหอวิชาฐานุสรณ์ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- . (2523). สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2 ย-อ. อนุสรณ์ในงานวันเปิดตัวหอวิชาฐานุสรณ์ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- จินตนา ยศสุนทร. (2545). จากวันนั้นถึงวันนี้. ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร. ณ เมรุวัดธาตุทอง 23 มีนาคม พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิค จำกัด
- เฉลิม อยู่เวียงชัย. (2544). สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. ใน อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายวัฒนา นาคะวัชร ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (ม.ป.ป.). นายควง อภัยวงศ์ กับพรรคประชาธิปัตย์. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม; และ ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2522). ในหลวงอานันท์. กรุงเทพฯ: สยาม.

แถมสุข นุ่มนนท์. (2521). การเมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดวงกลม.

ทศ พันธุมเสน และจินตนา ยศสุนทร. (2544). จากมหาสงครามสู่สันติภาพ. ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมจิตร ยศสุนทร. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2544. กรุงเทพฯ: ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิค จำกัด

นวรัตน์ เลขะกุล. (2544). ชีวิตและงานทูลกระหม่อมบริพัตร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

นาวี รังสิวารักษ์. (2544). รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน์.

นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ). (2544). บันทึกจอมพล สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2527). สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: สยาม.

ประยูร ภมรมนตรี. (2518). ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

ประสงค์ สุขุม. (2543). จากยมราชถึงสุขุมวิท เหตุการณ์ใน 4 รัชกาล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. (2526). รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.

ปรีดี พนมยงค์. (2543). ความเป็นไปบางประการภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์. ใน บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 17-51. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

พระยาศรีบัญชา. (2478). ประกาศพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่างๆรัชกาลที่ 8 พ.ศ.2477. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงกิจ.

----- (2479). ประกาศพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่างๆรัชกาลที่ 8 พ.ศ.2478. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงกิจ.

เพลิง ภูผา. (2541). สงครามกลางเมือง. กรุงเทพฯ: ฉัตรพิ.

รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475. (2475). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิแมล์.

วิจิตรวาทการ, หลวง. (2485). ประวัติพระท่านพลเอกอู๋ พิชัยนทรโยธิน. พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกอู๋ พิชัยนทรโยธิน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาทวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2485. ม.ป.พ.

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. (2546). ตำนานเสรีไทย. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

วิรัช ธีรพันธ์เมธี. (ม.ป.ป). เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม). กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2541). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวางรากฐาน

ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: 2020 เวิลด์มีเดีย.

สกุลพนมยงค์; และ สกุล ณ ป้อมเพชร. (2526). ชีวิตประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ จนถึง 24
กรกฎาคม 2525. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มุลนิธิปรีดี พนมยงค์.

สุจิต ถาวรสุข. (2508). พระประวัติและงานศิลปะของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
ยานริศรานุวัดติวงศ์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุทนต์ ขวัญนคร. (ม.ป.ป.). ในหลวงอาสน์ทกษัตริย์รัชกาลที่ 8 แห่งราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ:
แบล็คเมจิก.

สุพจน์ ด่านตระกูล. (2514). ชีวิตและผลงานของดร.ปรีดี พนมยงค์. พระนคร: ประจักษ์การ
พิมพ์.

----- . (2543). ปรีดี พนมยงค์ กับสถาบันกษัตริย์และกรณีสวรรคต. ใน บางเรื่อง
เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 98-150. พิมพ์ครั้งที่
3. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

----- . (2535). นายปรีดี พนมยงค์กับการอภิวัฒน์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

----- . (ม.ป.ป.). ในหลวงอาสน์ทกษัตริย์กับปรีดี พนมยงค์ และกรณีสวรรคตเล่ม 1. กรุงเทพฯ:
จิรวรรณอนุสรณ์.

เสถียร ลายลักษณ์. (2478). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 47. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล

----- . (2479). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 48 ภาค 1. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล

----- . (2479). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 48 ภาค 2. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล

----- . (2480). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 49. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล.

----- . (2480). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 50 ภาค 1. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล

----- . (2482). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 50 ภาค 2. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล

----- . (2482). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 51. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล.

----- . (2482). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 52 ภาค 1. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล.

----- . (2483). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 52 ภาค 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (2484). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 53. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (ม.ป.ป.). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 54 ภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (ม.ป.ป.). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 54 ภาค 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (2498). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 55 ภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (2497). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 56 ภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

----- . (2493). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 57. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.

- (2491). *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 58*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.
- ไสว สุทธิพิทักษ์. (2526). *ดร.ปรีดี พนมยงค์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2525). *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์สมัย รัชกาลที่ 4-7*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- (2525). *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์สมัย 2475 ถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงจร ภะรัตราชา ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธที่ 29 ตุลาคม 2529. (2529). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพันตรีควง อภัยวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2511. (2511). พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- อนันต์ พิบูลสงคราม. (2540). *จอมพล ป.พิบูลสงคราม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
- อนันต์ อมรตย์. (2517). *แผนการณ์มหาชนรัฐของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์*. กรุงเทพฯ: เอเชียการพิมพ์.
- อรุณ เวชสุวรรณ. (2541). *รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อรุณพิทยา.
- อัปภัศรา เทวกุล, หม่อมเจ้า. (2543). *การถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยิกาเจ้าและพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงคราม*. ใน *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2*. หน้า 3-8. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- อุดม ประมวลวิทยา. (2505). *หนึ่งร้อยเจ้าฟ้าและเสนาบดี*. พระนคร: คลังวิทยา .

วิทยานิพนธ์

- จันทร์รัตน ประวาลปัทม์. (2521). *การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปิยนารถ นิโคธธา. (2514). *บทบาทของเสนาบดีตระกูลขุนนางในการปกครองประเทศสยาม ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325-2416)*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- ปรีชา สุนทรพะลิน. (2521). *บทบาทและพระกรณียกิจของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ระหว่าง พ.ศ. 2430-2477*. ปรินิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วีณา มโนพิทักษ์. (2519). *ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร*. ปรินิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สมปอง คงชัย. (2521). *วิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยระหว่างปี พ.ศ.2475-2481*. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เอกสารต่างประเทศ

- Legation of the United States of America. (1935,March). *Abdication of King Prajadhipok and Accession of King Ananda (H.H.Prince Ananda Mahidol)*. (Microfiche). Bangkok: Thai Khadi Research Institute.
- Legation of the United States of America. (1935,September). *Political Report for September 1935 (Death of Prince Anuvatana)*. (Microfiche). Bangkok: Thai Khadi Research Institute.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
บัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์

(สำเนา)

ล้น
ที่ ๑๓๐/๓๐๖๑
เรื่อง ส่งบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์

กระทรวงวัง
วันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๗๗

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการวัง เรียบน นายกรัฐมนตรี
ข้าพเจ้าขอส่งบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ตามกฎมณเฑียรบาล
นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงมาเพียงพระเจ้าพี่ยาเธอ
น้องยาเธอ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุ-
วัติวงศ์ ได้ทรงตรวจแล้ว มายังท่านตามหน้าที่
ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
(ลงนาม) เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์

ลำดับสืบราชสันตติวงศ์ต่อจาก
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับที่	พระนาม	ปสูติ พ.ศ.	หมายเหตุ
๑	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์	๒๕๓๔	หาพระองค์ไม่แล้ว
	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล	๒๕๖๘	
	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช	๒๕๗๐	
๒	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต	๒๕๒๔	
๓	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต	๒๕๒๔	
ลำดับที่	พระนาม	ปสูติ พ.ศ.	หมายเหตุ

๔	<u>พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภวรพีพัชร</u>	๒๔๔๗	
	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์	๒๔๒๕	หาพระองค์ไม่แล้ว
๕	<u>พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล</u>	๒๔๕๓	
	<u>พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆังพร</u>	๒๔๕๖	
๗	<u>พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ</u>	๒๔๕๘	
	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (กิตติยากร)	๒๔๑๗	หาพระองค์ไม่แล้ว
๘	<u>หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์</u>	๒๔๓๙	
๙	<u>หม่อมเจ้านักขัตรมงคล</u>	๒๔๔๐	
๑๐	<u>หม่อมเจ้าขจรจบกิตติคุณ</u>	๒๔๔๓	
	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี (ประวิตร)		หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๑	หม่อมเจ้ากัลยาณวงศ์ประวิตร	๒๔๔๙	
๑๒	หม่อมเจ้าจิตรปรีดี	๒๕๕๐	
๑๓	หม่อมเจ้าวิกรมสุทธสีย์	๒๔๕๔	
	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (จิรประวัติ)		หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๔	<u>หม่อมเจ้าประสพศรีจิรประวัติ</u>	๒๔๔๔	
๑๕	<u>หม่อมเจ้านิทัศนาธร</u>	๒๔๔๘	
๑๖	<u>หม่อมเจ้าขจรจิรพันธ์</u>	๒๔๕๕	
	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์ (อาภากร)		หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๗	<u>พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา</u>	๒๔๔๗	
๑๘	<u>หม่อมเจ้ารังษิยากร</u>	๒๔๔๙	
๑๙	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (ฉัตรชัย)	๒๔๒๔	
๒๐	<u>พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร</u>	๒๔๕๖	
๒๑	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (วุฒิชัย)	๒๔๒๖	
๒๒	หม่อมเจ้าทรงวุฒิชัย	๒๔๕๓	
๒๓	หม่อมเจ้าอุไทยเฉลิมลาภ	๒๔๕๖	

หมายเหตุ ที่ขีดเส้นสัญญาประกาศไว้ ได้นามพระองค์ใด หมายความว่า พระ

มารดาของท่าน

พระองค์นั้นเป็นเจ้า คือเป็น อุกโตสุชาติ

ตรวจเห็นถูกต้อง

แล้ว

นริศ

๕ มีน ๗๗

ที่มา : รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 33/2477(สามัญ) สมัยที่ 2 (ประชุมวิสามัญ).
วันที่ 6-7 มีนาคม 2477.

ภาคผนวก ข.
ประกาศการขึ้นครองราชสมบัติของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ประกาศ

โดยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ นาฬิกา (เวลาในประเทศไทย) ทรงสละราชสมบัติแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และสภาผู้แทนราษฎรได้รับทราบไว้แล้ว

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ การสืบราชสมบัติ ท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสละพระราชสิทธิที่จะทรงสมมติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งให้เป็นรัชทายาท ตามความในมาตรา ๕ แห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

โดยที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมวงศ์พระองค์ที่๑ ในลำดับพระราชสันตติวงศ์ ดังแถลงไว้ในมาตรา ๙ แห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติ ณ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ แสดงความเห็นชอบในการที่จะอัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามมาตรา ๙ และ

โดยที่คณะรัฐมนตรีได้อัญเชิญเสด็จ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล โดยทางโทรเลขลงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ให้ขึ้นทรงราชย์ ตั้งแต่วันและเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลได้ขึ้นครองราชย์ สืบราชสันตติวงศ์ตั้งแต่วันที่ว่ำนนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

ที่มา : ประชุมกฎหมายประจำศก ปีที่ 2477 เล่มที่ 47 หน้า 1021 อ้างใน ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์.
(2526). เล่มเดิม. หน้า 185-186.

ภาคผนวก ค.

บันทึกและสำนวนการได้สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของ
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร
ครั้งที่ ๔/๒๕๗๘ (สามัญ) สมัยที่ ๒
วันอังคารที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๗๘
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
เริ่มประชุมเวลา ๑๕.๔๓ นาฬิกา

ประธานสภาฯ กล่าวว่า วันนี้สมาชิกมาประชุม ๑๓๐ นายนับว่าเป็นองค์ประชุมแล้ว ข้าพเจ้าขอเชิญให้ผู้เข้าเป็นสมาชิกใหม่ยืนขึ้นปฏิญาณตามรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าจะกล่าวนำ และท่านกล่าวตาม “ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณตน) ขอปฏิญาณต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า จะปฏิบัติตามและรักษาไว้ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามทุกประการ”

ประธานสภาฯ กล่าวต่อไปว่า รัฐบาลจะแถลงเรื่องกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ สิ้นพระชนม์

นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า การที่นายพันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้สิ้นพระชนม์ลงโดยฉับพลันนั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจได้กระทำการสอบสวนตามระเบียบแล้ว ปรากฏว่าได้ ทรงปลงพระชนม์ของพระองค์เอง ทั้งนี้เป็นที่สลดใจแก่รัฐบาลเป็นอันมาก เพราะประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ทรงปฏิบัติราชการตลอดทั้งการติดต่อกับรัฐบาลและประชาชนเป็นที่เรียบร้อยดีตลอดมา มูลเหตุที่กระทำให้พระองค์ปลงพระชนม์นั้น ตามรายงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสันนิษฐานว่าเนื่องด้วยมีเหตุลำบากพระทัยในการปฏิบัติกรงาน ในฐานะที่ทรงเป็นผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระปกเกล้าฯ กับเนื่องจากถูกเจ้านายบางพระองค์ทรงกล่าวเสียดสีการปฏิบัติของพระองค์ในหน้าที่ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกอบกับมีพระอาการประชวรอยู่เนื่อง ๆ จึงกลุ่มพระทัย ปลงพระชนม์ของพระองค์เสีย

นายสรอย ณ ลำปาง ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง กล่าวว่าตามที่รัฐบาลแถลงมานั้น ได้มีข้อความว่า ได้อ้างถึงรายงานของตำรวจที่ได้ไปไต่สวนมา ข้าพเจ้าขอให้รัฐมนตรีมหาดไทย แถลงว่ารายงานของตำรวจนั้นเป็นประการใด

น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กล่าวว่า ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้ไปรักษาราชการทางกระทรวงมหาดไทย ได้รับรายงานของกรมตำรวจ คือหนังสือนำเสนอบันทึกและสำนวนการไต่สวนเรื่องการสิ้นพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีมาจากอธิบดีกรมตำรวจถึง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่า “ด้วยข้าพเจ้าขอเสนอบันทึกรายงานการไต่สวนในเรื่องการ
สิ้นพระชนม์ของกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พร้อมด้วย
สำนวนถ้อยคำพะยานและเอกสารที่เกี่ยวข้องกันมาเพื่อทราบพร้อมกับรายงานนี้ ขอแสดงความ
นับถืออย่างยิ่ง นายพันตำรวจเอก พระยาอนุสรยุทธการ” และข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นว่าเรื่องนี้เป็น
เรื่องพิเศษและสำคัญ ได้ทำหนังสือเสนอไปยังนายกรัฐมนตรี ในบันทึกรายงานการไต่สวน
ของกรมตำรวจ ในเรื่องการสิ้นพระชนม์ของกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ มีดังนี้ :-

๑. เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๗๘ เวลา ๑๐.๑๕ น. นายพันตำรวจเอก หลวง
อดุลเดชจรัส รองอธิบดีกรมตำรวจ พร้อมด้วยนายพันตำรวจเอก พระพิจารณพลกิจ ผู้บังคับการ
ตำรวจสันติบาลและนายพันตำรวจตรี หลวงพิสิฐวิทย์การ ได้ไปทำการสอบสวนถึงการที่
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สิ้นพระชนม์ ณ ที่วังตำบลดอนหลานหลวง เมื่อไปถึง
ได้พบนายนาหวาตรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับ เจ้าพระยายมราช คณะ
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประทับและอยู่ที่วังนั้นด้วย ได้ลงมือทำการชันสูตรพระศพประธาน
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งอยู่บนพระแท่นที่ห้องบรรทมชั้นบนในอาคารทรงพระองค์
พระเนตรหลับสนิท พระโอษฐ์หุบ พระศอเฉียงไปข้างซ้าย พระหัตถ์ขวางอ ข้อศอกพาดอยู่บน
พระทรวง ปลายพระหัตถ์ตก พระอุระเบื้องซ้ายมีปืนออโตเมติกขนาด ๗.๖๕ ม.ม.อยู่ในอุ้งพระ
หัตถ์ ปากกระบอกปืนหันไปทางพระเศียร พระหัตถ์ซ้ายงอ ปลายพระหัตถ์ จิกอยู่ที่พระเขนย
พระบาทเหยียดตรง มีพระโลหิตเปื้อนอยู่ทั้งที่พระเขนยและพระแท่นบรรทม ได้พระศอมีพระ
โลหิตออกจากพระนาสิกและพระโอษฐ์ พบปลอกกระสุนปืนตกอยู่บนพระแท่นบรรทมทางเบื้อง
ซ้ายของพระองค์ ๑ ปลอก เป็นปลอกกระสุนชนิดขนาด ๗.๖๕ ม.ม. และมีพระทนต์ ๑ ซี่ ตกอยู่
ในที่เดียวกับปลอกกระสุนปืนนั้น พบพระแท่นบรรทมไม่มีร่องรอยที่จะแสดงให้เห็นว่าได้ มีการดิ้น
รนแต่อย่างใด ได้หยิบปืนออกตรวจดูพบกระสุนปืนขนาด ๗.๖๕ ม.ม. ๑ นัดอยู่ในลำกล้อง และ
อยู่ในแนวบ่งกะสุนอีก ๕ นัด ปืนกระบอกนี้เป็นปืนซึ่งกองทัพบกจ่ายประจำพระองค์เมื่อครั้งเป็น
ราชองค์รักษ์ประจำ มีตราจักษุเครื่องหมายของราชการทหาร และมีเลขหมาย ๑๕๑๐ ได้
ตรวจหาร่องรอยในบริเวณห้องห้องบรรทมและบนพระแท่นบรรทมจนทั่วแล้ว ไม่พบร่องรอย เช่น
ลายพิมพ์นิ้วมือหรือรอยเท้าแต่อย่างใด คงพบกระสุนปืนขนาด ๗.๖๕ ม.ม. อยู่ในหีบกระดาดอีก
๑๙ นัด พร้อมด้วยแนวบ่งกะสุนและซองหนังสำหรับใส่ปืน ๑ ซอง ซึ่งวางอยู่ใต้พระเขนยบน
พระแท่นบรรทมนั้น ได้ตรวจหาวิถีกระสุนที่ผ่านเข้าไปในพระองค์ก็ไม่พบ สันนิษฐานว่าได้ใช้ วิถียิง
เข้าทางพระโอษฐ์ เพราะปรากฏว่าที่ปากกระบอกปืนมีโลหิตเปื้อนอยู่ตอนหนึ่ง จะตรวจในพระ
โอษฐ์ไม่ได้ เนื่องจากพระโอษฐ์แข็ง ง้างไม่อำ ได้ยกพระเศียรเพื่อค้นหารอยวิถีกระสุนผ่านแล้วไม่
พบร่องรอยวิถีกระสุนที่พระเศียรและที่พระเขนยนั้นเลย

ต่อมาได้มีนายแพทย์ คือ นายพันเอก พระศัลยเวชวิศิษฐ์นายพันโท พระวรสุนทรโรสถ และหลวงนิยเวชวิศิษฐ์ เป็นผู้จัดการตรวจบาดแผลโดยจ้างพระโขนงออก จึงพบรอยกระสุนปืนที่เพดานเบื้องบนในพระโขนง และที่พระชีวหาหม่อมไหม่เกรียม หลวงนิยเวชวิศิษฐ์ ได้ทำการชันสูตรบาดแผลโดยทางเอ็กซเรย์ ปรากฏว่าแผลถูกกระสุนปืนนั้นกระสุนเข้าทางพระโขนงที่เพดานแข็ง ขนาดแผลทางเข้ากว้างยาวประมาณ ๑ เซนติเมตร ตอนนี้อยู่ที่เพดานเข้าและมีรอยไหม้ที่พระชีวหาและเพดาน กระสุนปืนทะลุเพดานผ่านมันสมองไปข้างบนเฉียงข้างหลังไปติดที่พระอัฐิพระเศียรตอนเหนือท้ายทอย พระอัฐิตอนนี้แตกลิ กระสุนปืนยังฝังอยู่ในพระเศียร สิ้นพระชนม์โดยแผลกระสุนปืน

อนึ่ง นายพันตำรวจตรี หลวงพิสิฐวิทยาการ ได้ทำการตรวจปืนออตโตเมติก เลขหมาย ๑๕๑๐ นี้ ปรากฏว่าได้ใช้ยิงใหม่ ๆ มีกลิ่นดินปืนและดินปืนที่ค้างอยู่ในลำกล้องเป็นอันมาก ปลอกกระสุนปืนซึ่งพบบนพระแท่นที่บรรทมก็เป็นปลอกกระสุนชนิดเดียวกับปลอกกระสุนในแหวนส่งกระสุน ได้เอากระสุน ๑ นัดยิงทดลองและตรวจพิสูจน์กับปลอกกระสุนที่เก็บได้บนพระแท่นบรรทมแล้ว ยืนยันว่าปลอกกระสุนปืนที่เก็บได้บนพระแท่นบรรทมนั้นได้ยิงออกจากปืนเลขหมาย ๑๕๑๐ นี้

๒. ข้อสันนิษฐานถึงการทำลายพระชนม์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีเหตุผลเป็นทางสันนิษฐานยืนยันได้ว่า ไม่มีผู้ใดทำลายพระองค์ เพราะเหตุว่าในบริเวณห้องบรรทมไม่ปรากฏร่องรอยอย่างใดว่ามีคนภายนอกเข้าไปในห้องนั้น บนพระแท่นบรรทมไม่มีร่องรอยสิ่งใดแสดงว่าได้มีการต่อสู้ แม้พระองค์ท่านเองก็ไม่มีพระอาการแสดงว่าได้มีการต่อสู้กับผู้ใด หรือมีการดิ้นรนอย่างใดบรรทมสิ้นพระชนม์อยู่ในท่าสงบเสถียรเป็นปกติ หม่อมของพระองค์ท่านได้นอนอยู่ใกล้ชิดพระที่ก็ไม่ได้ยินเสียงว่ามีการต่อสู้กันอย่างไร ส่วนเสียงปืนที่ได้ยินนั้นเข้าใจว่าเนื่องจากขณะยิงหุบพระโขนงเสีย ปืนจึงไม่ดังอย่างธรรมดา อาวุธปืนที่ใช้ยังเป็นอาวุธประจำพระองค์ท่าน ซึ่งได้เก็บไว้ ได้พระขนิษฐาเมื่อบรรทมเป็นการประจำ นอกจากนี้ยังปรากฏตามคำให้การของพยานบุคคลว่า ในคืนวันที่ ๑๑ สิงหาคม ก่อนสิ้นพระชนม์หนึ่งวัน ได้ทรงมีลายพระหัตถ์ไปถึงหม่อมเจ้าอุปสีสาน บอกว่าขอให้หม่อมเจ้าอุปสีสานทรงทำางานในเรื่องพระราชทรัพย์สินของพระปกเกล้าฯ แทนพระองค์ท่านทุกอย่าง และขอให้หม่อมเจ้าอุปสีสานมีจดหมายไปถึงพระปกเกล้าฯ ว่า จะเป็นผู้รับทำางานแทน ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาในการปลงพระชนม์ของพระองค์อีกส่วนหนึ่ง

ด้วยเหตุประการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ จึงแสดงให้เห็นว่า ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้สิ้นพระชนม์ โดยพระองค์ท่านปลงพระชนม์ของพระองค์เอง ซึ่งตามทางสอบสวนสันนิษฐานว่าตกอยู่ในระหว่าง ๐๕.๐๐ น. เศษถึง ๐๖.๐๐ น.

๓. การค้นหามูลเหตุแห่งการที่ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ปลงพระชนม์
คงได้ความดังต่อไปนี้

ก. พระราชหัตถ์เลขาของ พระปกเกล้า ฯ ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๗ มีมายัง
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ความตอนหนึ่ง มีว่า ได้ทรงรับโทรเลขจากเจ้าพระยาอรรพวงศ ฯ ว่า ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงยินดีรับเป็นผู้จัดการพระราชทรัพย์ของพระปกเกล้า ฯ ในประเทศสยาม ซึ่งทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลไม่ขัดข้อง และมีข้อความกล่าวถึงประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ถูกเลือกตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระปกเกล้า ฯ ทรงยินดีด้วย ทรงหวังว่าประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะได้ มีโอกาสช่วยเหลือพระราชวงศ์

ความตอน ๒ ทรงพระวิตกถึงเรื่องเงินเดือนของสมเด็จพระสวัสดิ ฯ ซึ่งได้ทรงทราบว่าจะถูกตัดหรืออย่างไร และว่าสมเด็จพระสวัสดิ ฯ ก็เป็นพระญาติที่สนิทของพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ ควรจะได้รับความเลื่อมใส แต่ถ้าถูกบังคับให้ตัดก็จกใจ และเป็นความลำบากแก่พระปกเกล้า ฯ

ความตอน ๓ กล่าวถึง การส่งหม่อมราชวงศ์สมัครสมานกลับและเกรงจะมีอันตรายขอให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใช้เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ หรืออย่างใดอย่างหนึ่งจะได้หรือไม่ และว่าฝ่ายรัฐบาลเกลียดชังหม่อมราชวงศ์สมัครสมาน หว่านยุยงพระปกเกล้า ฯ และติดต่อให้ข่าวแก่หนังสือพิมพ์ ความจริงพระองค์ท่านใช้เข้าทั้งนั้น พระองค์ท่านชอบบอกตรง ๆ ว่า พระองค์ท่านอยากให้หม่อมราชวงศ์สมัครสมานกลับเมืองไทยมาก โดยเหตุผลบางอย่างขอให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เดาเอาเอง

ความตอน ๔ กล่าวถึง เรื่องวังไกลกังวลว่าไม่มีเงินจะดูแล ถ้ารัฐบาลยอมรับว่าเป็นสมบัติส่วนพระองค์ท่าน ฯ ก็จะช่วยให้แก่พระคลังข้างที่ ๑ ล้าน ๕ แสนบาท ขอให้ประธาน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จัดการในเรื่องนี้

ข้อความตอนท้ายพระราชหัตถ์เลขามีความว่า ทั้งฉันและหญิงชอบใจท่านในการที่ท่านรักเราจริง และหวังดีต่อเรา ฉันขอให้สายสะพายมหาไศณะประมาภรณ์แก่ท่าน (เสียใจที่อดเล่นตลกบ้างไม่ได้แม้พูดเรื่องที่สำคัญ)

ข. พระราชโทรเลขของพระปกเกล้า ฯ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๘ มีมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขอให้ให้นำความกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสา ฯ มีความว่า “หม่อมฉันเพิ่งทราบว่าเงินที่สมเด็จพระสวัสดิ ฯ ได้รับพระราชทานนั้นได้ถูกด่าขายเสียแล้ว ไม่เป็นการน่าละอายหรือในการที่กษัตริย์ผู้เป็นหลานไม่ซบเลียงพระญาติชั้นผู้ใหญ่ ที่หม่อมฉันได้ถวายแก่สมเด็จพระสวัสดิ ฯ นั้นมิใช่ถวายในฐานะที่กรมพระสวัสดิ ฯ เป็นพระราช

บิดาสมเด็จพระราชินี แต่เป็นเงินที่พระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานกันต่อ ๆ มา โดยพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๖ เพราะว่าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เป็นน้องของพระราชมารดา กรมพระคลังข้างที่มีรายได้อย่างมากเพียงพอที่จะเจือจุน มีต้องสั่งจ่ายเงินพระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ซึ่งต้องพึ่งเงินของรัฐบาลนั้นได้เป็นอย่างดี หม่อมฉันขอให้พระองค์ทรงขอรับรองจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สั่งกรมพระคลังข้างที่จ่ายเงินรายนี้ถวายต่อไป ”

เนื่องจากพระราชโอรสของพระปกเกล้าฯ ซึ่งมีมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขอให้ให้นำความกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสาฯ ในเรื่องเงินเดือนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ดังกล่าวแล้วประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงได้นำพระราชโอรสนั้นไปถวายสมเด็จพระพันวัสสาฯ แต่สมเด็จพระพันวัสสาฯ ไม่ทรงรับจัดการ ทั้งนี้เห็นได้จากร่างหนังสือฉบับหนึ่งซึ่งเป็นลายพระหัตถ์ของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีกราบทูลสนองสมเด็จพระพันวัสสาฯ ในเรื่องนี้ ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจพบอยู่ในห้องทรงพระอักษรของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ข้อความตามร่างหนังสือกราบทูล สมเด็จพระพันวัสสาฯ นั้นมีว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้นำความกราบบังคมทูลสมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้วว่าใต้ฝ่าละอองพระบาทจะทรงส่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้จ่ายเงินพระบรมวงศานุวงศ์ถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ไม่ได้ ๗๑ ”

ค. ตามคำให้การของพยานบุคคลหลายปากปรากฏว่า การที่พระปกเกล้าฯ ได้ทรงมอบหมายให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นผู้จัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ นี้ ได้มีกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการกับเจ้าพระยาวรวงศาฯ เป็นผู้ต้องการทำเหมือนกัน แต่ไม่สำเร็จเพราะพระปกเกล้าฯ ไม่ทรงโปรด และเนื่องจากที่ได้ทรงรับแต่งตั้งเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็มีเจ้านายบางพระองค์ คือกรมขุนชัยนาทนเรนทร กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการและพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ต้องการจะเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยู่เหมือนกัน จึงได้มีการอภิปรายเกิดขึ้น ถึงกับนำความไปกราบทูลยุ้งต่อสมเด็จพระพันวัสสาฯ ว่า “กรมหมื่นอนุวัตรฯ นั้นไม่สามารถทำงานในหน้าที่บ้าง ทำอะไรไม่ถูกขนบธรรมเนียมในราชสำนักบ้าง นอกจากนั้นยังมีการกล่าวเสียดสี หว่าประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุณของพระปกเกล้าฯ ที่ได้ทรงชุบเลี้ยงมา กลับไปเข้าด้วยคณะรัฐบาลโดยวิธีเดินอุบายให้หม่อมเจ้าคัสตาวัส พระโอรสทำการติดต่อกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นการประจบเพื่อต้องการให้ตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วก็ถืออำนาจรัฐบาล เช่น มีการถือยศถือศักดิ์ไม่เคารพต่อเจ้านาย ชั้นผู้ใหญ่ เป็นต้นว่า เวลาเสด็จไปในงานศพ ณ ที่ต่าง ๆ ก็ถืออำนาจพระราชทานเพลิงก่อนเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ซึ่งได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่นั้น และนอกจากนี้เจ้านายบางพระองค์ ในจำนวน ๓ พระองค์ที่ได้กล่าวพระนามมาแล้วข้างต้น ยังได้เคยนำความอันไม่จริงไปกราบทูลฟ้องต่อสมเด็จพระพันวัสสาฯ โดยหาว่า

ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ทรงใช้วิธีแก้งเจ้านายต่าง ๆ ในทางที่ไม่สมควร เช่น คราวงานพระเมรุเจ้านายคราวที่แล้ว ๆ มา พระองค์ท่านได้เสด็จไปทักทายกับนายกรัชมณฑริ และข้าราชการที่ไปในงานนี้ ทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งประทับอยู่ ณ ที่นั้นต้องทรงยืนอยู่นาน และนอกจากนี้ยังมีเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งพระองค์ท่านได้ถูกเจ้านายเหล่านั้นกล่าวเสียดสีอยู่เสมอ การที่พระองค์ท่านได้รับคำเสียดสีนี้ ได้เคยทรงปรารภอยู่บ่อย ๆ กับบุคคลทั่ว ๆ ไป ถึงกับทรงกล่าวว่า “เวลานี้ไม่ว่าจะทำอะไร แม้แต่เพียงกะดิกนี้ ๑ นิ้ว ก็ต้องคิดเสียแล้ว โดยเขาคอยว่า คอยติต่าง ๆ”

นอกจากนี้ได้ความต่อไปว่า มีเรื่องเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับประจำองค์ พระมหากษัตริย์ตามราชประเพณี ซึ่งจะต้องนำทูลเกล้า ฯ ถวาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้มีลายพระหัตถ์ ไปกราบบังคมทูลพระปกเกล้า ฯ ถึงเรื่องนี้ พระปกเกล้า ฯ ทรงตอบว่า “แล้วแต่” คำตอบนี้กระทำให้พระองค์ท่านหนักพระทัยมาก พระองค์ท่านจึงได้นำเรื่องไปทูลหาหรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครฯ ได้ทรงชี้แจงว่า ให้พระองค์ท่านมีลายพระหัตถ์ ไปถวายพระปกเกล้าฯ อีกครั้ง เพื่อทูลถามให้แน่ชัด แต่พระองค์ท่านยังไม่ได้ทรงจัดการเรื่องนี้เลย

เมื่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จกลับจากตากอากาศคราวนี้ ก่อนจะสิ้นพระชนม์สัก ๒-๓ วัน ได้รับสั่งถึง เรื่อง ที่พระองค์ท่านมีพระอาการประชวรอยู่เนื่อง ๆ จึงปรารภว่าอยากจะลาออกทั้ง ๒ ตำแหน่ง คือทั้งตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และผู้จัดการพระราชทรัพย์ของพระปกเกล้า ฯ ด้วย แต่หม่อมของพระองค์ท่านได้ทูลคัดค้านว่า รัฐบาลคงไม่ยอมให้ลาออกแน่ ถ้าพระองค์ท่านประชวรรัฐบาลก็คงให้พักผ่อนรักษาพระองค์

ด้วยมูลเหตุทั้งหลายดังกล่าวมาแล้ว ประกอบกับพระอุปนิสัยของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งพระองค์ท่านเป็นผู้มีพระอุปนิสัยอยู่ ๒ ประการรวมกัน คือหนักแน่นมั่นคงในความกตัญญูต่องานต่อผู้มีพระคุณกับพระองค์ท่านประการหนึ่ง และประกอบด้วยพระองค์ท่านยังเป็นผู้มีพระทัยมั่นคง เชื่อตรงต่อหน้าที่ราชการและปฏิบัติกิจการตามระเบียบแบบแผนตรงไปตรงมานั้นอีกประการหนึ่ง เนื่องจากพระอุปนิสัยมั่นคงทั้งในทางกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและต่อหน้าที่ราชการทั้ง ๒ อย่างประกอบด้วย เพื่อตัดความยุ่งยาก ในการที่เจ้านายกล่าวเสียดสียุยงฟ้องร้องไม่หยุดหย่อนในการรักษาต่อพระองค์ พระองค์จึงปลงพระชนม์ของพระองค์เองเสีย เพื่อมิให้เป็นภาระทบทวน คือทั้งในความกตัญญูต่องานและความเที่ยงตรงในหน้าที่

อนึ่ง เพื่อสนับสนุนข้อความข้างต้น ยังมีพระราชหัตถ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ มีมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทน

พระองค์ ทรงเตือนเรื่องเงินเดือนของสมเด็จพระสวัสดิ์ ๕ ซึ่งถูกตัด ดังที่พระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชโทรเลขมา ให้นำกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสา ๕ ขอให้ทรงขอร้องต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งจ่ายต่อไปนั้น ว่าความจริงในเรื่องนี้พระองค์เองไม่มีพระประสงค์จะให้พระ ปกเกล้าฯ โทรเลขเลย และได้ทูลคัดค้านแล้ว แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ การที่ไม่มีพระประสงค์เช่นนั้น เพราะกลัวว่าจะยุ่งกันอีก แต่พระปกเกล้าฯ รับสั่งว่า “อยากจะจีสมเด็จพระเจ้าปาดักหน้อย ถึงแม้ว่าจะไม่สำเร็จก็แล้วไป” ในเรื่องนี้ขอให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตอบไปให้ ทรงทราบว่าตกลงอย่างไรกันแน่ (ลายพระหัตถ์สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฉบับนี้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยังมิได้ทรงอ่านโดยได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว)

นอกจากสาเหตุอันเป็นมูลที่ต้องให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องปลงพระชนม์ตามที่กล่าวแล้ว ตามทางสอบสวนไม่ปรากฏว่าได้ มีเหตุอื่นใดทั้งทางราชการ และทางส่วนพระองค์ ซึ่งมีน้ำหนักพอที่จะให้พระองค์ต้องปลงพระชนม์ของพระองค์เอง

นายพันตำรวจเอก หลวงอดุล

เดชจรัส

รองอธิบดี

กรมตำรวจ

๑๙

ส.ค.

๗๔

ที่มา : รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๔/๒๔๗๔ (สามัญ) สมัยที่ ๒, วันอังคารที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔.

ภาคผนวก ง.
ตารางสรุปการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ชุดที่	พระนามและนาม ของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์	ประกาศแต่งตั้ง/ ประกาศแต่งตั้งเพิ่ม	หมายเหตุ
1	1. นายพันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น อนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จฯ 2. นายนาวาตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตยทิพอาภา 3. เจ้าพระยาอมราช (ปั่น สุขุม)	7 มี.ค.2477	-
2	1.นายนาวาตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตยทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จฯ 2. เจ้าพระยาอมราช (ปั่น สุขุม) 3. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน)	20 ส.ค. 2478	-
3	1.นายนาวาเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตยทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จฯ 2. เจ้าพระยาอมราช (ปั่น สุขุม) 3. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน)	4 ส.ค. 2480	เจ้าพระยาอมราช ถึง แก่อสัญกรรม 30 ธ.ค. 2481 มีผู้สำเร็จฯ ปฏิบัติ หน้าที่ต่อ 2 ท่าน
4	1.นายพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตยทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จฯ 2.เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน) 3.นายปรีดี พนมยงค์	16 ธ.ค. 2484	เจ้าพระยาพิชเยนทร- โยธิน ถึงอสัญกรรม 21 ก.ค. 2485 มีผู้สำเร็จฯ ปฏิบัติ หน้าที่ต่อ 2 ท่าน
5	นายปรีดี พนมยงค์	1 ส.ค. 2487	-

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวอรอุมา สว่างรูป
วันเดือนปีเกิด	24 ตุลาคม พ.ศ. 2518
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1283/8 ซ. วชิรธรรมสาธิต 57 ถ. สุขุมวิท 101/1 บางจาก พระโขนง กรุงเทพมหานคร 10260
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย อำเภอ ปทุมวัน จังหวัด กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2536	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนวชิรธรรมสาธิต
พ.ศ. 2540	ค.บ. (เกียรตินิยมอันดับ 2) จาก สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
พ.ศ. 2548	กศ.ม. (ประวัติศาสตร์) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ